

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EL SANATLARI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI BİLİM DALI**

DOKUMALARDA VE TAKILARDA GÖRÜLEN NAZAR MOTİFLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Figen BAYKAL ERTEM**

Ankara- 2009

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EL SANATLARI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI BİLİM DALI**

DOKUMALARDA VE TAKILARDA GÖRÜLEN NAZAR MOTİFLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Figen BAYKAL ERTEM**

**DANIŞMAN:
Doç. Aysen SOYSALDI**

Ankara -2009

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Figen BAYKAL ERTEM'in Dokumalarda ve takılarda görülen nazar motifleri başlıklı tezitarihinde jürimiz tarafından Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı):Doç.Dr. Aysen SOYSALDI

Üye :Doç.Dr.Vildan ÇETİNTAŞ

Üye : Doç.Dr.Yücel GELİŞLİ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza Yeri)

**Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Enstitü Müdürü**

ÖNSÖZ

Geleneksel Türk El sanatı ürünlerinden dokumalarda ve takılarda kullanılan nazar motifleri hakkında şimdiye kadar geniş bir araştırma yapılmamış olması bu çalışmayı gerekli kılmıştır. Araştırmada tespit edilen dokuma ürünlerinden halı ve kilimlerle, takılarda bulunan nazar motifleri üzerinde çalışma yapılmıştır.

Motiflerin anlamlarının tespit edilmesi, ne amaçla kullanıldıklarının unutturulmamaya çalışılması, araştırmacılara kaynak oluşturması ve kültürümüzün gelecek nesiller içinde yaşatılması amaçlanmıştır.

Uygulanan anketle de günümüz toplumunda nazar inancının ve öneminin korunup korunmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında bana her türlü yardımı ve desteği sağlayan tez danışmanım Sayın; Doç.Dr. Aysen SOYSALDI' ya ve teze birlikte başladığım, ilk danışmanım emekli Prof. Tevhide ÖZBAĞI'na teşekkür ederim. Ayrıca benden desteğini esirgemeyen, her zaman yanımda olan sevgili eşim Zafer ERTEM'e, zamanından çaldığım ve bana güç veren oğlum Berkay ERTEM'e, yüksek lisans boyunca iş yerimden bana idari izin veren Daire Başkanım H.Faruk ÇİFTÇİ'ye ve araştırmama destek veren tüm dostlarıma teşekkür ederim.

Figen BAYKAL ERTEM

ÖZET
DOKUMALARDA VE TAKILARDA GÖRÜLEN NAZAR MOTİFLERİ
Baykal Ertem, Figen
Yüksek Lisans, Tez, Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç.Dr. Aysen SOYSALDI
Eylül 2009,147 sayfa

Bu çalışmada halk kültürümüzde halen yaşayan el sanatları ürünlerinden olan dokuma ve takılarda ki tespit edilen nazar ve nazarlıklarla ilgili çeşitli motifler incelenmiştir ve nazar konusunun insanın yaratıcılığına ve kültürün zenginliğine ne derece katkısı olduğunun anlaşılması amaçlanmıştır.

Araştırma sonucunda görülmüştür ki nazar olgusu hem batıl inanç, hem dini inanç sisteminde yeri olan nadir olgulardandır, nazar motifleri geleneksel sanatlarımızda en çok kullanılan motif grubudur. Günümüzde tüm dünyada aynı amaçla kullanılan nazar boncukları ise Türk kültürünün yayılması açısından çok büyük rol üstlenmekte, ister moda amaçlı ister inanç amaçlı olsun nazar boncuğunun her alanda kullanıldığı görülmektedir.

Tespit edilen El sanatları ürünlerinden halı, kilim ve takılarda kullanılan nazar motifleri genelde aynı anlamları içeren hemen hemen aynı formlarda yapılan motiflerden oluşmaktadır. Hem takılarda hem de dokumalarda kullanılan motiflerin başında göz motifi gelmektedir.

Takılarda ve dokumalarda kullanılan ortak motifler göz, tarak, muska ve 4 yön motifi, sadece takılarda kullanılan motif at nalı, sadece dokumalarda kullanılan motiflerse çengel, pıtrak ve bukağı olduğu görülmektedir.

Araştırmada tespit edilen dokumalarda ve takılarda nazar motifleri hem süsleme amaçlı hem de korunma amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Geleneksel el sanatlarımızın da en önemli simgelerinden oluşan nazar simgeleri ve objeleri toplumumuzda önemini koruduğu sürece kültürümüz yaşayacak ve yaşatılacaktır.

ABSTRACT

EVIL EYE MOTIFS SEEN ON TEXTILE PRODUCTS AND JEWELRY

Baykal Ertem, Figen

Masters Thesis , Division of Traditional Turkish Handcrafts Education

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Aysen SOYSALDI

September 2009, 147 pages

In this work, several motifs seen on textile products and jewelry related to our folk culture were investigated and contribution of this subject to the cultural richness and human creativity were studied.

As the result of this work, it was seen that evil eye fact is both false belief and religious belief. Evil eye motifs are the most used motifs in our traditional arts. In present time, evil eye beads are most used in the world and they have an important role for spreading Turkish Culture. Whether for fashion or for belief, evil eye bead is being used in every area.

The evil eye motifs used on carpets, pileless carpets and jewelry, generally have the same meaning and same shape. The motifs seen on both jewelry and textile products are primarily eye motif.

Collective motifs used on jewelry and textile products are eye, comb, amulet and 4 direction motifs, the motif used on only jewelry is horseshoe and the motifs used only on textile products were seen to be mainly fruit and fetter.

In the search of evil eye motifs on jewelry and textile, it was seen that evil eye motifs are being used for the aim of both decoration and protection.

The evil eye symbols which are the most important symbols and objects of our traditional hand arts, will survive and be survived as far as they have their importance in our society.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii

BÖLÜM 1

I.GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.2 Araştırmanın amacı.....	7
1.3.Araştırmanın Önemi.....	7
1.4.Araştırmanın Varsayımları.....	8
1.5.Araştırmanın Sınırlılıklar.....	8
1.6.Tanımlar.....	9

BÖLÜM 2

II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Nazar	11
2.1.1 Nazarın Tanımı.....	12
2.1.2 Düünden Bugüne Nazar.....	13
2.1.3 İslamiyet'in Nazara Bakışı.....	16
2.1.3.1.İslamiyet'e Göre Nazardan Korunma Tedbirleri	18
2.1.4 Nazarın Bilimsel Açıklaması.....	21
2.1.4.1 Nazarın Fizyolojik Etkileri	23
2.1.4.2 Nazarın Psikolojik Etkileri.....	24
2.2. Halk İnanişına Göre Nazardan Kurtulma Yöntemleri.....	24
2.2.1 Anadolu'da Çeşitli Yörelere Göre Uygulanan Yöntemler	26
2.2.1.1 Kurşun Dökülmesi.....	28

2.2.1.2 Kadın Ana	30
2.2.2 Nazarlıklar.....	31
2.2.2.1 Üzerlik.....	33
2.2.2.2 Tütsü.....	33
2.3 Geleneksel Türk El Sanatı Ürünleri.....	35
2.3.1 Dokuma.....	35
2.3.1.1 Kilim.....	36
2.3.1.2.Halı.....	37
2.4 Türk Halı Ve Kilim Desenlerinin Motif Özellikleri.....	38
2.4.1 Geometrik motifler.....	39
2.4.2 Bitkisel motifler	39
2.4.3 Hayvan motifleri.....	39
2.4.4 Karışık motifler.....	39
2.4.4 Sembolik motifler.....	39
2.5 Takı.....	40
2.5.1 Geleneksel takılar.....	42
2.5.2 Çağdaş takılar.....	42
2.5.3 Endüstriyel takılar.....	42
2.6 Takılarda Kullanılan Nazar Simgeleri.....	43
2.6.1 Takılarda Kullanılan Metaller.....	44
2.6.2 Takılarda Nazardan Korunma Amaçlı Kullanılan Süs Taşları	45

BÖLÜM 3

III. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	50
3.2. Evren ve Örneklem.....	50
3.3. Veri Toplama Tekniği.....	50
3.4. Verilerin Analizi.....	51

BÖLÜM 4

IV. BULGULAR ve YORUMLAR

4.1 Katalog.....	52
4.2 Nazar Simgeleri Olarak Kullanılan Motifler.....	98

4.2.1 Halılarda Ve Kilimlerde Kullanılan Nazardan Koruyucu Semboller Ve Motifler.....	98
4.2.2 Takılarda Kullanılan Nazardan Koruyucu Semboller Ve Motifler.....	98
4.3 Nazar Sembollerinin Anlamları.....	98
4.3.1 Halı Ve Kilimlerde Kullanılan Nazar Motifleri.....	98
4.3.2 Takılarda Kullanılan Nazar Sembolleri.....	108
4.4 El Sanatı Ürünlerinde En Fazla Kullanılan Nazar Motifleri	116
4.4.1. Halı Ve Kilimlerdeki Nazar Anlamlı Motiflerin Özellikleri.....	118
4.4.2. Takılardaki Nazar Anlamlı Motiflerin Özellikleri.....	121
4.5 El Sanatı Ürünlerinde(Halı-Kilim-Takı) Ortak Bulunan Nazar Motifleri.....	123
4.6 Günümüzde Nazar Motiflerinin Kullanılması.....	124
4.7 Nazar Konusu Ve Motiflerinin Toplumdaki Tanınma Ve İnanç Durumu.....	127
4.7.1. Nazara İnanma ve Bilgi Durumu.....	127
4.7.2 Nazardan korunma Amaçlı Yapılan Uygulamalar.....	129
4.7.3 Motiflerin Ve Sembollerin Tanınma Durumu.....	131
4.7.4 Takı Satıcılarının Nazarla İlgili Görüşleri.....	134
 BÖLÜM 5	
V. SONUÇ ve ÖNERİLER	
5.1. Sonuç.....	135
5.2. Öneriler.....	138
KAYNAKÇA.....	139
EKLER.....	142

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1;Mısır'daki Nazar Simgesi Tanrı Amon Ra'nın Gözü Sembolü	15
Fotoğraf 2 Kurşun Dökme İşlemi.....	28
Fotoğraf 3:Kurşun.....	29
Fotoğraf 4: Kurşun Eritme Kepçesi.....	30
Fotoğraf 5: Bakır Geniş Ve Derin Bir Su Kabı.....	30
Fotoğraf 6: Çeşitli Nazarlıklar.....	32
Fotoğraf 7: Üzerlik Tohumu	33
Fotoğraf 8 Akik Mineral Hali.....	45
Fotoğraf 9 Akik Takı Yapılmış Hali.....	45
Fotoğraf 10 Aytaşı Mineral Hali.....	45
Fotoğraf 11 Aytaşı Takı Yapılmış Hali.....	45
Fotoğraf 12 Kalsedon Mineral Hali.....	46
Fotoğraf 13 Kalsedon Takı Yapılmış Hali.....	46
Fotoğraf 14 Kaplan Gözü Mineral Hali.....	46
Fotoğraf 15 Kaplan Gözü Takı Yapılmış Hali.....	46
Fotoğraf 16 Mercan Doğal Hali.....	46
Fotoğraf 17 Mercan Takı Yapılmış Hali.....	46
Fotoğraf 18 Oltu Mineral Hali.....	47
Fotoğraf 19 Oltu Takı Yapılmış Hali.....	47
Fotoğraf 20 Kehribar Mineral Hali.....	47
Fotoğraf 21 Kehribar Takı Yapılmış Hali.....	47
Fotoğraf 22 Oniks Mineral Hali.....	47
Fotoğraf 23 Oniks Takı Yapılmış Hali.....	47
Fotoğraf 24 Türkuaz Mineral Hali.....	47

Fotoğraf 25 Türkuaz Takı Yapılmış Hali.....	48
Fotoğraf 26 Lapis Lazuli Mineral Hali.....	48
Fotoğraf 27 Lapis Lazuli Takı Yapılmış Hali.....	48
Fotoğraf 28 Halı 1.....	53
Fotoğraf 29 Halı 2.....	54
Fotoğraf 30 Halı 3.....	55
Fotoğraf 31 Halı 4.....	56
Fotoğraf 32 Halı 5.....	57
Fotoğraf 33 Halı 6.....	58
Fotoğraf 34 Halı 7.....	59
Fotoğraf 35 Halı 8.....	60
Fotoğraf 36 Halı 9.....	61
Fotoğraf 37 Halı 10.....	62
Fotoğraf 38 Halı 11.....	63
Fotoğraf 39 Halı 12.....	64
Fotoğraf 40 Halı 13.....	65
Fotoğraf 41 Halı 14.....	66
Fotoğraf 42 Halı 15.....	67
Fotoğraf 43 Kilim 1.....	68
Fotoğraf 44 Kilim 2.....	69
Fotoğraf 45 Kilim 3.....	70
Fotoğraf 46 Kilim 4.....	71
Fotoğraf 47 Kilim 5.....	72
Fotoğraf 48 Kilim 6.....	73
Fotoğraf 49 Kilim 7.....	74

Fotoğraf 50 Kilim 8.....	75
Fotoğraf 51 Kilim 9.....	76
Fotoğraf 52 Kilim 10.....	77
Fotoğraf 53 Kilim 11.....	78
Fotoğraf 54 Kilim 12.....	79
Fotoğraf 55 Kilim 13.....	80
Fotoğraf 56 Kilim 14.....	81
Fotoğraf 57 Kilim 15.....	82
Fotoğraf 58 Takı 1.....	83
Fotoğraf 59 Takı 2.....	84
Fotoğraf 60 Takı 3.....	85
Fotoğraf 61 Takı 4.....	86
Fotoğraf 62 Takı 5.....	87
Fotoğraf 63 Takı 6.....	88
Fotoğraf 64 Takı 7.....	89
Fotoğraf 65 Takı 8.....	90
Fotoğraf 66 Takı 9.....	91
Fotoğraf 67 Takı 10.....	92
Fotoğraf 68 Takı 11.....	93
Fotoğraf 69 Takı 12.....	94
Fotoğraf 70 Takı 13.....	95
Fotoğraf 71 Takı 14.....	96
Fotoğraf 72 Takı 15.....	97
Fotoğraf 73 Kilimde Göz Motifi	98
Fotoğraf 74 Kilimde Nazar Boncuğu	100

Fotoğraf 75 Kilimde Nazar Boncuğu 2.....	100
Fotoğraf 76 Kilimde El Motifi.....	101
Fotoğraf 77 Kilimde Tarak Motifi.....	101
Fotoğraf 78 Kilimde El Ve Tarak Motifi.....	101
Fotoğraf 79 Mağara Duvarlarında Bulunan El Motifi.....	102
Fotoğraf 80 Muska Motifi.....	103
Fotoğraf 81 Pıtrağın Doğadaki Görüntüsü.....	104
Fotoğraf 82 Pıtrağın Halıdaki Yorumu.....	104
Fotoğraf 83 Çengel.....	105
Fotoğraf 84 Dört yön-Artı Motif.....	106
Fotoğraf 85:Pazırık Halısı.....	106
Fotoğraf 86: Tört Buluğ , Sekiz Bucak.....	107
Fotoğraf 87 Bukağı.....	107
Fotoğraf 88 Takıda El Motifi.....	108
Fotoğraf 89 Nazar Boncuklu Göz.....	110
Fotoğraf 90 3 Nokta Göz.....	110
Fotoğraf 91 Badem Motifi.....	111
Fotoğraf 92 Takıda Dört Yön.....	111
Fotoğraf 93 At Nalı.....	112
Fotoğraf 94 Nazar Boncukları	112
Fotoğraf 95 Nazar Boncuklu Maşallah.....	112
Fotoğraf 96 Boncuk Ocağı.....	113
Fotoğraf 97 Ateşte Eriyen Cam.....	113
Fotoğraf 98 Boncuğa Şekil Verilmesi.....	113
Fotoğraf 99 Boncukların Fırında Kademeli Soğutulması.....	113

Fotoğraf 100 :Boncuk Ocağının Kesiti.....	114
Fotoğraf 101 Çeşitli Hamaylılar.....	115
Fotoğraf 102 Mercan Kolye.....	124
Fotoğraf 103 Pırlantalı Nazar Boncuklu Kolyeler.....	125
Fotoğraf 104 Nazar Boncukları.....	125
Fotoğraf 105 Piyasada Bulunan Nazar Boncuklu Takılar.....	125
Fotoğraf 106 Nazar Boncuklu Ürünler.....	126
Fotoğraf 107 Tekstilde Nazar	126
Fotoğraf 108 Kapıda Nazar	126
Fotoğraf 109 Nazar Boncuklu Telefon.....	126

TABLolar LİSTESİ.....Sayfa

Tablo 1 Halılarda Kullanılan Nazar Motifleri Dağılımı.....	116
Tablo 2 Kilimlerde Kullanılan Nazar Motifleri Dağılımı.....	117
Tablo 3 Halı Ve Kilimlerde Kullanılan Nazar Motifleri Dağılımı	118
Tablo 4 Halılarda Kullanılan Nazar Motifleri Yoğunlukları ve Birlikte Kullanım Oranları Dağılımı.....	119
Tablo 5 Kilimlerde Kullanılan Nazar Motifleri Yoğunlukları ve Birlikte Kullanım Oranları Dağılımı	120
Tablo 6 Takılarda Kullanılan Nazar Motif Ve Sembolleri Dağılımı	121
Tablo 7 Takılarda Kullanılan Motif Yoğunlukları Ve Birlikte Kullanım Oranları Dağılımı.....	122
Tablo 8 Halı Kilim Ve Takılarda Ortak Bulunan Motiflerin Dağılımı.....	123
Tablo 9 Nazara İnanma Durumunun Dağılımı.....	127
Tablo 10 Nazarın Ne Olduğunu Bilme Durumunun Dağılımı.....	128
Tablo 11 İslamiyet'in Nazara Bakışını Bilme Durumunun Dağılımı.....	128
Tablo 12 Nazardan Korunmak İçin Yapılan Uygulamaların Dağılımı.....	129
Tablo 13 Nazar Boncuğu Kullanım Amacına İlişkin Dağılım.....	130
Tablo 14 Nazar Motiflerinin Tanınmasına İlişkin Dağılım.....	130
Tablo 15 Hangi Motiflerin Tanındığına İlişkin Dağılım.....	131

Tablo 16 Ss Taşlarının Nazara Karşı Kullanılma Durumunun Dağılımı.....	132
Tablo 17. Takı Satın Alan Kişilerde Nazar Motifli Takılara Yönelime İlişkin Görüşlerin Dağılımı.....	133
Tablo 18 Takı Satın Alan Kişilerde Nazar Boncuklu Takılara Yönelime İlişkin Görüşlerin Dağılımı.....	134
Tablo 19 Takı Satın Alan Kişilerde Ss Taşlarının Anlamlarının Bilindiğine İlişkin Görüşlerin Dağılımı.....	134

ÇİZİMLER LİSTESİ.....	Sayfa
Çizim 1 Dokumalarda Kullanılan El Motifleri.....	101
Çizim 2 Takılarda Kullanılan El Motifleri.....	110

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	Sayfa
Şekil 1: Çeşitli Göz Motifleri.....	99
Şekil 2 El Motifi.....	100
Şekil 3 Çeşitli El Ve Tarak Motifleri.....	102
Şekil 4 Muska Motifleri.....	103
Şekil 5 Çeşitli Pıtrak Motifleri.....	104
Şekil 6 Çeşitli Çengel Motifleri.....	105
Şekil 7 Dört Buluğ.....	106
Şekil 8 Bukağı.....	107
Şekil 9 Ortası Göz Ve Balık Motifleriyle Süslenmiş El.....	109

BÖLÜM 1

I GİRİŞ

Bu bölümde araştırmaya ait problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları yer almaktadır.

1.1 Problem

İnsanoğlunun var olduğu tarihten günümüze kadar, bütün uygarlıklar el sanatları ile iç içe yaşamıştır. El sanatları bir ulusun kültürünü simgeleyen ve tanıtan en önemli unsurdur. Aynı zamanda; gelenek ve göreneklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında da en büyük rolü oynamaktadır. El sanatı ürünlerinden halı ve kilimin dünyaya yayılması ise Türklerin yayılımı ile bağlantılıdır. Bu yayılım, dokumalar üzerine işlenen motifler sayesinde izlenebilmektedir. Motiflerin tarihi ise Türklerin tarihi kadar eskidir. Motifler, bir uygarlığın dili ve yazıtları kadar çok şey anlatabilen şekillerdir.

Herhangi bir şeyi simgelemek veya belirli bir fikir uyandırmak amacı taşıyan, kökenleri inançlara dayanan sembolik motifler geleneksel sanat ürünlerinde yoğun olarak görülmektedir ve bu motiflerin kendilerine özgü anlamları ve hikâyeleri bulunmaktadır(Özbaşı,1989:27).

El sanatlarında hayat bulan motifler hep toplumsal olarak kabul görmüş doğruları anlatır. Bereket tılsımları, nazar ve kötü ruhlara karşı koruyucu objeler hem dinsel hem de estetik açıdan tarih boyunca bedenleri ve yaşanılan mekânları süslemiştir.

İlkel toplumlar doğadaki gizemli güçleri, sözcükler, devinimler ve resimlerle taklit ederek ya da simgeleştirerek denetim altına alabileceklerine inanırlardı. Bu saf inanıştan daha şaşırtıcı olanı söz konusu inançtan kaynaklanan simgelerin, motiflerin günümüzde de kullanılıyor olmasıdır(Ergür,1997:171).

Geçmiş çok eskiye dayanan takı sanatı, ilk zamanlarda dinsel ve büyü yapma amacı için kullanılsa da çoğu zaman toplum içinde bir statü göstergesi olmuştur. Boncuklardan, altın ve gümüşe, yarı değerli taşlardan, fildişine kadar birçok madde, takı

sanatında kullanılmıştır. İnsanlar takılara kötülüklerden uzak tutmak için doğaüstü güçler atfederken, takıları aynı zamanda güzelliğin ve zarafetin önemli bir parçası saymıştır.

Takılar, insanı koruyucu ve güç verici anlam taşıdığı gibi, buna benzer malzemeler ise kültüre özel olmasıyla değer taşır.

Geçmiş zamanlardan günümüze gizemli ve bilinmeyen dünyanın unsurları olarak kullanılan takılar hem tanrılara yalvarmanın, hem de kötülüklerden uzak durmanın bir aracıydı. Takıların şans getirdiğine inanılırdı. Bu yüzden ava gidilirken takıldığı gibi, savaşçılar da savaşlara giderken takılarla süslenirdi(www.turkpaylasim.com,2009).

Süslemek ve süslenmek insanoğlunun eskiden beri bir tutkusu olmuştur. Türk kültüründeki motifler önemli birer süsleme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. El sanatlarında kullanılan bu motifler tek tek görülebildiği gibi, birkaç motifi bir arada uyumlu bir şekilde aynı kompozisyonda görmek de mümkün olmaktadır. Ayrıca motifler yalın olarak ifade edildiği gibi bazı motifler birleştirilerek belirli anlam kazanmaktadır. Motiflere yüklenen anlamlar içinde nazara karşı korunmada bulunmaktadır.

Genel olarak bakıldığında kişinin dünyaya açılan penceresi gözdür ve göz her türlü, iyi ve kötü, düşüncelerin ilk çıkış noktası olarak kabul edilebilir. Hemen her toplumda, gözlerle, bakışlarla ilgili inanışlar olduğu görülmektedir. Bu nedenle insanlık tarihi boyunca, her kültürde ve dini inançta, göz figürü kötülükleri yok eden güçlü bir tılsım olarak kabul edilmiştir.

Göz şeklinin bu derece önem kazanması J.Frazer'in büyü kanunlarından biri olan 'benzeşim kanunu' ile de açıklanabilir. İlkel insanların birbirine benzer şeylerin aynı olduğunu düşünüp korunma çareleri olarak kötü şeylerin aynısını ya da benzerini yaparak kullanmaları, eşyanın veya canlının benzerine yapılan bir şeyin aslı üzerinde de aynı etkiyi bırakacağına inanmaları, büyücülüğün benzeşim kanunu olarak tanımlanabilir. Kötü gözlerin tehlikesinden korunmak için göze benzeyen simgelerin kullanılması da aynı düşünceden kaynaklanmaktadır(Çelik, 1974:177).

Nazar konusunda çok yaygın olarak kullanılan sembollerden en önemlisinin nazar boncuğu olduğu görülmektedir. Tarihin en eski devirlerinden beri Türkler nazara karşı en iyi koruyucu olarak mavi boncuğu seçmişlerdir. Nazar boncuğu gözü simgelemektedir.

Nazara karşı mavi boncuk kullanma, Türklerin eskiden beri uyguladıkları bir yöntemdir. Eski Türkler “boncuk-moncuk” adını verdikleri değerli ve tılsımlı taşı, kişinin veya atın boynuna, hatta sancağın tepesine takarak kötü ruhlardan ya da kötü gözlerden korunmak istemişlerdir. Bu koruyucu boncuğun mavi olması; Türkler arasında mavi gözlü kişilere çok seyrek rastlanması ve mavi gözlerin olağanüstü güce sahip olduğuna inanılmasıyla ilgilidir. Bu inanış gereği özellikle çocuklarını mavi gözlü kişilerden saklama gereği duymuşlardır(İnan, 1963:3138).

Nazar boncukları Türk kültürünün ürünüdür. Şamanizm döneminden kalma inançlar doğrultusunda ortaya çıkarılmış ve günümüzde tüm dünyaya yayılmıştır. Nazar boncukları kültürün yayılmasında günümüzde en fazla değer yüklenen sembollerden başta gelmektedir. Günümüz toplumunda her motifin ne anlama geldiği bilinmese de nazar boncuğunun nazardan korunma amaçlı olduğunu bilmeyen yok gibidir.

Nazardan koruduğuna inanılan mavi boncukla bezenmiş takıların boyuna omuza veya çocuk beşiğine takılması Anadolu’da çok yaygındır. Anadolu insanları binlerce yıldır bu geleneği, kendilerini ve sevdiklerini kötülüklerden korumak amacıyla sürekli yaşatmaktadırlar. Kuran’dan alınan ayetlerle süslenen takılar ise dini anlamlar içerir. Muska yerine kullanılmaktadır(Özbaşı,1994:4).

Gözle beraber kullanılan diğer en önemli motifse el motifidir. Hem takılarda hem de dokumalarda aynı inançla kullanılan el motifi Anadolu’nun her yerinde bereket ve çoğalmanın simgesi olarak kabul edilmiştir. Kibele’den bu yana gelen ana tanrıça kültünün günümüzdeki uzantısıdır. Parmakları simgeleyen beş sayısının kötü göze karşı koruyucu niteliği olan bir rakam olduğuna inanılmaktadır. Bu el motifin nazara karşı en büyük korumalardan biri olduğu düşünülmektedir(Erbek;2002:91).

Yaratıcı gücün sembolü olan "El" insanı hayvandan ayıran en önemli organdır. Neolitik ve Paleolitik dönem mağara resimlerinde el ve parmak figürleri resmedilmiştir. El şekillerinin, mağara duvarlarında dinsel bir yaklaşımla tekrarlandığı görülmektedir.

Eller kuvvet, kudret ve hükmetme gücünü simgeler. Anadolu'da "el motifi" dokumalarda hem gerçekçi, bir üslupla hem de stilize edilerek beş çubuk ve beş nokta şeklinde yorumlanmıştır. Parmak ve ona benzeyen tarak motifleri, geometrik olarak üçlü, beşli, yedili sayılar kullanılarak dokunur. Bir gövdeye bağlanan çeşitli çubuk formlarından oluşur ve duruma göre el, parmak veya tarak isimlerini alır(Boratav, 1997:121).

Beş parmağı açılmış el resminin nazara karşı bir korunma aracı olarak kullanılması, dünyanın çeşitli yerlerinde görülen yaygın bir gelenektir. Ülkemizin birçok köşesinde de köy evlerinin duvarlarında el resimlerine rastlanmaktadır. Bununla “elemtere fiş, kem gözlere şiş”, “beş parmağım gözüne” sözleriyle de anlam kazandığı üzere, kötülük getirmesi ihtimali olan gözleri, oyma tehdidi ile korkutmak ve eli, nazara uğrayacak kişi ile zarar verecek kişinin bakışı arasına koyarak bir engel oluşturmak istenmiştir(Boratav, 1997:122).

“Doğumu zor olan kadınlar için, bazı köylerde kayın ağacının beş budaklı dalından yapılmış, sembolize bir el vardır. Elin üzeri renkli çaputlarla, madeni takılarla, kokulu kuru karanfillerle donatılmıştır. Buna ‘Fadime Ana Eli’, ‘Meryem Ana Eli’ derler(Tansuğ, 1997:32).

Nazara karşı bir başka motifte bir yatay, bir dikey çizgiden oluşan haçtır. Anadolu inancına göre haç kem gözü dört parçaya ayırarak gücünü azaltır. Bu motif Hristiyanlıktan çok daha öncelerine dayanmaktadır Çatalhöyük duvarlarında görülmekte hatta haçın bir başka şekli olan svastika çok eski zamanlardan beri kullanılmaktadır(Oğuz, 2001:400).

Anadolu Türk kadınları nazara karşı Hamail kolye takar ve bunun bolluk bereket getireceğine, kötülüklerden koruyacağına inanırdı. İslam öncesi bir inanış olan bu gelenek hala etkisini sürdürmektedir hatta İslam inancıyla beraber hamaylılar muska kabı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Üçgen yapılı kolyenin sarkaçları 3.5.7.9.12 gibi kutsal kabul edilen sayılarla düzenlenmiştir. Anadolu'da büyü ve nazardan korunmak için yapılmış takıların çoğunluğu göz ve el biçimindedir(Kızıldağlı,1963:173).

Yürüdükçe ses çıkartan sallantılı, şingirtılı gümüş takıların tarlada, bağda çalışan kadını yılandan, akrepten ve eski şaman inancına göre kötü ruhlardan koruduğu da inançlar arasında bulunmaktadır.

Takıların süsleme motifleri de çeşitli anlamlar içerir. Fâtıme Ana Eli, tılsımlı üçgen, Mühr-ü Süleyman gibi motifler, bu gelmiş geçmiş inanışların etkisiyle yaratılmıştır. Böylece tılsımlı, koruyucu ve etkileyici bu takılar, başlık süslemelerinde alın, yüz, kulak, saç; vücutta boyun, göğüs, bel, karın, bilek, kol ve parmaklarda kadının güzelliğine güzellik katar. İşte yüzyıllardır Anadolu kadını baştan aşağı böyle takılarla donatılmıştır(Tansuğ,1986:45).

Anadolu kadınının kullandığı her takıda, süslenme ve fayda ayrılmaz birer unsurdur. Anadolu kadını, Atalarının destanlaşan öykülerini motiflerle söyler. Anadolu kadınının başını, göğsünü, belini, elini süsleyen takılar, kiminde gözden sakınma, kiminde bereket, sabır ve uğur olur (Payzın, 1985:44).

Anadolu, çağlar boyu türlü uygarlıkları bağrında yaşatmış, her biri de değişik izler ve zengin bir kültür bırakmıştır. Ardında bu birikimli mirasa sahip olan Türkler de ellerindeki değerlere yenilerini eklemişler ve bugün hayranlık uyandıran el sanatı ürünlerimizi yaratmışlardır.

Halı ve kilimler başlangıçlarından itibaren sadece insanların fiziksel ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda psikolojik beklentilerini de karşılamak için yapılmıştır. Dini inançlar ve düşünceler, insan ruhunu zenginleştirmiş ve geliştirmiştir ve bu da ürettikleri sanat ürünlerine yansımıştır.

Halılar insanların beklentilerini, ruhsal durumlarını, özlemlerini, acılarını, inançlarını, anılarını kısacası bütün yaşamlarını yansıtır. Bu halılarda bütün bir kültür, bir yaşam saklıdır. Türk halılarındaki motiflerin anlamları, bölgelere göre farklılıklar gösterir. Ancak motifler genelde dini inançları, asaleti, gücü ve koruyucu temaları sembolize eder. Halı ve kilimlerin dili geçmişten günümüze sadece dokumacının hünerini göstermekle kalmamış, ayrıca onların mesajlarını da iletmıştır.

Halı ve kilimlerdeki dokunmuş küçük simge ve sembollere motif, bunların tamamına ise desen adı verilmektedir. Motiflerin ortaya çıkışı tamamen iletişikle

ilgilidir. Halının motiflerinin dili estetik amaçlardan çok psikolojik etkileri için yapılmıştır(Erbek. M,2002:18).

Halı, kilim ve benzeri çeşitli dokuma ürünlerinde görülen motifler sadece bir kalıp ya da bezeme olmanın ötesinde, ana işlevi bir iletişim aracı olmaktır, şöyle ki, tarih boyunca Anadolu'da yaşamış çeşitli kültürlerin izleri bu semboller sayesinde sürülebilir. Yani motifler üzerinde araştırma bir kültürel tarihe dönüşür(Oğuz,2001 :396).

Anadolu'da dokunan halıların bölgelere göre değişen kendine has motifleri ve teknikleri vardır. Halıların motiflerinde saklı hikâyelerin oluşumu ve bu motiflerdeki anlam, dokunan ilk halıya kadar dayanır. Halıyı dokuyan kişi, halıya duygularını ve düşüncelerini katar bu duygu ve düşünceleri aktarmak için kodlar ve semboller yaratır. Motiflerin doğuşu ve anlamları böyle oluşmuştur(Erbek M,2002:23).

Motifler, hizmet ettikleri amaçlara göre dört farklı başlıkta incelenebilir.

- 1-Doğumu ve çoğalmayı anlatan motifler
- 2- Hayatı temsil eden motifler (hayatın ortaya çıkışına, hayatın temellerine ve korunmasına dair motifler)
- 3- Ölüme ait motifler
- 4-Ölümsüzlük ve aile ile ilgili motifler.

Halıyı dokuyan kişi, önce doğumla ilgili motiflerden başlar, hayatı sembolize eden motifleri yani korunma motiflerini koyarak devam eder ve halının dokunması ölüm motifleriyle son bulur. Halıya bakıldığında hayatın her ayrıntısını görmek mümkündür.

Halılarda kullanılan bordürlerin sayısı da bir anlam içermektedir. Genellikle 3,5,7,9... gibi kutsal sayılarda bordür yapılır.3 sayısı yer-gök-su-kutsallık-bereket anlamlarına gelir.5 sayısı elin beş parmağı, beş vakit ibadet demektir.7 sayısıysa gökyüzünün 7 katını simgelemektedir. Halılardaki bordür sayıları mutlaka bunlara denk gelecek şekilde yapılmaktadır(Ateş:43).

Sembol bir fikri ifade etmek için kullanılan bir işarettir. Sembolik şekilse anlatılmak istenen fikrin şeklen ifadesidir. Bu anlayışa göre herhangi bir doğa şeklini belirtmek amacıyla yapılan temsili şekillere sembolik motif adı verilmektedir. Bir başka anlayışla insanın iç âleminin ifadesi için kullanılan simgelerdir. Sembolik şekiller prehistoryada da vardır. Bunlar çoğu kez doğadan aynen kopya edilmiş olmayıp bir olay ya da duygu sonucu ortaya çıkarılmış şekillerdir(Ögel,1991:416).

Bu çalışmada geleneksel Türk el sanatlarından dokuma sanatı türlerinden halı ve kilimler ile takılarda kullanılan motiflerden nazar motifini ve konusunu tanımak ve tanıtmak amacıyla nazar motifleri araştırılmıştır.

1.2 Amaç

Bu araştırmada Kültürümüzde ve toplumumuzda çok önemli yeri olan nazar konusu ve motiflerinin tespit edilerek belirlenmesi, günümüz toplumunun nazar konusunda bilgi düzeyinin belirlenmesi ve genç neslin bu konu hakkında doğru bilgilendirilmesi, halı, kilim ve takılarda bulunabilen nazar motifleri fotoğraf, gözlem fişi ve çizimlerle belgelenerek katalog oluşturulması amaçlanmıştır.

Bu amaçla şu sorulara cevap aranmıştır?

- 1- Nazar simgeleri olarak kullanılan motifler nelerdir?
- 2-Nazar sembollerinin anlamları nedir?
- 3- İncelenen ürünlerde en çok kullanılan nazar motifleri nelerdir?
- 4- Halı-kilim ve takılarda ortak bulunan nazar motifleri nelerdir?
- 5- Nazar motifleri günümüzde kullanılıyor mu?
- 6- Nazar konusu ve motiflerinin toplumdaki tanınma ve inanç derecesi nedir?

1.3 Önem

Nazar motifleri konusunun önemi geçmişten günümüze tüm toplumların kendilerini bilmeden koruma amaçlı olarak başlayan ve inanç sistemi içinde çok önemli ve hatırı sayılır bir yere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Hem batıl inanç, hem dini inanç sisteminde bu derece çok görülen ve değer verilen bir olgu ve el sanatlarında bu derece kullanılan başka motifler çeşidi bulunamaz. Nazar motifi geleneksel sanatımızda da en fazla kullanılan motifler arasında yer almaktadır. Tüm dünyada aynı

amaçla da kullanılan nazar boncukları ise Türk kültürünün yayılması ve çok büyük rol üstlenmesi açısından önemlidir.

Nazar motifleri Türk toplumunda olduğu gibi diğer toplumlarda da görülen, geçerliliğini yitirmeyen motiflerdir. Bu motifler el sanatları içinde bulunan dokuma ve takılarda da kullanılması açısından ayrıca önemlidir.

Sadece nazar motiflerini araştıran ve inceleyen daha önce yapılmış böyle bir çalışmanın bulunmaması da araştırmaya büyük önem katmaktadır.

1.4 Varsayımlar

- Araştırma kapsamında incelenen halı, kilim ve takılarda kullanılan motiflerin nazar motifleri olduğu varsayılmıştır.
- Araştırma kapsamındaki el sanatı örneklerinin halk kültürünü yansıtan, kültürel değerlerimizi geçmişten günümüze ulaştıran simgeler olduğu kabul edilmiştir.
- Halk kültüründe kötü nazarın negatif etkisine inanıldığı ve buna karşı korunma yöntemlerinin geliştirildiği ve somut olmayan kültürel miras olarak kabul edildiği varsayılmaktadır.
- Literatür kaynaklarından elde edilen bilgilerin güvenilir, geçerli ve konuyu kapsadığı varsayılmıştır.

1.5 Sınırlılıklar

Araştırmada sadece halı, kilim ve takılarda tespit edilen nazar motifleri ele alınmıştır.

Nazar motifleri ile ilgili bilgiler ve konu ile ilgili bulunabilen kaynaklarla sınırlıdır.

Dokumalar için Ankara Vakıf Eserleri Müzesinden tespit edilen halı ve kilimler, takılar içinde kaynak kişilerin koleksiyon ürünlerinden tespit edilen takılarla sınırlıdır.

1.6 Tanımlar

Amon ra: eski mısır tanrısı.

Amulet: Bir nevi nazarlıktır(www.sanalsozluk.com,2007).

Bukağı: Hayvanların ayağına kaçmamaları için takılan kelepçedir.

Dokuma: Atkı, çözgü ipliklerinin dikey aç yapacak şekilde, birbirinin altından, üstünden geçirilmesiyle ortaya çıkan düz yüzeyli üründür (www.wicikipedia.com,2009).

Hamaylı: Halk inanışında nazardan koruduğuna inanılan gümüşten üçgen formda yapılmış muhafazası içinde çeşitli dualar olan, çaprazlama asılan muska(Koşay,1956 :86).

Hamsa: Beş anlamına gelmektedir. El motifinin İbranice karşılığıdır.

İnanç: İnsanoğlunun yarattığı kültürün bir parçası olup, kişilerin günlük yaşamını, davranışlarını etkileyen ve başkalarından öğrenme yoluyla kazandıkları düşüncelerdir (Kırımlı,2009).

Kirkit: El dokumalarının bir kısmında atkı ipliğini, ilmeleri sıkıştırmak amacıyla kullanılan araca denir.

Kült: Esas olarak "din" anlamında kullanılsa da, din ve sosyoloji bilimlerinde, çevrelerindeki kültür veya toplumun genel veya ana arterin dışı gördüğü inanç, uygulama veya ibadetlere kendini adanmış bir birleşik insan topluluğuna verilen isimdir(www.wicikipedia.com,2009).

Muska: Sahibini tehlikeli dış faktörlerden korumak için, sihirli ve dini bir güce sahip olduğuna inanılan yazılı bir tılsımdır(Örnek,1966:17).

Nazar: bakma, bakış, göz atma demektir(Özön,1965:577).

Nazarlık; Halk inancına göre, onu üzerinde taşıyanı büyüye, hastalıklara ve diğer fenalıklara karşı korumaya veya içinde bulunduğu fenalıktan kurtarmaya hizmet eden objeye denir.

Osiris: Eski mısır tanrısı

Takı: Takı, takmak kelimesinden gelmektedir. Mücevher veya ziynet eşyası olarak da adlandırılan takı, insanların süslenmek amacıyla taktıkları çeşitli taş, maden, doğa ürünleri ve buna benzer malzemelerden yapılmış olan kullanım eşyalarıdır(Özbağı, 1993:13).

Pendantif: İnce bir zincirle boyna takılan değerli mücevher, takı, sarkıntılı gerdanlıktır.

Parpi: Bir aletle çizgiler ve daşlamalar gibi insan ve hayvan vücuduna ameliyat yapmanın adıdır. Uğur dövmeleeri yapmak, dalak kesmek gibi (Yalman Yalgın, 1993:1234).

Pıtrak; İnsanların giysilerine ve hayvanların tüyelerine yapışan pamuksu bir bitkidir. Diğer adı dulavrat otudur.

Ritüel: Ayinle ilgili yapılan uygulamalar bütünüdür.

Urasa: Nazar için yapılan tılsımlarla kurşun dökme, kömür söndürme, mum dökme ve üzerlik yakma gibi koca karı tedavilerine denir(Yalman Yalgın, 1993:104).

Sanaka:Urasalarda Türkçe olarak okunan temenni ve duaların ismine derler. “Elemttere fiş, kem gözlere şiş” gibi(Yalman Yalgın, 1993:104).

BÖLÜM II

2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 NAZAR

Birlikte yaşayan insanlar arasında kimi zaman korkudan, kimi zaman çaresizlikten, kimi zaman da rastlantılardan doğan bir takım inanışlar vardır. Bunlara "batıl inanışlar" denir. Bu inanışlar, ilk insanın var oluşundan günümüze kadar sürüp gelmiştir. Çoğunun bilimsellik, akılla, çağdaşlıkla ve dinsel inançla bir ilgisi yoktur. Bunlar akılla bağdaşmadığı halde, ne yazık ki; insanoğlunun gönlünden, beyninden, vicdanından sökülüp atılamamıştır(Göçmen, 2001).

Antropologların ve dinler tarihi üzerine çalışan bilim adamlarının çoğuna göre dinler ve sanatın kaynağı büyüdür ya da bunlar bir arada gelişmişlerdir. Doğa olgularının arkasında birtakım ruhların ve doğaüstü güçlerin bulunduğu ve bunlarında büyü ile denetlenebileceğine inanılıyordu. Bunu da giderek uzmanlaşan sınıf, büyücüler ve şamanlar sağlıyordu. Bunlar dost ruhları yardıma çağırabilir, kötücül olanları uzaklaştırabilirlerdi. Amaç, sağlıkta, avda, çiftçilikte başarıya ulaşmak, kadınların ve hayvanların döl bereketini sağlamaktı. Kimi nesneler, yerler, eylemler, sözcükler ve kişilerin büyüsel niteliklerine inanılıyordu. Tersine kimi eylemlerse-sözelimi nesnelere dokunmak, kimi yerlere ayak basmak, kimi yiyecekleri yemek, kimi hayvanları öldürmek v.b tabuydu. Büyüsel uygulamada bugün sanat dediğimiz görsel ve işitsel yoldan hayvan, insan ve doğa olgularının resim, fetiş, maske ve taklit danslarıyla benzeri yapılıyordu. Büyü sanatın hemen her dalında bulunur(Strauss,1983:62).

Nazar toplumsal ve kültürel bir üründür. Bugün olduğu gibi tarihi devirlerde de mevcuttur (Tezcan,1996:127).

Asya, Avrupa bilhassa İtalya, Balkanlar ve Rusya'da da var olan nazar Türkiye'yi bir uçtan bir uca kat eden bir folklor müessesesi kimliğindedir. Psiko sosyal değerler sonunda doğmuş olup bu esaslar dâhilinde işlemektedir(Acıpayamlı,1962:15).

2.1.1 Nazarın Tanımı

Nazar, Arapça da bakış demektir. Türkçede de aynı manada kullanılır. Bu anlamın dışında, yaygın bir inancı dile getiren bir terim olarak “Nazar Değmesi”, az çok herkeste bulunan, mavi gözlü kimselerde daha fazla bulunduğu inanılan ve böyle kimselerin bakışlarından fırlayan zarar verici, çarpıcı ve öldürücü güç anlamındadır (Bayrı,1955:1107).

Başta insan olmak üzere bütün canlı yaratıklarla bunların dışında kalan maddi manevi büyük veya küçük her türlü değerlere karşı, herhangi bir kimsenin ihtiras ve hasetle tutuşmuş yırtıcı gözlerle, daha doğrusu kinle, nefret ve kıskançlıkla bakmasından doğan kötü sonuçların hepsine birden halk ‘nazar değmek’ adını verir.

İnsanoğlu çok eski dönemlerden başlayarak, teknolojik ve sosyal ilişkilerindeki başarısızlıklarına özellikle de bir takım biyolojik rahatsızlıklarına açıklayıcı bir sebep bulamadığında bunu doğaüstü güçler yanı sıra çeşitli objeler, mekânlar ve diğer insanlarda var olduğunu sandığı bir takım gizli güçlerle açıklamaya çalışmıştır.

Bu açıklamanın çeşitli toplumlar arasında en yaygın olarak görülen türü nazardır.

Nazar kelimesinin aslı Arapçadır. Kelime Türkçeye asıl anlamından biraz uzaklaşarak geçmiştir. Araplar bizim kullandığımız anlamdaki nazar kelimesi karşılığında “İsabet’ül ayn” tabirini kullanmaktadırlar. Türkçede ise sözlük anlamı olarak bakma, bakış, göz atma, düşünce olan kelime, halk inançları dolayısıyla halk söyleyişi içinde göz değmesi, göze gelme anlamında kullanılmaktadır. Nazar kelimesi göz değmesi karşılığı olarak, nazar değmesi, nazara gelme, nefesi dokunma, kem göz, kem nazar şeklinde de kullanılmaktadır İslam ülkelerinde de yaygın olan nazar anlayışına Araplar elayn, İranlılar bednezer, Hintliler sihir demektedirler(Türe,2004 :48).

Nazar inancının temelinde belli kimselerde bulunduğu inanılan, insanlara özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala-mülke hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakışlardan çıkan çarpıcı ve kimi zaman da öldürücü güç düşüncesi yatmaktadır.

Çok sağlıklı bir bebeğin aniden hastalanması, iyi anlaşılan iki arkadaşın arasının açılması, işleri iyi olan birinin işlerinin bozulması, iyi süt veren bir ineğin sütünün kesilmesi, hastalanması halk arasında hep’’**nazara geldi**’’deyimiyle açıklanır(Çıplak, 2004:12).

Nazarla açıklanan olaylar o kadar çoktur ki. Tarla, bağ ve bahçedeki ürünün birdenbire bozulması, yeni alınan bir aracın kazaya uğraması, evde çıkan yangın vb. gibi, olayların nedenleri başka başka olsa da halk arasında bunların ilk anda nazarla olduğuna inanılır.

Nazar kıskançlık duygularıyla gelebileceği gibi, bazen kişinin çok yakınlarının sevgi ve hayranlık duygularından da gelebilir. Örneğin küçük çocuklara en çok annesinin nazarının degeceğine inanılır. Çocukları severken özellikle maşallah denmesine dikkat edilir(Tosunbaş,1976:7807).

Nazardan korunmak için alınan önlemlerin başında nazarlıklar gelir. Zararlı dış etkileri uzaklaştırmak ve taşıyana iyilik getirmek için kullanılır.

Nazarlıkların temel anlamı koruma ve korunmaya yönelik olup, bu objelerin sadece biçimleri değil, yapıldıkları maddeler ve renkleri de önemlidir. Çünkü bu maddenin özünde gizli kuvvet taşıyan nitelik olması gerekmektedir. Tabiattaki objelerin parlaklık, zenginlik, kuvvet gibi nitelikleri karşısında şaşırان ve korkan insan, felaketlerin ve mutluluğun bu objelerin içinde olduğunu sanarak bu objelerle barışık olmak istemiş ve onları kendi hizmetinde kullanmayı düşünmüştür(Üçer,1997:165).

2.1.2 Düünden Bugüne Nazar

Nazar, kaynağı tarihin derinliklerine kadar uzanan bir halk inancıdır. Eski Yunanlılardan, Romalılara, Budistlerden, Hindulara, Musevîlerden, Müslümanlara kadar bütün topluluklarda bu inancın bulunduğunu görüyoruz.

Bütün toplumlarda yaygın olarak görülen nazar inancının kökeni, Neolitik çağılara kadar uzanmaktadır. Girit’te, Aşağı Mısır’da, Malta’da, Kuzey Fransa’da ve Britanya’da Bronz Çağına ait, balta şeklinde yapılmış nazarlıklar-amuletler bulunmuştur. Araştırmalar sonucunda, eski dönemlerden itibaren batıda ve doğuda

büyünün ve nazarın kötü etkilerine inanma ve bunlara karşı tedbirler alam bilgisinin köklü olduğu görülmüştür(Koşay, 1956:86).

Amulet eski kültürlerde Kötülükleri uzaklaştırdığına, uğur getirdiğine, hastalıkları iyileştirdiğine ve özel gücü olduğuna inanılan, doğa ya da insan eliyle yapılmış nesnelerin tümüne verilen addır. Bir nevi nazarlıktır. Değerli taşlar, metaller, hayvan dişleri ve pençeleri gibi pek çok nesne amulet olabilir. Amuletin kökeni Eski Mısır'a dayanır(www.sanalsozluk.com,2007).

Eski mısırdaki kullanılan amuletler Müslümanlara da geçmiştir. Yazıyı bilen kültürlerde, kutsal kitaplarından alınan cümleler, kutsal kabul edilen sözler ve büyüsel formüller; kâğıt, deri, teneke, altın ve gümüşe yazılarak amulet olarak kullanılmıştır. Peygamberler ve gerçek din adamları bunlarla mücadele etmişlerse de başaramamışlardır. Nüsha adı verilen ve sözlük anlamı 'Yazılı bir şeyden çıkarılan suret' olan bu objeler dilimize muska olarak yerleşmiştir(Üçer,1997 :166).

Nazar inancını Neolitik çağlara kadar götürmek mümkündür. Balta şeklinde yapılmış olan nazarlıklar, (amuletler) Girit'te, Aşağı Mısır'da, Malta'da, Kuzey Fransa'da ve Britanya'da Bronz çağında bulunmuştur. Eski çağlardan itibaren Batı'da ve Doğu'da büyüün ve nazarın kötü etkilerine inanış ve tedbir alma bilgisi kökleşmiştir(Koşay, 1956:86).

Uğursuz gözden çıkan fenalığı defetmek için kullanılan el şeklinde muskalar, Mısırlılar, Fenikeliler, Yunanlılar, Romalılar tarafından kullanılmıştır(Westermarek, 1961:36).

Dünya tarihi incelendiğinde de görülmektedir ki hemen her dönemde ve toplumda hurafe ve batıl inançlar var olmuştur. Kimi zaman din esasları ile bağdaşmayan, akla ve bilime uymayan, hatta farkına varmadan insanları gerçek inançtan uzaklaştıran bu batıl davranışlar, belirli bir toplumun özelliği niteliğinde değildir.

İnanç, insanoğlunun yarattığı kültürün bir parçası olup, kişilerin günlük yaşamını, davranışlarını etkileyen ve başkalarından öğrenme yoluyla kazandıkları düşüncelerdir. İnançın edinilmesinde, kişinin deneme yoluna sapması, geçerliğini kendi yaşamında geçen bir olayla tanınması gerekli değildir(Kırımlı,2009).

Nedeni çözülemeyen aksilikler, çaresiz kalınan hastalık ya da ölümler, ansızın yaşanan kötü olaylar ve güzel bir şeyin zarara uğraması nedeniyle yaşanan üzüntü başka toplumlarda da bizim inandığımız nazara benzer inançları doğurmuştur. Bunun kanıtı, Eski Mısır'a, Hititlere ait sergilerde çeşit çeşit nazar boncuklarının önemli yer tutmasını gösterebiliriz. Mısır Firavunu Tut-Enkh-Amon'un (Tutankamun) British Museum ve Kahire Müzesi'nde sergilenen takılar arasında lapis lazuli taşından yapılmış şaheser nazar boncukları bulunmaktadır. Ne yazık ki bu boncuklar beklentilerin aksine, nazardan koruma işlevi görmemiş ve Firavun henüz 18 yaşındayken bir cinayete kurban gitmiştir. Avrupalılar bu boncuklara "Evil's Eye" yani "Kem Göz" adını vermektedirler (www.batilitikatlar.com,2007) .

Fotoğraf 1;Mısır'daki nazar simgesi tanrı Amon Ra'nın gözü sembolü

Kötü niyetli kişilerin nazarlarının değmesini içeren başka milletlere ait pek çok anlatı da geçmişten günümüze Anadolu'da anlatılıp günümüze kadar taşınmıştır. Örneğin Cahiliye Araplarının nazara çok fazla inandığı, bu nedenle de çok fazla olayın yaşandığı, bazı kişilerin de bu konuda çok usta olduğu rivayet edilmektedir. Özellikle Beni Esed içinde bu özellikte kişiler çok fazlaymış ve bu kişiler semiz bir deve ya da yağlı bir sığır gördükleri zaman cariyelerine "Ey cariyeye, evden ölçeği ve paraları al, şu hayvanın etinden bize et getir" dermiş. O sırada hayvana nazar değdiği için cariyeye evden ayrılmadan hayvan yere düşer sahibi de onu boğazlamış. Böylece cariyeye hayvanın etinden satın alır getirirmiş. Başka bir rivayete göre de Araplardan biri, iki veya üç gün yemek yemez aç kalırmış. Sonra çadırın perdesini kaldırarak beklermiş. Oradan bir deve veya bir koyun geçerken görürse "Bugün bu deveden daha güzelini görmedim" dermiş. Böyle söyleyince de hayvan birkaç adım atar ve hemen düşer ölmüş. Babil ve Mısır gibi çok eski medeniyetlerde var olduğunu bildiğimiz nazar inancına bugün Avrupa'da Balkanlar' da Orta-Doğu ve Asya ülkelerinin çoğunda rastlamak mümkündür(www.batilitikatlar.com,2007).

Dünyanın pek çok yerinde köklü bir inanç oluşturan nazar, korkulduğu, önlenmek istendiği için de beraberinde korunma ve önleme pratiklerini de beraber taşımaktadır. Özellikle en savunmasız çocuklar görüldüğü için, çocukları nazardan korumak için pek çok uygulama yapılmaktadır.

Güney Almanya’da çocuklara nazar değmesin diye alına insan pisliği sürüldüğüne rastlanmaktadır. İtalyanlar çocukların iç giysisini ters giydirmekte, İngilizlerde ise çocuklara parlak giysiler giydirilmemesine dikkat edilmektedir.

(www.batilitikatlar.com/avrupa.2007).

2.1.3 İslamiyet’in Nazara Bakışı

(Bu konu ile ilgili aşağıda bulunan bilgiler www.islamiyet.gen.tr’den alınmıştır.)

Bilmiş ol ki;

Göz değmesi (nazar) iki sebepten dolayı olur:

Biri, şiddetli düşmanlıktır. Diğeri de, bir şeyi beğenip onu güzel bulmasıdır.

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmaktadır:

"Göz değmesi hak ve gerçektir. Eğer kaderin önüne geçen bir şey olsaydı, nazar, onun önüne geçerdii." (Müslim, Abdullah b. Abbas (r.a.)’dan rivayet etmiştir.)

Bu hadis-i şerifte göz değmesinin tesirine ve isabet etmesinin sür'atine işaret ve te'kid vardır.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz yine şöyle buyurmuştur:

"Allah (c.c.)’ın kaza ve kaderinden sonra benim ümmetinden ölenlerin çoğu göz değmesindendir." (El-Bezzâr. Câbir b. Abdullah (r.a.)’dan rivayet etmiştir.)

Bir kişinin beğendiği bir şeye ısrarla bakması halinde ona, “Allah dilemezse hiçbir şey olmaz” anlamına gelen “Maşallah” veya “Allah’ın bereketi üzerine olsun anlamına gelen “Barekallah” demesi tavsiye edilmiştir.

Göz değmesi hakkında rivayet edilen hadisler, bunun hak ve gerçek olduğunu açıklığa kavuşturmakta ve nazara karşı yapılması gereken hususları da ortaya koymaktadır. Yani nazar, bazılarının zannettiği gibi “Batıl” bir inanç değil, hak ve gerçektir. Hiz. Ayşe (r.a.)’den rivayet edilen bir hadiste de Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in, “(Göz değmesinden) Allah’a sığınmın.

Zira göz değmesi haktır.” buyurduğu nakledilmektedir. Yine Sahiheyne ve Ebu Davud'da Ebu Hüreyre (r.a)'tan: "Rasulullah (s.a.v)'in: "Göz değmesi haktır" dediği rivayet edilmiştir.”

İslamî inanç içinde Hz.Muhammed'in nazarlık ya da benzeri şeyler takmak veya batıl pratikler uygulamanın şirk koşturmak olduğunu, bu nedenle bunları takmış kişiden nazarlık koparmanın köle azat etmek kadar sevap olduğunu söylediği hadis kitaplarında yer almaktadır. Hz.Ayşe'nin, Hz. Muhammed'in yatağına girdiğinde (İhlâs, Felâk, Nâs) okuyup vücuduna sürdüğünü söylediği rivayet edilmektedir. Başka bir rivayete göre de Hz. Muhammed'in “Bir kul her günün sabahında, her gecenin akşamında üç defa şu şekilde dua ederse o kişiye hiçbir şey zarar veremez. Bu: Bismillâhi lâ yedurru me’asmihi şey’in fil’ardı vela fi’ssemâi ve huve’s-semiul-âlim duasıdır .

Anlamı: İsmiyle beraber bulundukça yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceğini Allah'ın ismiyle sabaha/akşama erdim. O her şeyi işiten ve bilendir.

Nazar haktır. İnsana, hayvana ve hatta cansıza da nazar değer. Nazar hastalık yapar, hatta öldürür. Kadınlara ve çocuklara daha çok tesir eder.

Peygamberimiz, nazar ile ilgili olarak,”Nazar insanı mezara, deveyi kazana sokar” “Hoşa giden bir şeyi görünce, "Maşallah la kuvvete illa billâh" denirse o şeye nazar değemez.” buyurdu.

Sabah-akşam, 3 defa “Bismillahillezi la yedurru maasmihi şeyün fil erdi vela fissemâi ve hüvessemiulalim” okuyan, büyü, nazar ve zulümden korunur.”

Göz değene, Peygamber efendimizin bildirdiği şu tavizi okumalıdır:

“Euzü bi-kelimatillahittammati min şerri külli şeytanın ve hammatın ve min şerri külli aynın lammetin.”

Nazar değen kimseye şifa için Ayet-el-kürsi, Fatiha, Muavvizeteyn (Felak ve nas) ve Kalem suresinin son iki ayetini (ve in yekâdüllezîne keferû leyüzlikûneke biebsârihim lemmâ semi-uz- zikra ve yekûlûne innehû lemeccnûnün ve mâ hüve illâ zikrun lilâlemîne) okumanın iyi geldiği bildirilmiştir. Ayat-ı hırzı okumak ve üzerinde taşımak da çok faydalıdır.

Herkes, bilhassa nazarı değen kimse, beğendiği bir şeyi görünce “Maşallah” demeli, ondan sonra, ne syleyecekse, o şeyi söylemelidir. nce Maşallah deyince, nazar değmez.

Kuranı kerim’deki ayetler, göz değmesinin hak ve gerçek olduğuna bir delildir.

Eğer göz değmesi (nazar) diye bir olay olmasaydı, onun şerrinden Cenabı-ı Hakk'a sığınmaya da gerek olmazdı.

Yine onun hak ve gerçek olduğuna dair sünnetten de deliller vardır.

İnsanlardan pek çoğu göz değmesi ile ilgili olaylara daima şahit olmuşlardır ve şahit olmaya devam etmektedirler. Bazen bu göz değmesinin farkına varırlar ve onu bilirler, bazen de onu bilip anlayamazlar. İnsanların başlarına gelen tecrübeler, zikredilenlerden çok daha fazladır. Nice len kimseler vardır ki, onların ölüm sebepleri bilinmez. Nice sağlam, kişiler de vardır ki, hasta olup yatağa dşerler fakat hastalıklarının gerçek sebebini bilmezler. Nazar (göz değmesi), toplumda vki olan bir husus dur. Bazı kimselerin gözlerinde bir hl vardır ki, yoğunlaşarak baktığı kişiye çeşitli zararlar verir. Bir kısım limlere göre, insanların gözbebeklerinden ve parmak uçlarından görünmeyen ışınlar saçılmaktadır.

Gz değmesi gerçek olmakla beraber asıl sebebin ne olduğu bilinmemektedir.

Onu ancak Yüce Allah (c.c.) bilir.

2.1.3.1 İşlamiyet’e Göre Nazardan Korunma Tedbirleri

Gz değmesi (nazar) illetine yakalanmadan önce korunmak için şu tedbirler alınmalıdır:

Sabah ve akşam koruyucu dua, evrad ve zikirlerle devam edilmelidir, Onları okuyan kimseyi Allah(c.c.) nazardan muhafaza buyurur.

Okunacak sure ve dualar çoktur. Bazıları şunlardır:

Fatiha Suresi,

Ayet’l-Krs,

Felâk Suresi,

Nâs Suresi,

Peygamber (s.a.v.) Efendimizin okuduğu muhtelif dualar.

Bunların tercümesi ise:

a) Fatıha Suresi:

"Hamd, Âlemlerin Rabbi (olan) Allah'a mahsus dur. O, Rahman ve Rahîm'dir. Din gününün sahibidir. Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola hidayet et. Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna (ilet). Gazaba uğrayanların ve sapmışların yoluna değil."(Fatıha,1/1-7)

b)Ayetü'l-Kürsî:

"Allah, kendinden başka hiçbir ilâh bulunmayan (Allah)'dır. O, Hayy ve Kayyum'dur.

Onu ne bir uyku yakalar, ne de bir uyuklama. Göklerde ve yerde bulunanların hepsi onundur. Onun izni olmadan katında hiç kimse şefaât edemez. O, (kullarının) yapmakta oldukları şeyleri ve önceden yaptıklarını bilir. Onun dilemesi hariç, insanlar onun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. Onun kürsüsü, gökleri ve yeri içine alır. Onları koruyup gözetmek, kendisine ağır gelmez.O yücedir, büyüktür." (Bakara,2/255)

c) Felâk Suresi:

"De ki: (Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran) sabahın Rabbine sığınırım. Yarattığı şeylerin şerrinden, (Karanlık çöktüğü zaman) bastıran gecenin şerrinden, Sihir yapmak için düğümlere üfleyen büyücülerin şerrinden Ve kıskandığı zaman kıskanç kişinin hasedinden (Allah'a sığınırım.)" (Felâk, 113/1-)

d) Nâs suresi: "De ki: İnsanların Rabbine sığınırım. İnsanların melikine (mutlak sahibine).

İnsanların ilâhına (sığınırım.) Sinsi vesvesecinin şerrinden. İnsanların kalplerine şüphe ve tereddüt sokan. Gerek cinlerden, gerek insanlardan." (Nâs, 114/1-6)

e) Peygamberimizin okuduğu muhtelif Dualar: Nazara karşı şu duayı okumalıdır:

"Yarattığı şeylerin şerrinden Allah (c.c.)' in tam olan kelimelerine sığınırım." Yine şu

duayı okumalıdır : "Bütün şeytanlardan, zararlı hayvanlardan, Kem gözlerden Allah (c.c.)'ın tam olan kelimelerine sığınırım.

Hiçbir iyinin ve kötünün yapamadığı ve Allah (c. c.) 'in yaratıp vücuda getirdiği bütün şerhlerin şerrinden, Gökten inenlerin ve göğe çıkanların şerrinden, Yerde bitenlerin ve yerden çıkanların şerrinden, Gecenin ve gündüzün fitnelerinin şerrinden, İyilik için kapı çalan hariç, gece ve gündüz her kapı çalanın şerrinden Allah (c. c.) 'ın tam olan kelimelerine sığınırım.

Yine şu ayeti okumalıdır: "Doğrusu inkâr edenler, Kuran'ı duydukları vakit (sana olan düşmanlıklarından dolayı) neredeyse gözleri ile seni yere sereceklerdi! Hâlâ da (senin için) mutlaka o, delidir! Diyorlar. Hâlbuki Kuran, bütün âlemler için bir öğütten başka bir şey değildir."(Kalem,68/51.52.)

İnsanların ahvâline bakan kimse, nazar konusunda onlarda bir umursamazlık olduğunu görür. Oysaki bilhassa bebeklerin ve küçük çocukların uygun dualarla nazardan korunmaları gerekir. Nazar değmesinden korunma yollarından biri de, korktuğu ve şüphelendiği kişilerin yanında güzelliklerini teşhir etmemelidir. Hafız el-Bağavî "Şerhü's-Sünne" eserinde anlattığına göre, Hz. Osman b. Affan (r.a.) çok güzel bir çocuk görmüştü.

Bunun üzerine, onu nazardan korumak için çocuğun velisine şöyle dedi: "Bu çocuğun çenesine siyah boya sürerek onun güzelliğini kamufle ediniz."

Göz değmesinden korunma yollarından biri de, görüp beğendiği bir şey hakkında, gören kişinin bereketle dua etmesidir.

Bir kimse, kendi gözünün başkasına zarar vermesinden korkarsa, ona baktığı zaman şöyle demelidir:

‘Allah (c.c.) onu sana mübarek etsin’ (www.islamiyet.gen.tr,2008)

Nazara karşı kullanılan nazarlıkların günümüzde süs eşyası ve bir nevi uğurluk kabul edilmesi eski inançların izleri olarak sürmekte, majik öz taşıyan ve mücevhere dönüşenlerin ise, itibar sağladığına inanılması sebebiyle takıldığı görülmektedir. İslamiyet’te, nazar ve şeytan vesvesesine karşı en güçlü önlem okumadır. Bunun

dışındaki uygulamaları, nazarlık, nazar boncuğu ve diğer uygulamaları, İslam reddetmekte ve meşru görmemektedir(Kırca,1986 :45).

Sonuçta İslamiyet’e göre Nazardan korunmak için en sağlıklı yol dua etmekten geçmektedir. Yoksa nazar boncuğu, nazarlıklar, at nalı, sarımsak vs. gibi, halk arasında yaygın olan batıl inançlara inanılmamalıdır. Bunların hepsi yasaklanmıştır.

2.1.4 Nazarın Bilimsel Açıklaması

Nazarın pozitif metotlarla açıklanması zor bir konu olmakla beraber, son yıllarda parapsikoloji ile uğraşanlar nazarın bilimsel yönünü araştırmaya başlamışlardır. Adı değişse de her yerde aynı olan nazara batı literatüründe psikokinezi denilmiş ve iyi niyet ve yoğunlaşmaya göre alıcı ve verici uçlardan geçen bir ark olarak tanımlanmıştır (Yankı dergisi,1983:52).

Günümüzde nazara inanan halk kadar, bu konuda araştırma yapan bilim adamları da çeşitli düşünceler ileri sürmüşlerdir. Halk arasında nazarın nedeni sorulduğunda kıskanç, kötü niyetli kişilerin gözlerinin ya da sözlerinin kıskandıkları nesneye zarar vermesi diye açıklanmaktadır.

Kimi bilim adamları da bu olayı biyoenerji ile açıklamaya çalışmışlardır. Bu açıklamaya göre insanların gözlerinde morötesi ve kızılötesi ışınlar vardır ve bu ışınlar kırgınlık, hırs ve kıskançlık duygusuyla karşıdaki kişiye aktarılırsa o kişide ya da varlıkta tahribata neden olmaktadır. Çünkü bu enerji nedeniyle karşıdaki varlığın biyolojik dengesi bozulmaktadır. Bu nedenle bol ürün veren tarla yanmakta ya da ürün bozulmakta, doğal afet gelmekte, çok güzel bir eşya kırılmakta, güzel insanların başına çeşitli hastalıklar, bünyesi zayıfsa da ölüm gelmektedir. Bu olumsuz gücün renkli gözlü insanlarda daha fazla olduğuna inanılmaktadır(www.hurafeler.com,2007).

Bugün Avrupa’da yapılan çalışmalarda, bunun psikokinezi olduğunu söyleyenler de vardır. Bu teze göre nazar, iyi niyet ve yoğunlaşmaya göre alıcı ile verici uçlardan geçen bir “ark” oluşturmaktadır(Hani,2004 :48).

Gıpta, övünme, imrenme gibi dostça duygular, hatta ebeveynlerin çocuklarına aşırı sevgisi nazarın küçük dozda uğratma nedenidir. Asıl uğursuz nazar ise haset duygusundan geçer. Nazar duygusunda bu hasedin dozajı çok önemlidir. Haset duygusu

ne kadar şiddetli olursa, nazarın gücü de o kadar şiddetli olmaktadır. Rusya’da da nazar ile ilgili çalışmalar yapılmış ve günümüzde de çalışmalara devam edilmektedir. Burada yapılan çalışmalara göre gözlerin yaydığı bir elektromanyetik ışınlar vardır. Bu ışınların dalga boyu yaklaşık yüzde sekiz milimetredir. Yani radyo dalgalarıyla enfraruj (kızılötesi) dalgalar arasındadır. Bu yayılan elektromanyetik dalgalar canlı ya da cansız varlıklara zarar verebilmektedir. İşte bu ışınlar insan makinesinin düzeni olarak kabul edilen ‘Bioritim’i yani insanın biyolojik dengesini bozmakta ve insanlarda bitkinliğe, halsizliğe, hastalığa, hatta zayıf bünyeli insanlarda ölüme bile neden olduğu düşünülmektedir(Hani,2004 :53).

Bakışın elektromanyetik etkisini destekleyen bir örneği de Elmalılı Hamdi Yazır vermektedir.

“Kıskançlıklarından az daha Hz. Peygamber’i nazara uğratacaklar, aç ve kötü gözlerinin şerriyle ellerinden gelse onu helâk edeceklerdi. Demek ki, öfkenin bedende bir hükmü bulunduğu gibi, gözlerin de karşılardakine bakışlarına göre iyi veya kötü bir hükmü vardır. Kimi elektrik gibi dokunur çarpar, mıknatıslar ve manyetize eder. Kimi de aldığı teessürle hasedinden bir gayze düşer, türlü türlü suikasta ve hilelere kalkışır ki, maddi veya manevi hangisi olursa olsun hedefine vardığı zaman, isabet-i ayn değmesi veya nazar tabir olunur. Bunun hakkında uzun uzadıya sözler söylenmiş, inkâr edenler, ispat edenler olmuştur. Keyfiyeti ne olursa olsun isabet-i ayn vardır” (Yazır,1992 :56) .

Görüldüğü gibi Yazır’a göre de, nazarın temeli kıskançlıktır. Bu duygu o kadar etkilidir ki Hz. Muhammed’e bile zarar vereceğinden endişe edilmiştir.

Nazarın bilimsel tanımı ise; gözdeki foto reseptörlerin kasılması sonucu açığa çıkan negatif ve pozitif göz akım dalga ışınımına nazar denir. Nazar’ın üç türlü ışınım etkisi vardır. Bu konu radyoloji ilmiyle bağdaştırılarak laboratuvarlarda ispatlanmıştır. Alfa(sarsıcı) Beta(kırıcı, yıkıcı) ve Gama (yakıcı) ışınları olarak, genel itibariyle halk arasında daha çok Alfa (sarsıcı)ışın etkileri daha yoğun olarak oluşmaktadır. Nazar değen insanda bilimsel olarak beynin orta bölümü olan(Mezensefelon) kısmında nöronlar(sinirler) harekete geçerek; göz küresini büyütür ve esneme başlar. İnsana nazar değdiği bilimsel olarak fizyolojik açıdan esneme ve göz küresinin büyümesinden anlaşılır. Nazar’ın oluşa gelmesi için nazarı vuran kişinin, nazara gelecek kişiye negatif

ışın göndermesini bilinçsiz olarak gerçekleşmesi gerekir. Nazar kesinlikle bilinçli olarak gerçekleşemez. Nazar'ı bilinçli olarak gerçekleştiren insanlar, çok azdır. Bu olay parapsikoloji konusuna girer. Nazarı bilinçli olarak vuran insanların gözlerinden Gama(yakıcı)ışınlar akımı oluşur. Bu tür ışınlar röntgen çekimi bile gözleriyle yapabilecek seviyede X ışınlarını beynin hipotalamus kısımlarından boşalarak oluşturabilirler. Bu tür insanlar sayısı az olmakla birlikte çok tehlikelidirler. Gama ışınları ilk defa 14 yaşındaki bir Rus kızında bulunmuş ve ölçülmüştür. Bu insan gözleriyle karşısındaki insana radyolojik Gama ışını yollayarak röntgen çekimi bile yapabilmektedir.1000 kişi üzerinde laboratuvar'da yapılan çalışma sonucunda en çok nazara gelen göz renkleri arasında kahverengi ve yeşil gözlü insanlar bulunmuştur bu renk gözlüler daha çok nazara maruz kalırlar(Hani,2004:62) .

En etkili nazar ışınlarını oluşturan göz renkleri ise mavi ve sarı(Bal) göz renklerine sahip olan insanlar oluşturmaktadır (Hani,2004 :68).

Nazarın daha çok güzel insanlara, mala, mülk sahiplerine, halk arasında şöhret sahiplerine, işinde başarılı olan insanlara, değerli maddelere, yeni olan gelişmelere, yeni evlenen gençlere, yeni doğan şirin çocuklara, yeni alınan arabalara, yeni alınan eve, bağa bahçeye daha çok değer diye düşünülür. Çünkü insana çekim ve istem oluşturan tüm güzel olan oluşumlar göz önündedir, kıskanılır ve nazara maruz kalır.

2.1.4.1 Nazarın Fizyolojik Etkileri

Kişiler nazar değdiğini düşündükleri andan itibaren bazı hastalık belirtileri gösterebilmektedirler. Nazarın fizyolojik etkileri; baş dönmesi, ani mide bulantısı, ayak kayması, bulanık görme, refleks bozulmaları, gözlerin kızarması, göz küresinin büyümesi, sebepsiz esnemeler, sakarlıkların başlaması, çeşitli hastalıklar, bir yerden düşme, gözde kan birikimi, sivilceler, elde veya başka bir yerde siğiller çıkması, göz çıbanları, kaş dökülmesi, boğaz ve kulak kaşıntısı, saç dökülmesi, cinsel iktidarsızlık, sakal ve saç kıran, mide ağrısı, dudak kuruması, ayak-el ağrısı, bel ağrısı, burun kaşıntısı, kulak çınlaması, göz bulanıklığı, el-ayak kaşıntısı vb gibi fizyolojik bozukluklar nazar değdiğinde başlar(Hani, 2004:73).

Sonuçta nazara ilişkin rahatsızlık belirtileri erişkinlerde şiddetli baş ağrıları, yaşamdan uzaklaşma, hemen her işte isteksizlik, ekonomik, teknolojik ve sosyal

ilişkilerde uzun süreli başarısızlık, çocuklarda ise aşırı huysuzluk ve sürekli ağlama, olarak betimlenebilir.

2.1.4.2 Nazarın Psikolojik Etkileri

Nazarın psikolojik etkisi; rüyada sıçramalar, tik oluşması, el titremesi, göz dalması, yorgunluk hissi, uyku bozukluğu bazen de aşırı uyku isteği, dalma hastalığı, gülme hastalığı, ani bunalım dönemi, stres, konsantre ve motive eksikliği, sebepsiz huysuzlaşma, dil sürçmesi, düşüncede saçmalama, kalp çarpıntısı, kabuslar görme, sebepsiz göz yaşı, sebepsiz mutsuzluk-huzursuzluk hissi, kendinde ağırlık olduğu hissi, regl sancısının artması, rüyada nazar boncuğu görmesi, bitkinlik hissi vb gibi ruhsal etkiler oluşur (Hani, 2004:78).

Nazarın para psikolojik etkileri halk arasında şöyle betimlenmiştir; bereketsizleşme, işlerin rast gitmemesi, evde huzursuz olunması, kaderin bir parçası olan şansın kapanması, kısmetin kapanması, yaşanan ortamı sevmeme, üzerinde aşırı derece bilinmeyen ağırlıklar oluşması, sevdiğinden nefret etme, evliliklerde sebepsiz kavgalar, boşanmalar, eşin huy değiştirmesi, kıskançlıkların başlaması, arkadaşlıkların bozulması, evlenememe, rüyalarda devamlı mavi renk veya nazar boncuğu görme, şiddetli geçimsizlik, büyülenme hissi v.b. gibi parapsikolojik etkiler olduğu söylenir. Ayrıca nazarın daha çok altın, elmas, pırlanta ve gümüş gibi değerli takılara değdiği düşünülür.

Kadın nazarı erkek nazarından daha fazladır. Bu olay kadınların her ortamda güzel gözükmek hissinden ve kapris yapma gücünden oluşur. Kadınlar birbirlerine daha çok nazar vururlar. Erkek nazarı kadınlar üzerinde fazla etkili değildir. Erkekler genellikle kendi cinslerine daha çok nazar vururlar (Hani, 2004:81).

2.2 HALK İNANIŞINA GÖRE NAZARDAN KURTULMA YÖNTEMLERİ

Anadolu'da da kötü niyetli kişilerin kıskandıkları canlı ya da cansız her şeye nazar değireceğine inanıldığından, bu kötü güçten korunmak için yapılan inanç pratikleri vardır. Eve kaplumbağa kabuğu, tarlaya ya da bahçeye at, it, eşek kafası asmak, ürünü bol olacak tarlanın nazara gelmesini önlemek için etrafında davar gezdirip sonra bunu keserek orada eti dağıtmak, tarla, bahçe etrafında tezek yakmak da sık rastlanan

pratiklerdendir. Nazar değmesinden endişe edilen canlı ya da cansız varlıklara nazar boncuğu ve at nalı asmak ise bütün Anadolu’da rastlanan en yaygın uygulamadır. Yine ülkemizde nazardan korunma adetleri arasında sıkça görüleni, nazara uğrayana kurşun dökülmesi, başının üstünden dua ile çevrilmiş tuzun ateşe atılarak patlatılması, üzerlik otunun yakılarak dumanıyla tütsülenmesi gelir. Bunlar yapılırken, kendilerine has özel tekerlemeleri de unutulmaz. Şöyle ki; tuz patlatırken:

“Nazar bozara

Nazar edenin iki gözü bozara” denir.

Üzerlik otu tütsülenirken de:

“Elem tere fiş

Kem gözlere şiş üzerlik otu çatlasın

Nazar eden patlasın”(Bayrı, 1955:1108).

Nazar değmeden önce koruma amacıyla yapılan pratikler her zaman nazarı engellemekte etkili olamaz. Nazara uğramaya en elverişli kimseler; çocuklarla, güzellikleri ve yetenekleriyle herkesin hayranlığını uyandırmış kişilerdir; çünkü çocuklar zayıftır, çabuk etkilenebilirler; güzel, yetenekli, mutlu kişiler, insanların kıskançlık duygularını kamçılarlar. Bu kötü duygular göz yolu ile hedefi etkiler ve sakatlar(Anadol, 1987:124).

Nazar inancına bağlı anlatılar ve inançlar bu kadar yayginken, nazardan korunmak için uygulanan pratikler de aynı oranda çeşitlilik göstermektedir. Nazardan korunmak ya da uğranılan nazarı canlı veya cansız varlığın üzerinden atmak için uygulanan pratikler diye sıralayabiliriz Bu usullerden bir kısmı nazarın isabetini engellemek, bir kısmı da nazar değdikten sonra onun etkisinden kurtulmak içindir.

2.2.1 Anadolu’da Çeşitli Yörelere Göre Uygulanan Yöntemler

Adana’da çocuğa nazar değmesinden korkularak bazı uygulamalara başvurulur. Bunun için çocuğa nazar boncuğu veya çengelli iğne takmak, çocuğun ilk kakalı bezinde var olduğuna inanılan güçten yararlanmaktır. Çocuğun ilk kakalı bezi, kutsal bir nesne gibi 40 gün saklanmakta, kötü etkileri uzaklaştıracağına, yaraları iyileştireceğine inanılmaktadır. Kapıya asılan soğanlı iğne, kırmızı kurdele de, kapıdan gireceğine inanılan kötü güçlerin girmesini engellemek içindir(Başçetinçelik,1998 :37).

Adana’da nazara çok inanılır. Bazılarının ışıklı bir göze sahip olduğuna, bu insanların kötü bir niyetle baktıklarında nazar değdiğine inanılır. Özellikle nazar değmesin diye karaçalı, dardağan, kör dikenden süs yapılarak mavi boncukla birlikte hayvanların boynuna takılır. Ayrıca deve boncuğu ve gök boncuk, hayvanlara ve çocuklara takılır. Nazar için üzerlik otu ateşe atılıp yakılarak insanlara ve hayvanlara koklatılır. Nazar için kurşun dökülür, tuz yakılır ve nazar değdiğine inanılan kişilerin üzerlerinden çevrilir. Nazara karşı karaçalı taşınır. Nazar değmesin diye evlere hayvan iskeleti asılır. Feke’de nazara büyük ölçüde inanılması konusunda, nazarın çeşitli hadislerde ve ayetlerde yer aldığına işaret etmek gerekir. Nazar İslâmiyet kaynaklı olmasına rağmen nazara karşı yapılan uygulamalar büyük ölçüde dini gelenek içerisinde yer almayan büyüsel uygulamalardır(Karakaş, 2005 :65).

Elazığ yöresinde çocukların nazardan korunması için çocuklar sevilirken “çirkin çağa, pis çağa” gibi ifadeler kullanılmakta, çocuklara da yetişkinlere de nazar boncuğu, susuz yerde yetişen melhem ağacının küçük bir dalı, kurutulmuş köpek ya da leylek pisliği, çörek otu sarılmış bez, muska, birbirine yapışık badem çekirdeği asılmakta, nazar otu ve tuz ile tütsülenilmekte ve kurşun dökülmektedir (Tosunbaş,1976:78).

Erzincan yöresinde evlere at nalı, nazar boncuğu, çeşitli hayvanların kemiklerini asmak, çocukların üzerine yedi delikli mavi boncuk, para veya muska asmak nazardan korunmak için yapılan uygulamalardandır (Yalman Yalgın, 1993 :97).

Malatya’da nazara karşı muska yazdırmak çok yaygındır. Nefesi keskin bir hocaya yazdırılan muska çocuk içinse omzuna, hayvan içinde boynuna, yetişkin bireyse boynuna asılmakta, tarla ya da bahçenin ürününü korumak içinse toprağa gömülmektedir. Ayrıca nazara uğradığına inanılan kişilerin başında eli keskin, inancı

kuvvetli biri, tuzu üç kez çevirerek dua okumakta ve bu tuzu sonra ateşe atarak yakmaktadırlar ya da kurşun dökülmektedir (Yalman Yalgın, 1993 :98).

Uşak'ta tuz okuyup ocağa atmak, kurşun dökmek, çeki karışlama denilen ocaklı bir kadının nazar değdiğine inanılan kişinin mendilinin bir ucundan düğüm atıp, düğümlü yeri dirseğin altına alıp okuya üfleye karışlayıp, bunu birkaç kez tekrarladıktan sonra ihlâs duası okunarak mendilin açılıp hastanın başına bir süre bırakılması uygulaması yapılmaktadır(Yalman Yalgın, 1993 :102).

Sivas yöresinde nazardan korunmak için çocukların üzerine, şap, sarımsak, yılan kemiği, çeşitli hayvanların pisliği, hurma çekirdeği, çeşitli hayvanların kemik ya da tırnakları, iğde ağacının el değmemiş dalları, yedi delikli mavi boncuk ile mavi bir bezin içine konulmuş 41 tane İhlâs suresi okunmuş çörek otu takılmaktadır. Ayrıca nazardan korunmak için nazar boncuğu kadar akik, kehribar, üzerinde maşallah yazan takı, özellikle erkeklerde meşin bileklik takılmaktadır (Yalman Yalgın, 1993 :103).

Birçok yörede de nazar değmesinden korunmak için, nazarından korkulan kişi, çocuğu gördükten sonra, hemen çocuğun yüzü yıkanır, elbiseleri değiştirilir. Hatta dışarı giderken çocuğa siyah lekeler sürülür (Yalman Yalgın, 1993 :103).

Yörükler de nazara inanırlar. Nazar değmesin diye gök renkli boncuk taşırlar ya da kara Çalıyı iç çamaşırlarına takarlar. Nazar değmesin diye üzerlik otunun tohumu yakılır. Tütsünün altına girilir (Karakaş, 2005 :75).

Hastalıklar, nazar için yapılan tılsımlarla kurşun dökme, kömür söndürme, mum dökme ve üzerlik yakma gibi koca karı tedavilerine “urasa” denir. Anadolu’da sayılamayacak kadar çok urasa vardır. Urasalarda Türkçe olarak okunan temenni ve duaların ismine “sanaka” derler. “Elemtire fiş, kem gözlere şiş” gibi. Parprı: Bir aletle çizgiler ve dağlamalar gibi insan ve hayvan vücuduna ameliyat yapmanın adıdır. Uğur dövmeleri yapmak, dalak kesmek gibi (Yalman Yalgın, 1993 :104) .

Genel olarak Anadolu’ya bakacak olursak nazarlık olarak ; göz boncuğu, at nalı, hayvan kemiği ya da pisliği, üzerlik, muska, ağaç dalı takmak, üzerlik otu veya tuz ile okuyup ateşte tütsülemek, kurşun dökmek, bahçe ve tarlaya büyük baş hayvan başı asmak, kıskanç kişilerden uzak durmak, çocukları “çirkin” veya benzeri şekilde sevmenin yaygın olduğunu görmekteyiz.

2.2.1.1 Kurşun Dökülmesi

Fotoğraf 2:Kurşun dökme işlemi

Halk arasında yaygın olan kurşun dökmeyle ilgili uygulamalar küçük farklarla birbirine benzemektedir ve Şaman geleneklerinden kalan bir âdettir. Şamanlar bu ritüele «kut dökme» anlamına gelen «kut kuyma» adını vermişlerdir. Kut koyma, insana musallat olan kötü ruhların etkisini ortadan kaldırmaya yönelik olarak çok eski dönemlerde uygulanan sihir kökenli bir ritüeldir(Çelik,1974:156).

Şamanlardan kalan bu eski âdeti, günümüzde devam ettiren, özellikle yeterli dinî bilgiye sahip olmayan yaşı ilerlemiş hanımlardır. Bu kadınlar özellikle yaşlı ve tecrübeli olduğuna inanılan kişilerdir. Kurşun dökme işlemi, bu işte denenmiş ocaklı ve izinli yaşlı kadınlar tarafından dökülür. Ocaklı demek, kurşun döken kişinin ailesinin öteden beri bu işle uğraşmış olmasıdır.

İzinli demek; bu ailede kendisinden önce kurşun döken kişiden, bu işlemi yapmak için izin (Destur veya el) almış olmasıdır. Ocaklı ve izinli olmayanlar kurşun dökemeyecekleri gibi döktükleri farz edilse dahi bu gibilerin kurşun dökmesinden fayda umulmaz. Kurşun nazara uğramışlara, kendisine büyü yapılmışlara, hastalığı uzun süremlere, sık sık sıkıntı ve bayılma gelen kadınlara, ruh hastalarına dökülür.

Kurşun dökmede yer ve zamanlama önemlidir şöyle ki yatan hastanın odasında ve yatağında iken, diğerlerinde ise evinde ve en çok oturduğu odada dökülmesi gerekir. Gündüz öğleden önce ya da sonra daha çok namaz vakitleri arasında dökülür Akşamdan sonra ve gece dökülmez. Kurşun dökme derdin ağırlığına ya da ilk dökülüştten sonra görülen tesir şekline ya da isteğe göre ayrı günlerde olma üzere birden fazla ve de 3 kereye kadar dökülebilir.

Kurşun dökmenin kendine özel yolu, geleneği ve malzemesi vardır.

Kurşun dökmek için kullanılan malzemeler:

Fotoğraf 3: Kurşun 250–300 gram ağırlığında kurşun parçası,

Fotoğraf 4: Kurşun eritme kepçesi,

Fotoğraf 5: Bakır geniş ve derin bir su kabı,

Örtü: Hastanın başına örtülecek bir peştamal, çarşaf ya da battaniye

Bu malzemeler özel bir torba içinde saklanır Ayrıca bu iş için önceden toplanmış ve kurutulmuş olan üzerlik otu yakılarak dumanı hasta olan kişiye solutulur. Bu sırada dualar okunarak, başına tuz çevrilir. Tuz o kişiye yalıtılır. Bir tas içine su doldurulur, tas genellikle bakırdandır. Suyun içine; iğne, madeni para, mavi boncuk ve kurşun döken kişinin yüzüğü konulur. Ayrıca bir kalburun içine bir bakır tabak, buğday, bir parça tezek ve kurşunu döken ebenin sağ ayakkabısı konulur. Su dolu olan tas da kalburun içine konulur. Kurşun ateşte eritilir. Hasta yatıyor ya da oturuyor olabilir, üstü örtülür. Hazırlanan kalbur hastanın başı üstünde tutulur. Kurşun dökülürken döken kişi besmele çekip "Benim elim değil, Fatma anamızın eli" dedikten sonra kurşunu su dolu kabın içine döker. Soğuk suya dökülen kızgın kurşun tek parça halinde kalmaz. Dağılır parça parça ve değişik şekillerde olur. Sonra katılaşmış kurşun parçaları suyun içinden alınıp kepçenin içine konulur ve tekrar eritilir.

Bu dört kez tekrar edilir. Bazı yörelerde önce başa, sonra karın bölgesine, ayağa, en sonda eşiğe yani yere, toprağa dökülür. Bu arada her defasında suyun içinde çeşitli şekiller alan kurşunun nazar eden kişi hakkında bilgi verdiğine fazla kirli (parçalanmış) ve iğnelerle kaplı ise, nazar ya da büyü'nün şiddetine hükmedilir. Bu nazarın şiddeti nazar edenin fiziki yapısı hakkındaki bilgiler kurşunu döken, ebe tarafından anlatılır. Bu arada nazar eden kişiye ilencede (bedduada) bulunulur. Kurşun dökme süresince, kurşunu döken ebe devamlı sureler ve dualar okur. Külçe üzerindeki dikenlerin arasında temiz ve yuvarlak bir parçaya rastlanırsa, hastanın yüreğinin temiz olduğuna ve hastalığının çabuk geçeceğine inanılır. Kurşun işlemi bitince hastaya bu sudan içirilir. Su ile eli yüzü yıkanır. Kalan su sağa sola ya da 4 yol ağzına serpilir. Tastaki madeni, paralar ebeye verilir. Tabak içinde bulunan yarma da tavuklara yedirilir. Kurşun dökülen kişi o gün akşama kadar kimseyle öpüşmez. Kurşun dökmek için ocaklı olmak gereklidir. Bu kişi, bu maharetini başka bir kişiye verebilir. Buna “El Alma”denir (Altınışik,1977:7983-Çelik,1974 :155).

Kurşun dökme bir nevi nazar ve sihir açma, derdin sebebini meydana çıkarma ve manevi tedavi etme yoludur, inananlar için bir iç ferahlığı, ruh hafifliği verir. Bilimsel olarak açıklaması ise kurşunun bir nevi manyetik alan yaratarak negatif enerjiyi toplaması olarak ta açıklanabilir.

Kurşun dökme işleminde uygulanan yöntemler hemen her yörede farklılık gösterse de yapılan işlem genellikle aynıdır, yani kurşunun eritilip suya dökülmesi işlemi.

2.2.1.2 Kadın Ana

“Anadolu’daki kadın analar da, gece gündüz halka hizmet etmeye her an hazır olan kişilerdir. Doğumlara koşar, hastaları tedavi eder, ağır hastaların başını bekler, ölümden, yas evinde hep o vardır. Düğün, bayram aşlarının pişmesini yöneten, küsleri barıştıran, kötülükleri ne yapıp edip iyiliğe çevirme gücüne sahip bir kadın kişidir. Halk ona, ‘O, yerin, göğün, kurdun, kuşun, ağacın, bitkinin anasıdır’ der. Onun yaptığı çeşitli ilaçlar, tutsüler, pişirdiği aşlar, insanlara hep şifa verir. Yaşadığı ev de, güller gibi tertemiz olur. Bağ bahçesi ve çiçekleri başka türlü gelişir ve açar(Tansuğ 1997:172).

Herkes birçok şeyi ondan öğrenir. İşte birçok bilgiye ve güce sahip olan, bu meziyetli kişilere halk ‘kadın ana’ adını verir. Bu mertebeye erişen kadının yanında,

genç kızlar da ona yardım eder. Böylece kadın analığı öğrenir ve daha sonra Anadolu'da kadın analığı onlar sürdürür" (Tansuğ 1997:173).

Ocaklı olarak adlandırılan kişiler bize İslâmiyet öncesindeki Şamanları hatırlatmaktadır. Eski Türklerde Şamanların hastalıkları sağaltma güçleri olduğuna inanılırdı. Şamanlar bu güçlerini genellikle büyüsel işlemler ile kullanırlardı. Ocaklı kişiler geçmişte Şamanların yerine getirdiği sağaltma işlevini yerine getirmektedir. Muska yazma ve okuma türünden işlemler de İslâmî motifleri simgelemektedir (Karakaş, 2005:73) .

2.2.2 Nazarlıklar

Halk inancına göre, onu üzerinde taşıyanı büyüye, hastalıklara ve diğer fenalıklara karşı korumaya veya içinde bulunduğu fenalıktan kurtarmaya hizmet eden objeye nazarlık denir(Koşay,1956:86).

Kendisini pek çok tehlikeden korumasını bilen insanoğlu; kaza, hastalık, ölüm getireceğine inandığı nazardan da korunmak amacıyla çeşitli koruyucu nesnelere sarılmıştır. Topluca nazarlık olarak adlandırdığımız koruyucu nesneler, nazara inanan bütün topluluklarda hemen hemen birbirinin aynıdır. Türk halkı tarafından da kullanılan nazarlıklar arasında mavi boncuk, yedi delikli boncuk, kendiliğinden delinmiş taş, eski süpürge, sarımsak, kartal pençesi, hurma çekirdeği, sarı kehribar, yumurta kabuğu, kurban gözü, geyik boynuzu, öküz boynuzu, at kafası, çörek otu, günlük, kuru karanfil ve üzerliği sayabiliriz. Bu sıraladığımız nazarlıkların bazıları evlere asılmakta, bazıları üstte taşınmakta, bazıları da bağ, bahçe ve tarlalarda bulundurulmaktadır. Çörek otu, günlük, kuru karanfil ve üzerlik ise nazara karşı yapılan tütsüde kullanılmaktadır. Ayrıca, üzerlikten yapılan nazarlıklar evlere de asılmaktadır.

Anadolu' da yaygın olarak insanlar nazara gelmemek için vücutlarının çeşitli yerlerinde, nazarlık taşırlar. Vücutta nazara karşı taşınan objeler arasında en yaygın biçimde görüleni göz boncuğu ya da nazar boncuğu adı verilen sembolik gözdür. Halk arasındaki anlatılarda sıkça rastlanılan bir hikâyede, bedende taşınan bu boncukların çoğu kez nazar değmesi sonucu çatladığı ya da kırıldığıdır. Anadolu'da göz boncuğunun yanı sıra vücutta taşınan nazarlıklar zengin bir çeşitlilik göstermektedir (Akpınarlı,1987:15).

Bunlar arasında hamaylıları, hal hâlları, muskaları, sıra dışı taşları, metal parçalarını, eski paraları, metal düğmeleri, kemikleri, dal parçalarını, çeşitli hayvanların dişlerini, tüylerini, kemiklerini, boynuzlarını, deniz kabuklularını, renkli kumaş parçalarını, bitki tohumlarını, yüze ve ellere yapılmış dövmeleeri sayabiliriz (Akpınarlı,1987:15–16).

Nazar için gök mavisi rengindeki gözün bakışının değmesi ihtimalinin daha büyük olduğuna inanılır ve bunun için de gök mavisi şeylerle nazar değmesinden koruyacağı düşünüldüğünden mavi boncuğa önem verilir. Mavi boncuk tek başına bile nazarlık olarak kullanılır. Bundan başka Anadolu’da nazar değmesinden korunmak için yeşil kahve tanesi, eski para, kurşun, çitlembik kabuğu ve at nalı gibi şeyler de nazarlık olarak kullanılır. Bu nazarlıklar, kullanıldıkları yere göre değişik şekillerde asılır ve dikilir. Mesela, çocukların omuzlarına dikilir, çocukların beşiğine asılır, hayvanların alınlarına yahut boyunlarına asılır, evlerin veya binaların giriş kapılarına konur, arabaların ön aynasına asılır. Nazarlıklar kem bakışların etkisini azaltan çeşitli nesneler olarak çok büyük önem taşır. Günümüzde artık hemen hemen her evde bulunur kimine göre süs, kimine göreyse korunma simgesidir (Akpınarlı,1987:16-İnan,1963:176).

Öyle anlaşıyor ki göz değmesinin temelinde yatan esas sebep kişilerin kıskançlık duygusudur. Ve bu duygunun, baktığı kimseye yansıması ve onu tesiri altında bırakmasıdır. Nazarlık takmakla bu kıskançlık dolu bakışın tesirinin azaltılması veya başka yönleere yansıtılması amaçlanmaktadır.

Fotoğraf 6: Çeşitli nazarlıklar

2.2.2.1 Üzerlik

Fotoğraf 7: Üzerlik tohumu

Üzerlik meyvelerinden yapılan nazarlıklar bir anlamda, her an el altında ve göz önünde bulunan bir tütsü deposu olarak işlev görür. Aynı zamanda da evi süsler.

Kadınlar yaz ortasında henüz olgunlaşmamışken yeşil olarak topladıkları tohum keselerini bir iğne yardımıyla ipe dizerler. Ortaya yerleştirilen bir sopanın ya da çıtanın etrafına renkli bir bez sararak ve meyveler arasına küçük renkli bez parçaları geçirerek baklava ya da çift muska biçiminde bir şekil oluştururlar. Anadolu'da yapıların duvarlarını süsleyen üzerlikten nazarlıkların çok benzerlerine İran'ın batısındaki Luristan bölgesindeki göçer yerleşimlerinde de rastlanır. Üzerlik bir süs eşyası olduğu gibi inanç bakımından da kültürel değerler taşımaktadır.

Halk arasında yaygın bir inanca göre üzerlik otu, şehit kanı dökülmüş topraklarda yetişmektedir. Aslında bu inançta biraz gerçek payı da yok değildir. Üzerlik otu, fosfatlı toprakları çok sever. Bunun için de fosfatlı toprağın bol olduğu mezarlıklarda sıkça yetişir (Işık, 2004) .

2.2.2.2 Tütsü

Türk topluluklarında eskiden beri görülen bir tedavi şeklidir. Bir nevi büyüden, nazardan çeşitli tehlikelerden korunma için yapılan bir uygulamadır. Tütsü için kullanılan malzemelerin ateşe atılarak dumanının nazar için kullanılmasıdır. Yani tüttürülmesidir.

Tütsü için kullanılan malzemeler:

- 1- Üzerlik, çörekotu, kuru karanfil, günlük (hepsi bir arada)
- 2- Tuz, biber, soğan ve sarımsak kabukları, mavi kâğıt parçası(hepsi birden)
- 3- Nazar değdiğinden şüphe edilen kimsenin saçından, elbisesinden, ayakkabısından gizlice alınan birer parça(hepsi birden)
- 4- Nazarı değdiğinden şüphe edilen kimsenin yalnız elbisesinden veya yalnız ayakkabısından alınan birer parça(ayrı ayrı)
- 5- Yalnız tuz, yalnız üzerlik
- 6- Nazarı değdiğine inanılan kişinin kapısından alınan yonga

Bunlar ateşe atılır, nazara uğrayan dumanın üstünden atlar bu yapılırken de bir yandan:

‘‘Üzerliksin havasın

Her dertlere devasın

Ak göz kara göz

Mavi göz, yeşil göz

Sarıgöz, ela göz

Hangisi nazar etmişse

Onların nazarını boz’’(Bayrı,1955:1107).

Üzerlik tohumlarının yakılarak dumanının ev içine dağılmasına “üzerlik tütütme” denilir. Bu işlem Konya'da, bir kürek veya tavaya konulmuş birkaç üzerlik tohumu, soğan-sarımsak kabuğu, çörek otu, tuz gibi nesnelerin hep birlikte yakılmasıyla gerçekleşir. Nazara uğradığına inanılan çocuk yanan nesnelerin dumanına tutularak dua (İhlas, Felâk, Nas sureleri) okunur. Çocuk dumandan rahatsız olana dek tütsü üstünde dairesel olarak döndürülür. Bu işlemden sonra üzerlik tütürülen çocuk öpülmez. Kişilerin tütsülenmesinden sonra sıra evin tütsülenmesine gelir. Tütsü kabındaki son dumanla ev tütsülenir. Bunun için kap evin içinde dolaştırılır. Evin tütsülenmesinin amacı sadece nazar değildir. Aynı zamanda evin içinde bir köşede saklanmış olan cinlerin de üzerlik tütsüsü sayesinde evden kaçacağına inanılmaktadır. Bazı

yörelerimizde otun yakıldığı kabın da, işlem bitince mutlaka ters çevrilmesi gerekir. Böylece nazar değmesi engellenir(Cin, 2004:87).

Anadolu’da nazardan korunmak ya da nazara değdiğine inanılan kişinin bu kötü etkiden kurtulması için yapılan yaygın bir tütsüleme de nazarı değdiğine inanılan kişinin evinin eşliğinden veya elbisesinden, ayakkabısından, saçından gizlice alınan bir parçanın yakılmasıdır. Parçadan bütüne yönelen bu tütsüleme, tuz parlatma, üzerlik yakma veya çeşitli bitkileri yakma ile tütsüleme eski inançlardan günümüze kadar gelen kötü güçleri ateş ve dumanla etkisiz hale getirme inancının bir devamı şeklindedir.

Tütsüleme, üzerlik tütürme eski Türklerdeki ateşin temizleyicilik ve koruyuculuk işlevine günümüzde de inanılmaktadır (Cin, 2004:88) .

2.3 GELENEKSEL TÜRK EL SANATI ÜRÜNLERİ

2.3.1 Dokuma

Tekstil kelimesi Latince " Textus/Doku" kökenli bir kelimedenden türetilmiş olup "Dokulandırılmış alan, örgülendirilmiş yüzey" anlamına gelir. Bu kelime bize Osmanlıcadan geçmiş olan "Nesç" kökenli "Mensucat" kelimesi karşılığıdır ve tekstil ile aynı anlamdadır. İki veya daha çok iplik grubunun çeşitli şekillerde birbiri arasından geçerek meydana getirdikleri ürüne, dokuma tekstil denir. Dokumacılık sanatı, insanların yeryüzünde var olmalarının ardından, ihtiyaçlarını giderebilmek çabalarıyla ortaya çıkmıştır. Dokumacılık için ilk örnekler ve malzemeler doğadan seçilmiş ve kullanılmıştır. Hayvan postu yerine dokumanın akıl edilişi sağlıklı düşünme ve sanatsal yaratıcılığının temeli sayılabilir(www. wikipedia.org,2008).

Dokuma; atkı, çözgü ipliklerinin dikey açı yapacak şekilde, birbirinin altından, üstünden geçirilmesiyle ortaya çıkan düz yüzeyli üründür de denilebilir. Dokuma tezgâhlarında çözgü denilen yan yana duran ipliklerin gücü nire denilen araçlarla bir kısmının yukarı kaldırılması, diğer kısmının aşağı çekilmesi suretiyle açılan aralıktan ki bu aralığa ağızlık denir. Mekik yardımıyla atkı denilen ipliklerin geçirilmesiyle oluşturulan düz yüzeylerdir.

Dokumacılık, yapım teknikleri, kullanılan araçlara göre üç grup da incelenebilir.

1- Mekik Dokumalar: Kumaş Dokuma, Siirt Battaniyesi, Kolan, çarpana dokuma

2 -Kirkitli Dokumalar:

A)Kirkitli Düz Dokumalar; Kilim, Cicim, Zili (sili), Sumak: Kirkitli Düz

Dokumalar; El dokumalarının bir kısmında atkı ipliğini, ilmeleri sıkıştırmak amacıyla kullanılan araca "kirkit", bu aracın kullanıldığı el dokumalarına da kirkitli dokumalar denilmektedir.

B)Kirkitli Havlı dokumalar; Halı

3- Mekiksiz Dokumalar: Palaz, Kolan, çarpana (kartlı, kartsız dokumalar)

4 -Sıkıştırılmış Dokular: Keçe

Araştırmanın konusuna göre bu incelemede kirkitli düz dokuma örneklerinden olan kilim ile kirkitli havlı dokuma örneğinden olan halılar ön planda incelenmiştir.

2.3.1.1 Kilim

Kilim terimi ile yere yayılan havsız yaygıların tümü ifade edilmektedir. Orta Asya ve Balkanlarda da aynı şekilde kullanılmaktadır(Ögel,1991:161).

Atkı ipliklerinin çözgü iplikleri arasından bir alt, bir üst geçirilmesi, sıkıştırılması ile çözgü ipliklerinin gizlendiği atkı yüzlü dokumadır. Kilimde, desenlerin bulunduğu belirli alanlarda, o desenin rengindeki bir atkı ipliği, başka renkteki desenin sınırına kadar gidip geri dönmektedir. Böylece ayrı renkteki atkıların çözgüler arasında gidip gelmesiyle desen oluşturmaktadır. Çok gergin atılan atkı ipi, çözgüler arasında kaldığında "çözgü yüzlü", çözgülerle atkılarının eşit atılıp sıkıştırılmasıyla da "bezayağı" dokuma oluşturmaktadır(www.wikipedia.com.tr,2008).

Havsız yüzeyli dokumalar olmakla birlikte bazıları çözgü yüzlü, bazıları atkı yüzlü, bazıları bez dokulu, bazıları atkı ve çözgünün dışında çeşitli renkte bezeme iplikleri ile desenli dokunmuştur. Bu dokumalar, ıstar denilen halının da dokunduğu tezgâhlarda ve kirkit yardımıyla dokunmaktadır(Soysaldı,2007:599).

Kilim, bilinen en eski dokuma türlerinden biri kabul edilmektedir. Araştırmacılar, insanların döşeme, örtü ve yaygı gereksinimlerini karşılamak amacıyla, yün iplikleri birbirinin arasından bir alttan bir üstten geçirerek kilim yaptıklarını, daha sonra bu ipliklerin arasına yün iplikleri düğümleyerek halıyı dokuduklarını söylemektedir.

Türk el dokuma sanatlarından en önemlilerindendir. Kültürümüzün, örf ve adetlerimizin bir parçasıdır. Günümüze kadar devamlılığını sürdürebilmiştir. El dokuması kilim denilince akla ilk Türk kilimleri gelmektedir. En önemli sebebinin göçebe Türklerin kilimi her yerde kullanabilmeleri ve dokumasının her yerde yapılabilmesidir. Maalesef günümüzde kilime karşı ilgi azalmaktadır. Kilim, ince bir halı tipidir. Diğer halılardan çok daha kısa bir süre içinde ve çok daha ucuz üretilir. Anadolu'da yün kilimler elde dokunur. Dünyanın en eski kiliminin, M.Ö. 5. yüzyıla ait Türk kilimi olduğu saptanmıştır. Kökboyası yüzyıllarca solmaz bu yüzden kökboyası kullanılmalıdır(Ateş:123).

Malzeme olarak yün, kıl-tiftik ve pamuk kullanılmaktadır. Çözü ipleri çift kat, çok bükümlü, yün-kıl karışımı, sadece yün ya da sadece kıl veya sadece pamuk olarak kullanılmaktadır. Atkı iplikleri ise, kirtme kilim, parmak kilimi ve ilikli kilimlerde mutlaka yündür. Çünkü bu dokumalarda atkı, deseni ve yüzeyi meydana getirmektedir. Atkı ipliği aynı zamanda bezeme ipliğidir. Kilimin atkı ipliği mutlaka güz yününden, ince eğrilmiş ve çıkırıkta çift kat bükülmüştür. Fakat çözgü ipliğine göre daha az bükümlüdür. Cicim ve sumak tarzı dokumalarda aynıdır(Soysaldı,2009 :599-600).

Anadolu'nun birçok yerinde, yörenin kültürüne, gelenek ve göreneklerine uygun, evin bir köşesine kurulmuş tezgâhlarda, üzeri çeşitli motiflerle süslü, insanımızın iç güzelliğini yansıtan renk ve desenlerde kilim, heybe, çuval dokumacılığı yapılmaktadır.

Kilimin tarihçesine bakıldığında, konar-göçerlerin sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yaygı olarak dokuyup, kullandıkları görülür. Geçmişte ahşap tezgâhlarda, mekikli, elle atma usulü ile dokunan kilimler, mekanik tezgâhların icadı ile bir ölçüde makineleşmiş olmasına rağmen yinede el işi vasfını korumaktadır. Kilimler kullanılan tekniklere, motiflere, renklere, yörelere, aşiretlere, dokuyanlara göre isimlendirilir. İplikler çoğunlukla koyunyünü ve pamuk olup, yerine göre öküz, deve ve at tüyü ve keçi kılı da kullanılır(<http://www.tefekkurdergisi.com>,2009).

2.3.1.2.Halı

Pamuk, kıl, ipek, yün ipliklerin halının boyuna yan yana dizilmesiyle meydana

gelen çözgü iskeletinin her çift teline yün, ipek, floş iplerinin değişik tekniklerle, ilme bağlanıp, üzerine atkı ipliği kirkitle sıkıştırılmak suretiyle dokunan havlı yüzlü dokumadır. Halı yapımında atkı sayısı iki veya üçtür. Yurdumuzda genellikle iki atkı kullanımı görülmektedir.

Birkaç sıra dokuma yapıldıktan sonra ilmekler halı makası ile istenilen yükseklikte kesilmektedir. Son yıllarda desene göre havları kabartmalı olarak kesilen halılar da görülmektedir. Yaygı, örtü, yastık vb. olarak kullanılmaktadır. Halı dokumalarda genellikle iki tip düğüm görülmektedir (www. wikipedia.org,2008) .

1-Türk Düğümü (Gördes Düğümü - Çift Düğüm - Kapalı İlme)

Manisa'nın Gördes kazasında kullanıldığından bu ismi almıştır. Yurdumuzda halı dokumalarda kullanılmaktadır, dünya literatürüne de Türk Düğümü olarak geçmiştir. Bu düğümünde iki türü görülmektedir. İç Anadolu'da kullanılan düğüm şeklinde, iplik, çözgü çiftinin önce öndeki sonra arkadaki teline dolanarak bağlanan düğümdür. Batı Anadolu'da kullanılan düğümde aynı işlem ters uygulanmaktadır. Bu değişiklik halının kalitesini etkilememekte, yalnızca Batı Anadolu'da dokunan halıların hav kesiminde kolaylık görülmektedir.

2 -İran Düğümü (Sine İlmesi - Tek Düğüm - Açık İlme)

Batı İran'daki bir yöreden adını alan Sine Düğümü olarak bilinmektedir. Bu düğümde iplik yalnızca çözgü çiftinin önündeki teline bağlanır, diğer çözgünün arkasından geçirilip aşağı doğru çekilerek sıkıştırılmaktadır. İran düğümlü halılarda da iki atkı ipi kullanılmaktadır. Uşak, Konya, Bergama (Yağcı bedir), Hereke, Gördes, Kula, Lâdik, Sivas, Milas, Antalya (Döşeme altı), Fethiye, Kırşehir, Niğde, Kayseri, Isparta renk, motif, kaliteli halı üretimi yapan önemli halı merkezlerindendir(www. wikipedia.org, 2008) .

2.4 TÜRK HALI VE KİLİM DESENLERİNİN MOTİF ÖZELLİKLERİ

Türk halılarında görülen motifler genelde 5 gruba ayrılırlar.

2.4.1 Geometrik Motifler

a) Çizgi (düz, eğri, zig-zag)

- b) Nokta
- c) Üçgen
- d) Dikdörtgen
- e) Kare
- f) Eşkenar dörtgen
- g) Altıgen
- h) Sekizgen
- ı) Yıldız

2.4.2 Bitkisel Motifler

- a) Ağaç motifleri: Selvi, salkım söğüt, palmiye, hayat ağacı
- b) Yaprak motifler: Asma, çınar, sarmaşık yaprağı vb.
- c) Çiçek motifleri: Lale, karanfil, gül, zambak, top çiçekler, sütun çiçekler, çiçek kordonları gibi
- d) Meyve motifleri: Nar, elma, üzüm, kiraz gibi
- e) Dal motifleri: Düz kıvrımlı, zig-zag dallar
- f) Sap motifleri: Çiçek, yaprak ve dalları birbirine bağlayan motiflerdir.

2.4.3 Hayvan Motifleri

- a) Kuşlar: Kartal, tavus kuşu, güvercin vb.
- b) Diğer hayvanlar: Ejderha, akrep, yılan ve ceylan gibi

2.4.4 Karışık Motifler

Geometrik, bitki ve hayvan motiflerini bir araya getiren motiflerdir.

2.4.5 Sembolik Motifler

Tarak, saç bağı, ibrik, kandil, kemer, insan, sütun, harf, bulut, kaplan çizgisi, eli belinde, sandıklı, el ve göz gibi.

Günümüze kadar Türk halılarında kullanılan motifler, 5 halde bulunur.

- a) Tabii halde,

- b) Geometrik halde,
- c) Şematik halde
- d) Stilize halde
- e) İdeal halde (<http://www.tarim.gov.tr>).

2.5 TAKI

Takıların ilk kez ne zaman ve ne amaçla kullanıldığı hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olduğu ve doğa- inanç ilişkisi sonucu oluştuğu tahmin edilmektedir (Özbaşı,1989:2).

Otuz bin yıl önce ölümün sessizliğinden doğdu takılar. İnsanoğlu, yanı başında susan nefesin geri dönmeyeceğini anladığında, belki son bir kez daha onu kutsamak, gittiği yerde huzur duymasını sağlamak, karanlığın kötülüklerinden korumak için mezarına taşlardan, boynuz ve kemiklerden, deniz kabuklarından yapılmış boncuk dizileri, bilezikler ve yüzükler koydu. Sonra başa çıkamadığı kötülüklerden, tehlikelerden kendisini de korumak için boynunu, kollarını, ellerini, başını, ayaklarını takılarla donattı; onları tanrılarına sundu. Bir de baktı ki volkanik camlara yansıyan görüntüsü, takılarla daha farklı, daha güzel. İşte dinin ötesine geçtiği o andan sonra taktıklarını bir daha hiç çıkartmadı; takıların güzelliğinde kendi güzelliğini buldu. Zamanın içinden sessizce geçerken onları en parlak, en göz alıcı madenlerle, taşlarla bezedi (www.turkishtime.com,2008).

Binlerce yıldır genellikle kadınlar tarafından daha zarif görünmek amacıyla kullanılan takılar, kişinin bulunduğu sosyal statüsünü ve kimliğini temsil etmesinin yanı sıra değişik işlevleri bulunmaktaydı. Takı, kişinin kendisini güzel hissetmek ya da güzel göstermek istemesinin dışında, onu taşıyanı kem gözlerden korumak için tasarlanmış bir nesnedir ve bir ilişki kurma biçimidir.

Süslenme, süs ve takı kullanma; ilk çağlarda bir inanca dayalı olarak veya süslenme gereksinimiyle ortaya çıkmış ve gelenekselleşerek günümüze kadar gelmiştir. Küçük topluluklar halinde yaşayan kabilelerin kendi örf, adet, görenekleri doğrultusunda

yaşadıkları coğrafi çevreden temin edebildikleri doğal malzemelerle tasarladıkları takılar geleneklerle de bütünleşip sembolik anlamlar yüklenerek günümüze ulaşmışlardır.

Eski çağlarda insanlar takıları, süslenmek için değil inançlarını ifade ettiği, kötülük ve tehlikelerden koruduğu için takmışlardı. Takı ve aksesuarlara ait bulgulara günümüzden 30 bin yıl öncesinde üst paleolitik dönemde mağara duvar resimlerinde, küçük kadın heykellerinde rastlanılır (Sokullu,2003:28).

Taş, metal, ağaç, kemik, kumaş, cam gibi temel maddelerin yanı sıra, artık malzemelerden de elde edilen birçok takı güçlü bir kültürel birikimin geçmişten günümüze yansıyan örnekleridir. Takılar süslenmenin dışında, inançlara ve geleneklere bağlı kalarak da hazırlanmakta, bu amaçla hazırlanan takılar, toplumun inançlarını yansıması bakımından da kutsal sayılmaktadır.

Süslenme ve takı takma geleneği kadınların yanı sıra çocuklarda ve yetişkin erkeklerde de görülen bir olgudur.

Takı, kişinin kendisini güzel hissetmek ya da güzel göstermek istemesinin dışında, onu taşıyanı kem gözlerden korumak için tasarlanmış bir nesnedir ve bir ilişki kurma biçimidir. Takılar ifade ettikleri anlamlar ile toplumda yerleşmiş inançları yansıtır. Kolye, taç, bilezik, iğne, kemer, yüzük, küpe, halhal gibi formlarıyla Mezopotamya, Mısır, Helen, Etrüsk, Roma krallarının ve egemen sınıfların taktıkları görkemli biçimleriyle din ve devlet gücünün de simgesidir.

Türk kültürünün en önemli ürünü olan bu korunma amaçlı gelenek, Şamanist, gök tanrı ve İslam inancının özellikleri ile de şekillenerek günümüze kadar Anadolu Türk kadınının giyiminde yer edinmiştir.

Kadınların çeşitli takılar takarak süslenmelerini insanlık tarihi kadar eski olduğunu söyleyebildiğimiz gibi, Türklerde süslenme ve takı takma alışkanlığına“doğumla başlayıp ömür boyu sürer” diyebiliriz.

2.5.1 Geleneksel takılar

El sanatı diye adlandırılan, yüzyıllardır tekrar edilen, yöresinin dilini konuşan takılardır. Yöresel gelenek ve alışkanlıklara hitap eden, nazar, tılsım, uğur gibi inanışlar ya da doğum, düğün gibi kutlama sebepleriyle takılmaları adet olmuştur. Çok fazla yaratıcılık aranmaz. Zanaat sınırları içerisinde geleneksel üretilmiş, altın, gümüş, bakır gibi madenlerle gerçekleştirilebilen, süsleme malzemeleri ile(cam, boncuk vb.)veya süsleme yöntemleri ile bezenirler.

2.5.2 Çağdaş takılar

Gelişen zevkler ve farklı arayışlar sonucu sanatçı ve tasarımcıların bu konuya ilgi göstermesi ile daha seçici bir kitleye hitap eden, bir mesaj içeren ya da statü sembolü olan takılardır. Üreticisi ya da tasarımcısı sanatçıdır. Burada seri üretim söz konusu değildir. Butik mağazalarda veya galerilerde alıcıları ile buluşur. Resim ve heykel gibi müzayedelerde satışı söz konusu olabilir, müzelerde sergilenebilir. Döneminin veya sanatçısının izlerini taşır. Akımlar yaratır veya akımları izler. Sanatla beslenir. Bazen bir mücevher bazen de gümüş bir takı olarak karşımıza çıkar. Materyaller sınırsızdır. İlkel organik malzemelerin yanı sıra çağının teknolojik malzemeleri(pleksi, çelik vb.)kullanılabildiği gibi elmas, platin, altın da kullanılabilir. Bazen tamamen el yapımı olduğu gibi teknolojik gelişmeler sonucu çeşitli makine ve programlar da oluşturulmasında katkıda bulunabilirler. Tasarım ve sanat bedeli, maliyeti hesaplanırken dikkate alınır ve kabul görür. Gram karşılığı satış bedeli söz konusu değildir. Tasarımcısı veya sanatçısının imzası aranmaz.

2.5.3 Endüstriyel takılar

Teknolojik gelişmeler, seri üretim imkânları arttıkça diğer sektörlerde olduğu gibi sanayide de ürün olarak karşımıza çıkar. Modeller seri üretim imkânlarına göre tasarlanmaya başlar. Gelişmiş ülkelerde tasarıma göre makine de tasarlanıyorsa da bizde kurulan makine parkuruna göre ve talepler doğrultusunda tasarım ve üretim gerçekleştirilir. Artık konu endüstri tasarımcılarının ve mühendislerinin elindedir. Tüketici eğilimleri göz önüne alınır. Artık duygusal üretim söz konusu değildir. Üretim, kalite standartlarına bağlanır. İmitasyon takı olsun veya altın, gümüş takı olsun binlerce üretilecek ve satılacak şekilde tasarlanmalıdır. Doğal olarak mücevherden söz etmek imkânsızdır. Tasarım ve reklâm aşamasında yaratıcılığa ve sanat görgüsüne ihtiyaç

duyulabilir. Yapımı ise endüstri üretim standartları gerektirir. Fiyatlar da işçiliklerde standarttır. Tasarımcının veya sanatçısının adı geçmez. Hatta üreticisi bile son kullanıcı tarafından bilinmeyebilir. Yapılan ülkenin değil, satılan ülkenin satış kanallarının bir ürünü olarak kabul görür.

2.6 TAKILARDA KULLANILAN NAZAR SİMGELERİ

Dünya kültürünü zenginleştiren farklılıklar en çok takı alanında kendini gösterir. Takılar, geçmişten günümüze geçirdikleri değişim evreleriyle toplumların yaşantılarına da ışık tutar. Her toplum kendi takı geleneğini oluştururken farklı nesnelere benzer anlamlar yüklemiştir.

Takı takma geleneği, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kullanım amacına göre isim alır. Bu takıların hemen hepsinin kendine özgü anlamı ve hikâyesi vardır. Bunlar bereket, sabır, kimi zaman uğur veya gözden sakınma, kimi zaman da kötülöklere karşı korunmadır.

Anadolu'da kadınların yanı sıra erkeklerin de kötölöklere korunmak amacıyla, üzerinde taşıdıkları gümüş süs eşyaları vardır. Gümüş ve maden düğmeler, yüzükler, köstekler ve bunların ucunda sallanan gümüşten elle yapılmış süsler, silah kabzalarında ve tütün tabakalarında görölen savat işçiliği, gümüş ve mercanla işlenmiş kırbaç uçları bu eşyalar içinde yer alır.

İnanışlara göre, nazardan korunmanın en yaygın yöntemi, çeşitli tılsımlar taşımaktır. Örneğin sol bileğe takılan kırmızı bilezik, kırmızının aktif bir renk olarak bakışları yakaladığı ve onlardaki saldırganlığı gerisin geriye sahibine gönderdiği inancı söz konusudur. Mavi nazar boncukları da en yaygın tılsımlar arasındadır ve muhtemelen 'aynı kutuplar birbirini iter' ilkesinden yola çıkmaktadır. Çünkü mavi gözlöler Ortadoğu'da kötü bakışın sahipleri olarak görülürlerdi. Bununla birlikte, mavi renk koruyucu kabul edilir; çünkü mavi aynı zamanda, gökyüzünün rengidir. Eski kültürlerde yaygın olarak rastlanan ve bizim 'Fatma Ana'mızın Eli' olarak bildiğimiz hamsa adlı tılsımın da rengi genellikle mavidir. Bu, beş parmağın ve avuç içinin belirgin bir şekilde göröldüğü, ortasında bir göz işareti bulunan bir tür el ikonudur (Örnek,1966:16).

Bunların yanı sıra, çeşitli kuş tüyleri, taş ve kaya parçaları ve üzerinde göze benzer şekiller seçilebilen deniz kabukları, nazara karşı etkili olarak kabul edilip tılsımlarda kullanılır. Bunun mantığı, kötü bakışa sahip olan gözün dikkatini parlak ve cazip objelere çekmektir; çünkü nazarın tüm potansiyelinin, ilk bakışta açığa çıktığı düşünülür. Altın, gümüş ve türkuaz gibi değerli taşların kullanıldığı diğer mücevherler de, kimi zaman bakışları üzerinde toplayıcı unsurlar olarak aynı amaçla kullanılır(Örnek,1966:17).

Türk giyim-kuşamında elbise ve takılar (baş, el, kol)kullanım olarak çeşitlilik ve gelişme göstererek kültüre ait ürünler olarak şekil kazanmıştır. Kültüre ait ürünler olmasında kullanılan malzemelerin Türk inanç ve toplum yapısına göre sembolize edilip ve bu sembol haline gelen malzemelere verilen manalar, işlenen motiflerle, renklerle desteklenerek “Türk’e ait “bir mahiyet kazanmıştır. Tüm bunlara rağmen “Türk’e ait “olarak kültüre has olarak gelenek şeklinde toplumda bir nevi iletişimi sağladığı gibi inanç boyutu şeklinde korunma ve de ekonomik gösterge olarak da sembolize olunmuştur.

2.6.1Takıda Kullanılan Metaller

Altın: Altın, parlak sarı rengi ve ısıtısıyla göz alan çok ağır bir metaldir. Üstelik kolay kolay tepkimeye girmeyen çok kararlı bir element olduğu için havadan ve sudan etkilenmez. Bu yüzden hiçbir zaman paslanmaz, kararmaz ve donuklaşmaz. Bir başka özelliği de saf haldeyken çok yumuşak olmasıdır; bu nedenle kolayca dövülerek biçimlendirilebilir. Altın bütün bu özellikleriyle tarih boyunca en kıymetli metallerden sayılmıştır(www.wikipedia.org,2008).

Gümüş: Tarih boyunca kötülükleri kovduğuna ve şans getirildiğine inanılan bir metaldir. Parlak yüzeyi ile yüzlerce yıl ayna olarak kullanılan gümüş Anadolu'da şans için ve kem göze karşı takılarda yer almıştır. Tüm erkek takıları gümüşten yapıldığı gibi kadın takılarının da çoğunluğu gümüşten yapılır Gümüş nazardan koruma uygulamalarında da kullanılır örneğin; Anadolu ve çevresinde yeni doğan bebeklerin ilk banyo suyuna gümüş para atıp uğur getirmesi dilenir(Türe, 2004:34-35).

Bakır: Dünya'nın hemen hemen tüm bölgelerinde bulunması bu sebeple de altına ve gümüşe göre daha ucuz olması nedeniyle geniş ölçüde takı üretiminde kullanılmıştır.

2.6.2 Takılarda nazardan korunma amaçlı kullanılan süs taşları

Takılarda çeşitli anlamlar yüklenmiş değerli ve yarı değerli taşlar kullanılır. Bunlar içinde nazar için kullanılanlar çoğunluktadır.

1 Akik (Mavi Dantelli Akik)

Fotoğraf 8: Mineral hali

Fotoğraf 9: Takı yapılmış hali

Mavi renkli olan akikler nazara karşı etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca; sadece rengiyle bile kişinin içini ferahlatan mavi akik nazar simgeli takılarda kullanılır. Hz. Muhammed'in mühür yüzüğünün akikten yapılmış olmasından dolayı Müslüman erkekler arasında akik taşı yüzük takmanın sevap olduğu kabul edilir(Türe,2004:112).

2 Aytaşı (opal)

Fotoğraf 10: Mineral hali

Fotoğraf 11: takı yapılmış hali

Mavimsi gri renkte olan ve çok iyi cila tutan ay taşı feldspat gurubundandır. İnanışlara göre yıldızı düşük olanların taşıdır. Nazara karşı etkili olduğu düşünülmektedir(Türe,2004:111).

3 Kalsedon

Fotoğraf 12: Mineral hali

Fotoğraf 13: takı yapılmış hali

Kalsedon, kuvars ailesinin üyesi bir taştır. Şeffaf, yarı şeffaf veya donuk olabilir. Salkım şeklinde sarkıtlar halinde ve kaya oyuklarının astarlarında oluşur. Bazı zamanlar küçük bir miktar Opal içerir. Koruyucu özellikleri olduğu düşünüldüğünden nazara karşı kullanılan bir taştır.

4 Kaplan gözü

Fotoğraf 14: Mineral hali

Fotoğraf 15: takı yapılmış hali

Kaplan gözünün nazardan koruduğuna inanıldığından eskiden beri bu amaçla kullanılmaktadır.

5 Mercan

Fotoğraf 16: Doğal hali

Fotoğraf 17: takı yapılmış hali

Sıcak denizlerdeki mercan poliplerinin kalkerli kabuklarından oluşmaktadır. Ağaç dallarını andıran görüntüsü ile Nazara karşı kullanılır, kem göze karşı en büyük koruyuculardan kabul edildiği için özellikle çocuklara mercandan kolye takılır. Renkleri kırmızı, pembeye hatta siyah olabilmektedir(Türe,2004 :114).

6 Oltu

Fotoğraf 18: Mineral hali

Fotoğraf 19: takı yapılmış hali

Bilimsel olarak incelenmesinde negatif enerjiyi topladığı bulunmuştur. Bu nedenle eskiden beri nazarlık olarak kullanılmaktadır. Oluşumu itibariyle kara kehribar da denilmektedir.

7 Kehribar

Fotoğraf 20: mineral hali

Fotoğraf 21: Takı yapılmış hali

Fosilleşmiş ağaç reçinesidir. Kehribarın şifa verici özel bir pozitif enerjiye sahip olduğuna inanılmaktadır Bu sebeple de nazar ve koruma amaçlı kullanımı yaygındır. Kehribarın en çok ilgi gören yönü şeffaf dokusu içinde halen görülebilen fosillerdir. Koyu reçine damlası içine düşen yaprak ve minik böcekler içinde hapsolarak yıllar içinde kehribarı oluşturur(Türe,2004 :114-115).

8 Oniks

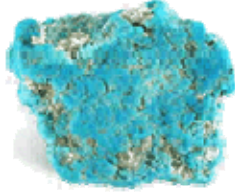
Fotoğraf 22:Mineral hali

Fotoğraf 23:takı yapılmış hali

Değerli bir taştır ve kişinin konsantrasyonunu sağladığı gibi nazara karşı da koruyucu olduğu düşünülmektedir.

9 Türkuaz (firuze)

Fotoğraf 24:Mineral hali

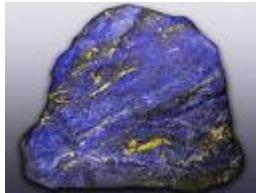

Fotoğraf 25: takı yapılmış hali

Türkuazın kendine has camgöbeği rengi zamanla havanın nemi ve terle birleşip yeşile dönüştüğünden “yaşayan taş” ismiyle anılmaktadır. Farsça ismi firuzedir(Türe.2004:109).

Nazara karşı etkili olduğu düşünülmektedir. Bilinen taşların ve de tılsım olarak kullanılan taşların en popüleridir, çok sayıda da koruyucu özelliği bulunur. Eski çağlarda hayvanları kötü etkilerden korumak için At Tılsımı olarak da kullanılırdı. Aztek uygarlığında ise bu taşa "Tanrıların Taşı " adı verilmişti. Eski dönemlerde tüm dünyaya Türkiye üzerinden sevkiyatı yapılmasından dolayı Türk taşı olarak da bilinir, adını da buradan almıştır. Kutsal kabul edilen 2 rengin birleşmesinden oluşmuştur “göğü simgeleyen mavi ile baharın rengi yeşil”. Özellikle gümüş içine gömüldüğünde etkisi artar ve dengeyi sağlar. Kendisini taşıyan kişilerin iyileştirici güçlerini artırır ve bilgeliklerini artırmalarına yardımcı olur(Türe,2004 :110).

10 Lapis Lazuli

Fotoğraf 26:Mineral hali

Fotoğraf 27:takı yapılmış hali

Lacivert taşı olarak da bilinir, gece mavisinden laciverte kadar değişen rengi ve dokusu içinde bulunan ışıldayan altınsı benekleriyle kutsal kabul edilen taşlardandır.

Mavi renginden dolayı da hemen hemen tüm kültürlerde nazara ve kem göze karşı koruyucu olduğu düşünülür.

Takı ve muskalarda çok kullanılan değerli bir taştır. Bu taşa duyulan yoğun istek ve talep sonucunda eski mısırdan camdan ve fayanstan taklitleri üretilmeye başlanmıştır. Bu taşın taklidi olarak yapılmaya başlanan nazar boncukları halen İzmir çevresinde savanda ve görece köylerinde 3–4 bin yıllık eski tekniklerle üretilmektedir(Türe,2004 :110).

BÖLÜM III

3 YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma yöntemi, evren ve örneklem ve veri toplama tekniğine yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelinde betimleme çalışmasıdır.

3.2 Evren Ve Örneklem

Araştırmanın evrenini nazar motifleri bulunan el dokuması halı, kilim ve takı örnekleri oluşturmaktadır.

Örneklemini ise Ankara Vakıf Eserleri Müzesinden tespit edilen 15 halı örneği ve 15 kilim örneği. Takılar için ise kaynak kişilerden elde edilen 15 takı örneği oluşturmaktadır.

Anket toplam 50 kişiye uygulanmıştır bunun 30 kişi orta yaş yetişkinler, 10 kişi üniversite öğrencisi, 10 kişide takı satıcısıdır. Takı satıcılarına uygulanan anket 3 soru ile diğer anketten farklı yapılmıştır.

3.3 Veri Toplama Tekniği

Araştırma kapsamında belirlenen örneklerin bizzat fotoğrafları çekilmiş, kitaplarda bulunan fotoğraflardan da faydalanılmıştır. Örneklerle ilgili bilgi formu hazırlanmıştır. Tespit edilen örneklerde bulunan nazar motifleri çizimleri yapılmıştır bulunan örnekler araştırmanın amacı doğrultusunda kataloglanarak belgelenmiştir. Katalogda yer alan örneklerdeki nazar motifleri tespit edilmiştir.

Konunun daha iyi açıklanmasını ve günümüz toplumunun inanç ve motif bilgilerinin belirlenmesi amacıyla bir anket hazırlanarak orta yaş yetişkinler, öğrenciler ve takı satıcıları olarak ayrılan gruplara uygulanmıştır.

Anket bire bir araştırmacı tarafından uygulanmış, kişilere gerekli açıklamalar yapılarak objektif cevaplandırılması sağlanmıştır.

3.4 Verilerin Analizi

Katalogda yer alan halı, kilim ve takılarda bulunan nazar motifleri tespit edilmiştir. Motiflerin kullanım yoğunlukları, halı, kilim ve takılarda ortak kullanılan motifler sayı ve % olarak tespit edilmiştir. Katalogda yer alan örneklerden elde edilen veriler ve anketten elde edilen veriler tablolar haline getirilip frekans ve yüzde alınarak yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

4 BULGULAR VE YORUM

4.1. KATALOG

Dokuma ürünlerinden halı, kilim ve takılarda bulunabilen nazar motifleri incelenerek fotoğraf, gözlem fişi ve çizimlerle belgelenerek katalog oluşturulmuştur.

Katalogda halılar için Ankara Vakıf Eserleri Müzesinden alınan 15 örnekle halılarda tespit edilen nazar motifleri açıklanarak tanıtılmaya çalışılmıştır.

Kilimler içinde Ankara Vakıf Eserleri Müzesinden alınan 15 örnekle kilimlerde tespit edilen nazar motifleri tanıtılmaya çalışılmıştır.

Takılar için de kaynak kişilerden tespit edilen 15 örnekle konu tanıtılmaya çalışılmıştır.

Fotoğrafların yanına motifleri daha ayrıntılı tanıtmak amacı ile motiflerin ayrıntılı çizimleri eklenmiştir.

KATALOG
HALILARDA GÖRÜLEN NAZAR MOTİFLERİNDEN ÖRNEKLER

Bilgi formu

Örnek no:1

Fotoğraf no:28

Envanter numarası: 23.804

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Doğu Anadolu

Müzeye geldiği yer: Elazığ- Harput Sare Hatun Cami

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Halı

Ürünün boyutları:192*125

Kullanılan nazar motifi çeşidi:1 göz

Nazar konularının uygulanış biçimi: Halının bütününde 2 motif kullanılmıştır. Göz motifi 2 sıra halinde kullanılmıştır.

Çengel

Bilgi formu

Örnek no:2

Fotoğraf no:29

Envanter numarası:06.451

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Manzaralı Kırşehir

Müzeye geldiği yer: Ankara Merkez Ağaçayak (Ağaçoğlu) Cami

Yapım dönemi:18.yy

Ürünün cinsi: Halı seccade

Ürünün boyutları:167*101

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 muska-çengel

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kenar bordürdeki bir sırada çengel motifi hemen yanındaki bir sırada da üçgen şeklinde muska motifleri kullanılmıştır.

Bukağı

Bilgi formu

Örnek no:3

Fotoğraf no:30

Envanter numarası:48.06.168

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Milas

Müzeye geldiği yer: Muğla-Milas Ulu Cami

Yapım dönemi:18-19.yy

Ürünün cinsi: Halı

Ürünün boyutları:89*120

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 1 bukağı

Nazar konularının uygulanış biçimi: Halının orta göbeğinde bukağı motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:4

Fotoğraf no:31

Envanter numarası:48.06.17

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Milas

Müzeye geldiği yer: Muğla-Milas Pazar Cami

Yapım dönemi:18.yy

Ürünün cinsi: halı

Ürünün boyutları:160*110

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 3 Pıtrak –göz-dört yön

Nazar konularının uygulanış biçimi:

Halının orta göbek kısmında kullanılan pıtrak, dört yön ve göz motifleriyle evliliği korumak amaçlanmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:5

Fotoğraf no:32

Envanter Numarası:16.344

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Bursa Çevresi

Müzeye Geldiği Yer: Bursa Yıldırım Camii

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: halı

Ürünün boyutları:224*115

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 göz ve dört yön

Nazar konularının uygulanış biçimi: Halının bütününde dört yön motifleri içinde çeşitli göz motifleri kullanılmıştır

Bilgi formu

Örnek no:6

Fotoğraf no:33

Envanter Numarası:48.202

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Milas

Müzeye Geldiği Yer: Muğla Pazar Camii

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Halı

Ürünün boyutları:136*119

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 göz ve muska

Nazar konularının uygulanış biçimi: Halının göbek kısmında muska ve göz motifleri kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:7

Fotoğraf no:34

Envanter Numarası:23.380

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Orta Anadolu Sivas

Müzeye Geldiği Yer: Elazığ-Harput Sare hatun Camii

Yapım dönemi:18-19.yy

Ürünün cinsi: halı

Ürünün boyutları:166*112

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 göz ve pıtrak

Nazar konularının uygulanış biçimi: kenar bordürde pıtrak ve yanındaki bordürde de göz motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:8

Fotoğraf no:35

Envanter Numarası:60.08.787

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Doğu Anadolu

Müzeye Geldiği Yer: Tokat-Zile Recep Bey Camii

Yapım dönemi:19.yy sonu

Ürünün cinsi: halı

Ürünün boyutları:165*92

Kullanılan nazar motifi çeşidi:4.Bukağı, dört yön, göz ve çengel

Nazar konularının uygulanış biçimi: Orta göbek kısmında 3 bölümde dört yön motifleri motiflerin içinde çeşitli göz motifleri ve çakmak motifi ve kenar bordürde de bukağı motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:9

Fotoğraf no:36

Envanter Numarası:48.06.19

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Milas

Müzeye Geldiği Yer: Muğla-Milas Pazar Camii

Yapım dönemi:18.yy

Ürünün cinsi: halı

Ürünün boyutları:174*118

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 2 Muska ve pıtrak motifi

Nazar konularının uygulanış biçimi: orta göbekte pıtrak ve muska motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:10

Fotoğraf no:37

Envanter Numarası:48.06.154

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Milas

Müzeye Geldiği Yer: Muğla-Milas Ulu Camii

Yapım dönemi:18.yy

Ürünün cinsi: halı

Ürünün boyutları:209*136

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 3 Muska, göz ve dört yön motifi

Nazar konularının uygulanış biçimi: Halının orta göbek kısmında küçük küçük motifler olarak muska-göz ve dört yön motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:11

Fotoğraf no:38

Envanter Numarası:23.385

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: doğu Anadolu

Müzeeye Geldiği Yer: Elazığ Harput Sare Hatun Camii

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Halı

Ürünün boyutları:235*130

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 1 Göz motifi

Nazar konularının uygulanış biçimi: Halının orta göbeğinin tamamında belirgin olarak göz motifleri çeşitleri kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:12

Fotoğraf no:39

Envanter Numarası:17.07.301

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Çanakkale

Müzeye Geldiği Yer: Çanakkale Ezine Zeytinli Camii

Yapım dönemi:18.yy

Ürünün cinsi: halı

Ürünün boyutları:191*148

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 2 Çengel ve dört yön motifi

Nazar konularının uygulanış biçimi: kenar bordürde tamamen ayrıca orta göbekte aralıklı olarak çengel motifi orta göbekte dört yön motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:13

Fotoğraf no:40

Envanter Numarası:48.06.153

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Milas

Müzeeye Geldiği Yer: Muğla Milas Ulu Camii

Yapım dönemi:18.yy

Ürünün cinsi: Halı Seccade

Ürünün boyutları:159*105

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 2 muska motifi

Nazar konularının uygulanış biçimi: Seccade biçiminde yapılan motiflerin alınlık kısmında 3 adet muska motifi kullanılmıştır

Bilgi formu

Örnek no:14

Fotoğraf no:41

Envanter Numarası:10.296

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Çanakkale

Müzeye Geldiği Yer: Balıkesir Karaoğlan Camii

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: halı

Ürünün boyutları:97*70

Kullanılan nazar motifi çeşidi:3 muska, pıtrak, göz motifi

Nazar konularının uygulanış biçimi: Halının orta göbek kısmında pıtrak motifi, pıtrak motifinin içinde muska motifi ve etrafında da göz motifleri bulunmaktadır.

Bilgi formu

Örnek no:15

Fotoğraf no:42

Envanter Numarası:23.506

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıflar Halı Müzesi

Yöresi: Doğu Anadolu

Müzeeye Geldiği Yer: Elazığ-Harput Sare Hatun Camii

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: halı

Ürünün boyutları:240*133

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 Çakmak, muska

Nazar konularının uygulanış biçimi: halının kenar bordüründe tek sıra çakmak ayrıca göbek kısmında sıralı olarak çakmak motifi kullanılmış, ayrıca 4 tane üçgenin birleştirilerek kare oluşturulması ile ortaya çıkan muska motifi kullanılmıştır.

KİLİMLERDE GÖRÜLEN NAZAR MOTİFLERİNDEN ÖRNEKLER

Bilgi formu

Örnek no:1

Fotoğraf no:43

Envanter Numarası:32.09.1031

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Batı Anadolu

Müzeeye Geldiği Yer: Isparta Uluborlu Alâeddin Camii

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:345*185

Kullanılan nazar motifi çeşidi:3 çengel -bukağı -nazarlık

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimin kenar bordüründe bukağı motifi, genelinde de çengel ve nazarlık motifleri kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:2

Fotoğraf no:44

Envanter Numarası:16.324

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Adıyaman

Müzeye Geldiği Yer: Bursa Ulu Camii

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:158*98

Kullanılan nazar motifi çeşidi:3 çengel, bukağı ve göz

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimin genelinde yer yer çengel motifi kullanılmış olup bukağı ve göz motifleriyle korunma sağlanmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:3

Fotoğraf no:45

Envanter Numarası:26.06.235

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Sivrihisar

Müzeye Geldiği Yer: Eskişehir Sivrihisar Belediyesi

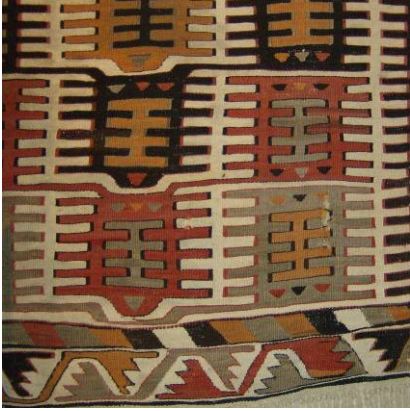
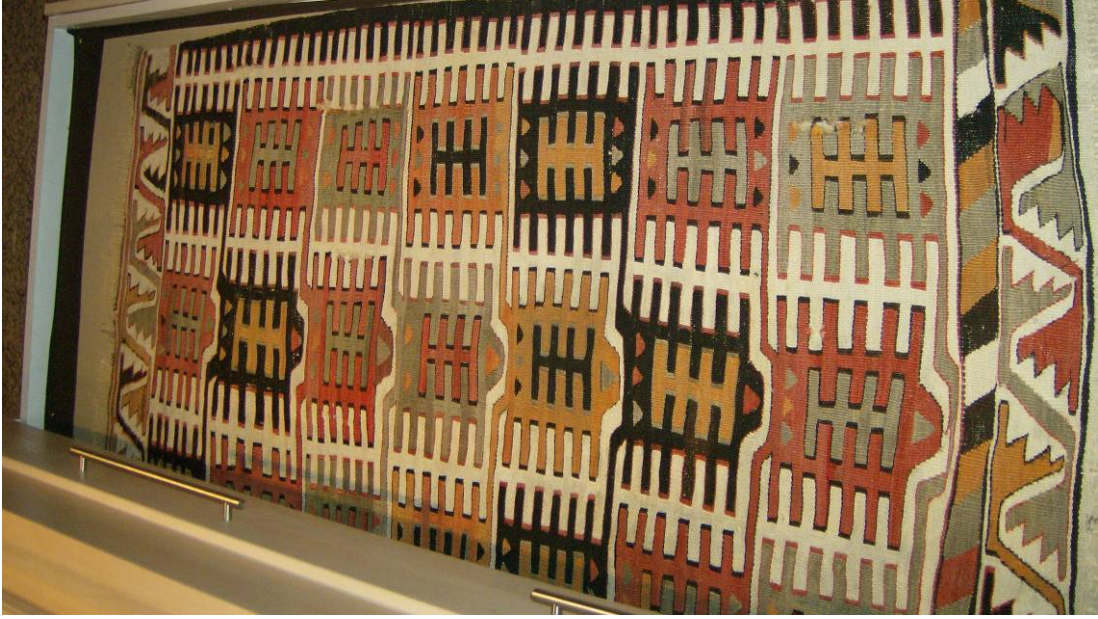
Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:177*121

Kullanılan nazar motifi çeşidi:3 çengel, bukağı, tarak

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimde ara ara çengel, motif içlerinde bukağı ve belirgin olarak da tarak motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:4

Fotoğraf no:46

Envanter Numarası:26.06.224

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Sivrihisar

Müzeye Geldiği Yer: Eskişehir Sivrihisar Belediyesi

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:140*91

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 tarak ve muska motifi

Nazar konularının uygulanış biçimi: kilimin tamamında tarak motifi aralarda ise üçgen şeklinde muska motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:5

Fotoğraf no:47

Envanter Numarası:06.1576

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Konya Karapınar

Müzeye Geldiği Yer: Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii

Yapım dönemi:18.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları: 426*185

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 4 çengel, göz, nazarlık ve el

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimin genelinde göz motifleri kullanılmış aralarda çengel motifi ve nazarlık motifleri ve belirgin olarak da eli simgeleyen 5 çizgi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:6

Fotoğraf no:48

Envanter Numarası:10.309

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Balıkesir Yüncü

Müzeye Geldiği Yer: Balıkesir Zagnos Paşa Camii

Yapım dönemi:20.yy başı

Ürünün cinsi: Kilim- tülü-halı

Ürünün boyutları: 224*166

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 3 çengel, göz ve muska

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimin bazı bölümlerinde halı tekniği kullanılmıştır. Halı olan bir sırasında çengel ve muska motifi bir diğer sırasında ise göz motifleri kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:7

Fotoğraf no:49

Envanter Numarası:32.09.1033

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Antalya

Müzeye Geldiği Yer: Isparta Uluborlu Alâeddin Camii

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları: 374*96

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 2 nazarlık, bukağı

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimde belirgin olarak nazarlık motifi kullanılmış arada ise bukağı motifi görülmektedir.

Bilgi formu

Örnek no:8

Fotoğraf no:50

Envanter Numarası:06.1225

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Konya-Hatamış

Müzeye Geldiği Yer: Ankara Solfasol Köyü Camisi

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları: 416*160

Kullanılan nazar motifi çeşidi: 3 nazarlık, göz ve pıtrak

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimin bütününde kullanılan büyük motiflerin arasında küçük küçük belirli yerlerinde göz, pıtrak ve nazarlık motifleri kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:9

Fotoğraf no:51

Envanter Numarası: 26.461

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Eskişehir-Afyon

Müzeye Geldiği Yer: Eskişehir-Merkez Ak camii

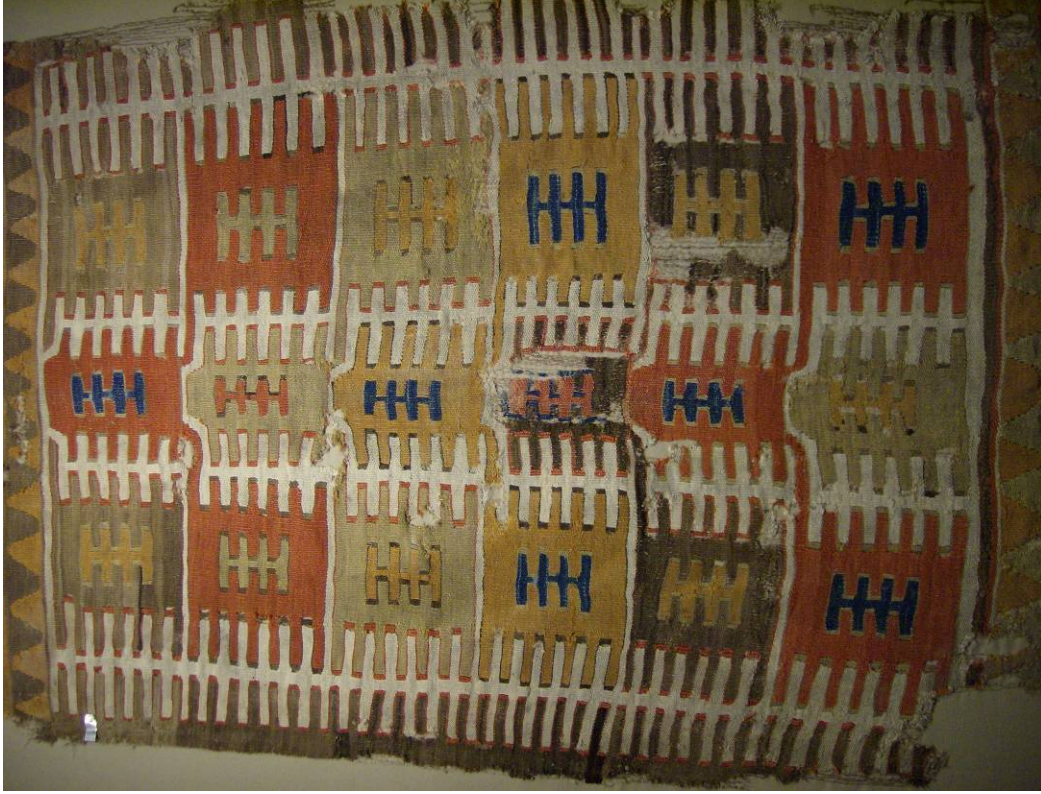
Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:150*86

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 muska ve göz

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimin orta göbek kısmında 5 adet büyük muska motifi kullanılmıştır aralarda küçük göz motifleri bulunmaktadır.

Bilgi formu

Örnek no:10

Fotoğraf no:52

Envanter Numarası: 26.06.230

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Sivrihisar

Müzeye Geldiği Yer: Eskişehir-Sivrihisar belediyesi

Yapım dönemi:18.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:149*99

Kullanılan nazar motifi çeşidi:1 tarak

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimin genelinde tarak motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:11

Fotoğraf no:53

Envanter Numarası:26.467

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Sivrihisar

Müzeye Geldiği Yer: Eskişehir-Merkez Ak Camii

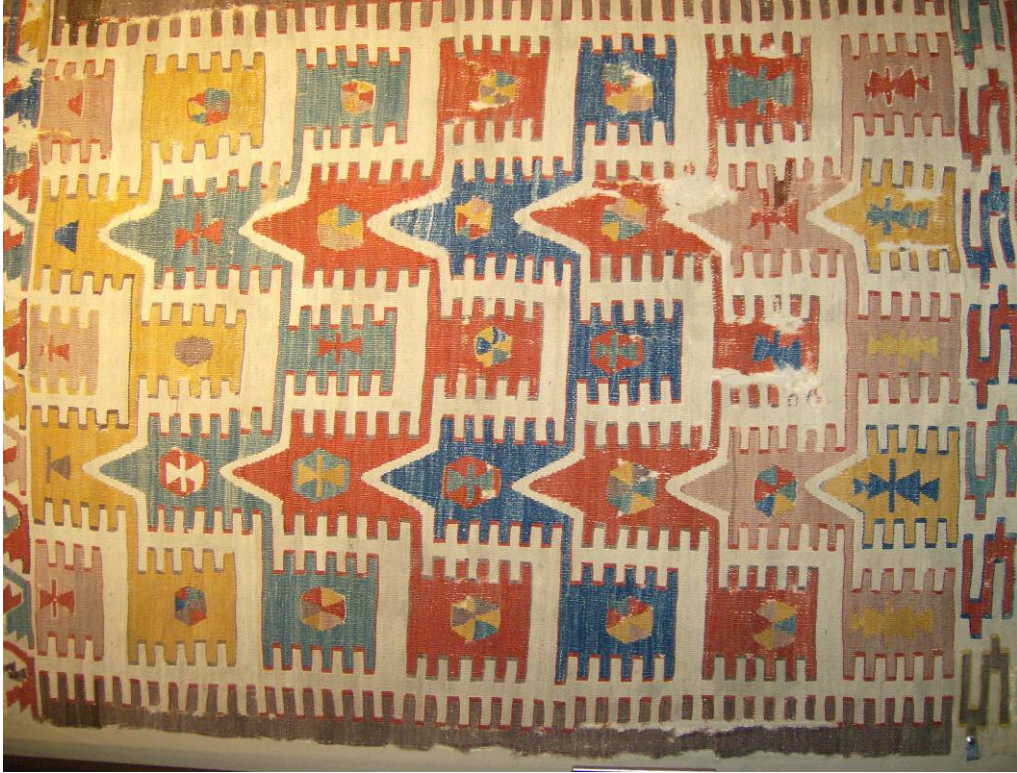
Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:188*121

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 çengel bukağı

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimin kenar bordürlerinde çengel motifleri ve motif içlerinde bukağı motifleri kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:12

Fotoğraf no:54

Envanter Numarası: 26.06.233

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Sivrihisar

Müzeye Geldiği Yer: Eskişehir-Sivrihisar Belediyesi

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:147*105

Kullanılan nazar motifi çeşidi: tarak ve nazarlık

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimin genelinde tarak motifi ara motiflerde de nazarlık motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:13

Fotoğraf no:55

Envanter Numarası: 26.06.229

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Sivrihisar

Müzeye Geldiği Yer: Eskişehir-Sivrihisar Belediyesi

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:188*132

Kullanılan nazar motifi çeşidi:5 çengel, nazarlık, bukağı, tarak ve göz

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimde motifler küçük küçük her yönde kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:14

Fotoğraf no:56

Envanter Numarası: 32.09.1013

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Batı Anadolu

Müzeye Geldiği Yer: Isparta-Uluborlu Alaeddin Camii

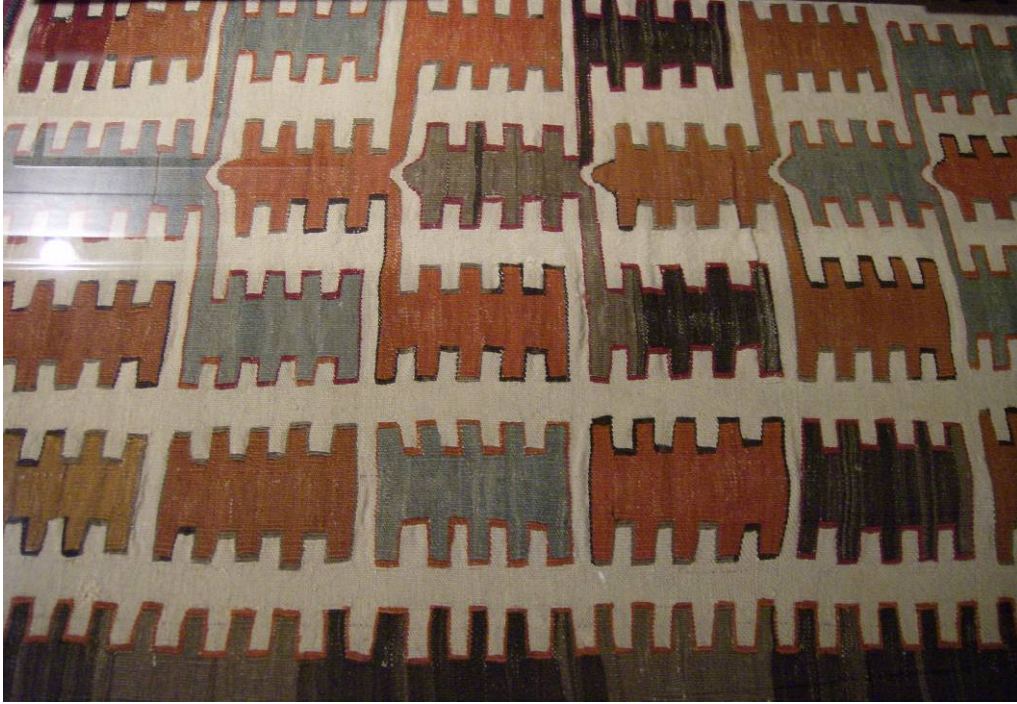
Yapım dönemi:20.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:375*105-367*108

Kullanılan nazar motifi çeşidi:1- dört yön motifi

Nazar konularının uygulanış biçimi: kilimin genelinde diğer motiflerin yanında dört yön motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:15

Fotoğraf no:57

Envanter Numarası: 26.06.217

Koleksiyonun adresi: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Yöresi: Sivrihisar

Müzeye Geldiği Yer: Eskişehir-Sivrihisar Belediyesi

Yapım dönemi:19.yy

Ürünün cinsi: Kilim

Ürünün boyutları:136*92

Kullanılan nazar motifi çeşidi:1 tarak

Nazar konularının uygulanış biçimi: Kilimin tamamında tarak motifi kullanılmıştır.

TAKILARDA GÖRÜLEN NAZAR MOTİFLERİNDEN ÖRNEKLER

Kaynak kişilerin koleksiyonlarından alınan örnekler

Bilgi formu

Örnek no:1

Fotoğraf no:58

Koleksiyonun adresi: Necla KARAARSLAN koleksiyonu

İnceleme tarihi:2009

Ürünün cinsi: kolye ucu

Kullanılan gereçler: gümüş

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 badem-göz

Nazar motifinin uygulanış biçimi

Dünyayı temsil eden küre üstünde gözü simgeleyen ve geometrik olarak dört yönü gösteren çizgiler ve noktalar çizilmiştir. Uçtaki sarkaçlarda badem motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:2

Fotoğraf no:59

Koleksiyonun adresi: Necla KARAARSLAN koleksiyonu

İnceleme tarihi:2009

Ürünün cinsi: hamaylı kolye

Kullanılan gereçler: gümüş

Kullanılan nazar motifi çeşidi:4 badem-el -dört yön -hamaylı(üçgen)

Nazar motifinin uygulanış biçimi

Üçgen şeklindeki hamaylı kolye ucunda silindirik muska muhafazası ve uçlardaki sarkaçlarda badem motifleri ve bu badem şeklindeki sarkaçlardan birinin üzerinde kabartma el motifi bir diğerinin üstünde de dört yön motifi işlenmiştir.

Bilgi formu

Örnek no:3

Fotoğraf no:60

Koleksiyonun adresi: Necla KARAARSLAN koleksiyonu

İnceleme tarihi:2009

Ürünün cinsi: kolye ucu

Kullanılan gereçler: gümüş

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2

Nazar motifinin uygulanış biçimi: badem–dört yön

Badem şeklinde ve üzerinde dört yönü belirten 4 noktalı kenar süsü yapılmıştır. Badem motifi göz motifini çağrıştırmayı amacıyla yapılmaktadır. Sarkaç penezler de uğurlu kabul edilen 7 sayısı kullanılmıştır, penezler den bir tanesinin köşesinin kesikliği dikkat çekme gözü o noktada toplama amaçlı yapılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:4

Fotoğraf no:61

Koleksiyonun adresi: Necla KARAARSLAN koleksiyonu

İnceleme tarihi:2009

Ürünün cinsi: kolye

Kullanılan gereçler: gümüş, akik taş

Kullanılan nazar motifi çeşidi:3 adet motif badem-el -göz ve nazar taşı olarak da akik taşı kullanılmıştır

Nazar motifinin uygulanış biçimi

Akik taşlı ve uçlardaki sarkaçlarda el motifi kullanılan bir kolyedir. Akik taşı nazardan korunma amaçlı kullanılan taşların başında gelir Sarkaçlarda badem motifi üzerinde kabartma el motifleri yapılmıştır. Orta sarkaçta 3 nokta ile göz motifi çağrıştırılmaktadır. Sarkaç sayısı kutsal sayılan sayılardan 5 sayısına denk gelecek şekilde yapılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:5

Fotoğraf no:62

Koleksiyonun adresi: Necla KARAARSLAN koleksiyonu

İnceleme tarihi:2009

Ürünün cinsi: kolye

Kullanılan gereçler: gümüş, yeşim taşı

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 hamaylı-badem

Nazar motifinin uygulanış biçimi:

Muska şeklinde, sarkaçlarında badem motifi bulunan yeşim taşlı kolyedir. Taş yuvaları da badem şeklinde yapılmıştır. Sarkaçlarda kutsal sayı 3 kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:6

Fotoğraf no:63

Koleksiyonun adresi: Necla KARAARSLAN koleksiyonu

İnceleme tarihi: 2009

Ürünün cinsi: kolye

Kullanılan gereçler: gümüş

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 badem- göz

Nazar motifinin uygulanış biçimi:

Badem motifli sarkaçları olan yuvarlak göz motifli kolyedir.

Bilgi formu

Örnek no:7

Fotoğraf no:64

Koleksiyonun adresi: Sinem TÜRKOĞLU ÖNGE koleksiyonu

İnceleme tarihi: 2009

Ürünün cinsi: kolye ucu

Kullanılan gereçler: bakır ve türkuaz taş

Kullanılan nazar motifi çeşidi:3 el-badem-türkuaz taş

Nazar motifinin uygulanış biçimi:

El biçiminde şekil verilmiş Türkuaz taşlı ve badem motifli sarkaçları olan kolye ucu

Bilgi formu

Örnek no:8

Fotoğraf no:65

Koleksiyonun adresi: Figen BAYKAL ERTEM koleksiyonu

İnceleme tarihi:2009

Ürünün cinsi: bileklik

Kullanılan gereçler: nazar boncuğu, gümüş aparat

Kullanılan nazar motifi çeşidi:1 nazar boncuğu(göz motifi)

Nazar motifinin uygulanış biçimi:

Renkli nazar boncuklarının kullanıldığı bileklidir.

Bilgi formu

Örnek no:9

Fotoğraf no:66

Koleksiyonun adresi: Berkay ERTEM koleksiyonu

İnceleme tarihi:2009

Ürünün cinsi: kolye ucu ya da nazarlık

Kullanılan gereçler: altın, nazar boncuğu

Kullanılan nazar motifi çeşidi:1 nazar boncuğu

Nazar motifinin uygulanış biçimi:

Nazar boncuğu ve Arapça Allah yazısının kullanıldığı çocuklara nazarlık olarak takılan kolye ucudur.

Bilgi formu

Örnek no:10

Fotoğraf no:67

Koleksiyonun adresi: Necla KARAARSLAN Koleksiyonu

İnceleme tarihi:20.06.2009

Ürünün cinsi: kolye ucu

Ürünün boyutları: bilinmiyor

Kullanılan gereçler: gümüş

Kullanılan nazar motifi çeşidi:2 adet el ve badem

Nazar motifinin uygulanış biçimi

Kolyenin sarkaçlarında çok sayıda badem motifleri, en uçtaki kare şeklindeki sarkaçlarda ise kabartma olarak el motifleri kullanılmıştır.

Bilgi Formu

Örnek No:11

Fotoğraf no:68

Koleksiyonun açık adresi: Necla KARAARSLAN Koleksiyonu

İnceleme tarihi:20.06.2009

Ürünün cinsi: kolye

Kullanılan gereçler: gümüş,

Kullanılan nazar motifi çeşidi: badem

Nazar motifinin uygulanış biçimi

Yarım daire şeklindeki gümüş kolyenin sarkaçlarında badem motifi kullanılmıştır.

Bilgi formu

Örnek no:12

Fotoğraf no:69

Koleksiyonun adresi: Necla KARAARSLAN Koleksiyonu

İnceleme tarihi: 20.06.2009

Ürünün cinsi: küpe ucu

Kullanılan gereçler: gümüş

Kullanılan nazar motifi çeşidi: badem

Nazar motifinin uygulanış biçimi:

Küpenin uç kısımlarındaki sarkaçlarda belirgin olarak badem motifi kullanılmıştır.

Bilgi Formu

Örnek No:13

Fotoğraf no:70

Koleksiyonun açık adresi: Necla KARAARSLAN Koleksiyonu

İnceleme tarihi:01.06.2009

Ürünün cinsi: pendentif kolye

Kullanılan gereçler: altın ve akik

Kullanılan nazar motifi çeşidi:3 hamaylı, badem, göz

Nazar motifinin uygulanış biçimi: Anadolu'da Türk kadınlarının kullandığı hamaylı kolyedir. Nazara karşı kullanılan ve bolluk ve bereket getirdiğine eski dönemlerden beri inanılan üçgen motifinden oluşmaktadır. Üçgenin altında yuvarlak gözü sembolize eden motifler kullanılmıştır. Uç kısımlardaki sarkaçlarda badem motifi kullanılmıştır. Bu sarkaçların 3.5.7.9.12 gibi kutsal sayılan sayılarda olmasının büyüsel etkiyi artırdığı düşünülmüştür, bu kolyede 12 adet badem motifli sarkaç bulunmaktadır.

Bilgi Formu**Örnek No:14****Fotoğraf no:71****Koleksiyonun açık adresi:** Necla KARAARSLAN Koleksiyonu**Ürünün cinsi:** kolye**Kullanılan gereçler:** gümüş ve oltu taşı**Kullanılan nazar motifi çeşidi:**3 badem-el- oltu taşı**Nazar motifinin uygulanış biçimi**

Kullanılan oltu taşı nazar koruyucudur. Sarkaçlarında badem motifi üzerinde el kabartmaları dikkat çekmektedir.

Bilgi Formu**Örnek No:15****Fotoğraf no:72****Koleksiyonun açık adresi:** Figen BAYKAL ERTEM Koleksiyonu**Ürünün cinsi:** yüzük**Kullanılan gereçler:** gümüş ve akik taşı**Kullanılan nazar motifi çeşidi:**2 badem- akik taşı**Nazar motifinin uygulanış biçimi**

Kullanılan akik taşı en bilinen ve kullanılan nazar koruyucudur. Yüzüğün taşı ve taş yuvası badem şeklinde yapılmıştır akik taşının üzerinde oyma olarak belirgin bir at motifi bulunmaktadır.

4.2 NAZAR SİMGELERİ OLARAK KULLANILAN MOTİFLER

4.2.1 Halılarda Ve Kilimlerde Kullanılan Nazardan Koruyucu Semboller Ve Motifler

Araştırma nazar motiflerini içerdiği için araştırmada sadece halı ve kilimlerde bulunan nazar motifleri incelenmiştir.

- 1-Göz motifi ve nazar boncuğu
- 2- El ve tarak motifi
- 3- Muska ve nazarlık motifi
- 4- Pıtrak motifi
- 5- Çengel motifi
- 6- Dört yön motifi
- 7-Bukağı motifi

4.2.2 Takılarda Kullanılan Nazardan Koruyucu Semboller Ve Motifler

Araştırma nazar motiflerini içerdiği için araştırmada sadece takılarda bulunan nazar motifleri incelenmiştir.

- 1.El Motifi
- 2.Göz Motifi
- 3.Badem Motifi
- 4.Dört yön Motifi
- 5.At Nalı Motifi
- 6.Nazar boncuğu
- 7.Hamaylı(üçgen-muska)

4.3 NAZAR SEMBOLLERİNİN ANLAMLARI

4. 3. 1 Halı Ve Kilimlerde Kullanılan Nazar Motifleri

1-Göz motifi

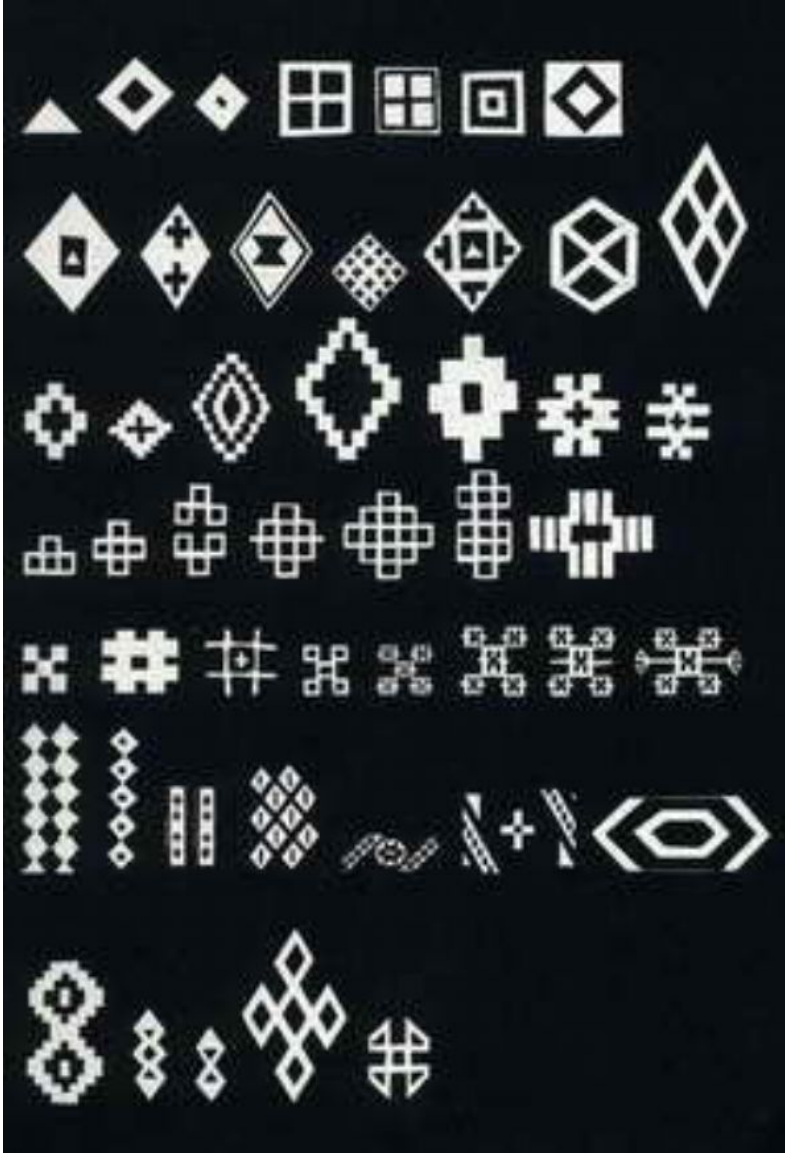

Fotoğraf 73: kilimde göz motifi

Bazı insanların kötülüğe, zarara, şanssızlığa ve hatta ölüme bile sebep olan güçlü bakışları olduğuna inanılır. Göz motifleri, insan gözünün kem bakışlara karşı en iyi koruyucu olduğu inancından dolayı ortaya çıkarılmıştır. Bu motif nazara karşı kullanılan motiflerin başında gelir, hemen her halıda mutlaka bulunur.

Genellikle geometrik şekillerde işlenir. Dokumalardaki göz motifi yörelere göre değişiklik gösterir. Göz; üçgen, kare, dörtgen, eş kenar dörtgen veya bir haçla dörde bölünmüş olan eş kenar dörtgen, bazen sivri bir kaşın altına bazen de bir dörtgenin içine işlenen bir nokta ile belirtilir(Ateş:43).

Şekil 1:Çeşitli göz motifleri (Erbek,2002)

Nazar Boncuğu: Hahlarda, kilimlerde genellikle göz şeklinde, mavi içine beyaz nokta işlenerek ya da motifler arasında üçgen şeklinde görülür. Dokuyanın evini, mutluluğunu engelleyen kötü nazardan ve kem gözden koruduğuna inanılan ve yere serilen bir çeşit nazarlıktır. Bunlar genellikle 3'lü 5'li 7'li öğelerdir(Ateş:52).

Bir diğerkullanım biçimleriyse halının ya da kilimin bir köşesine koruma amaçlı yapılan küçük göz şeklinde eklentilerdir bu eklenti bazen de motifin bilinçli olarak yanlış yapılması olarak da görülür amaç fazla beğenilip, kusursuz bulunup nazar değmesinden korumaktır. Fotoğraf: 70’de görülen kilim üzerinde bir noktaya yapılan göz motifi nazarlık amaçlıdır, aynı şekilde fotoğraf: 71’de kenarda görülen şekilde bir motif olmayıp sadece nazarlık amaçlı yapılan aslında kusurlu motif olmayan bir şekildir.

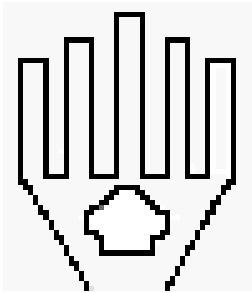

Fotoğraf 74: kilimde nazar boncuğu 1

Fotoğraf 75: kilimde nazar boncuğu 2

2-El ve tarak motifi

Şekil 2: el motifi

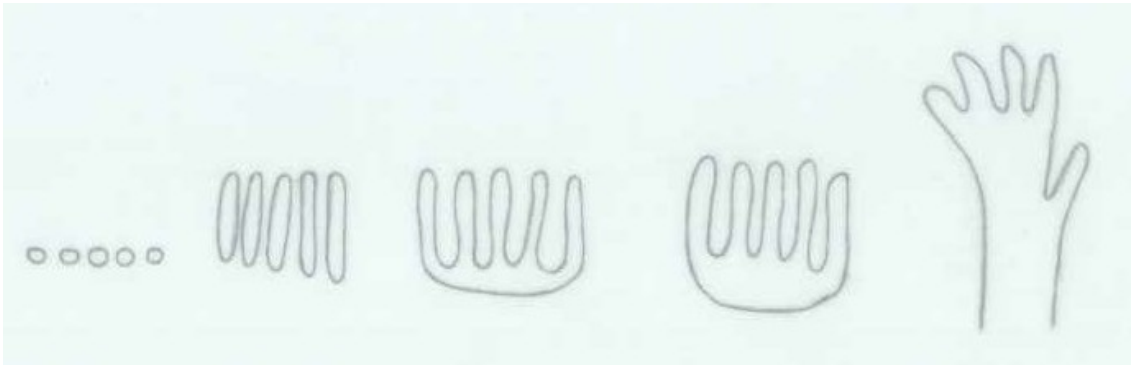
Fotoğraf 76: kilimde el motifi

Fotoğraf 77: tarak motifi

Fotoğraf 78:el ve tarak motifi

Çizim 1: Dokumalarda kullanılan el motifleri

El, parmak, tarak motifleri kuvvet, kudret ve hükmetme gücünü simgelemektedir. Bu motif parmakların kem gözlerden koruduğunu temsil eden beş çizgi ve beş noktayı kapsar. El motifi, verimlilik ve iyi şansını birleştirir. Aynı zamanda Hz. Muhammed'in kız kardeşinin elini sembolize ettiği için de, kutsal bir anlam taşır. Tarak motifi el motifinden yorumlanarak üretilmiştir, genellikle evlilik ve doğum ile ilişkilidir. Bu motif, evlenme arzusunu ve doğumu kem gözlere karşı korumayı ifade eder.

Fotoğraf 79: mağara duvarlarında bulunan el motifi

El mağara dönemi insanlarından beri sahip olma anlamında da kullanıldığından kutsallığı büyüktür. Anadolu’da el motifi, dokumalarda hem gerçekçi bir üslupla hem de stilize edilerek beş çubuk ve beş nokta şeklinde yorumlanmaktadır. Beş sayısı ve beşle birleşen her şey nazara karşı bir tılsım ve muskadır. Perşembe haftanın beşinci günüdür ve bu sebeple de insanı korumak kudretine sahiptir, İslamiyet’te de en kutsal gün kabul edilir(Akpınarlı,1987:27).

Şekil 3:Çeşitli el ve tarak motifleri (Erbek,2002)

3 -Muska Ve Nazarlık

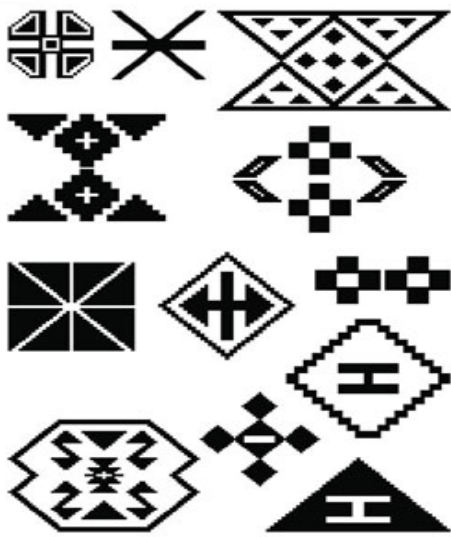

Fotoğraf 80: Muska motifi

Genellikle üçgen şeklinde yapılmış motiflerdir hamaylı ya da gerçek muskaya benzetilirler, sırt sırta vermiş üçgenler olarak da gösterildiği gibi alt kısmından mini üçgen parçalar sarkar.

Türkmen ve Yörük yapımı halılarda koruyucu nitelikte olup, kötü ve kem gözlere karşı, sahibini ve halıyı kullanan insanı koruması arzusuyla yapılmıştır

Bazı insanların bakışlarında bir güç olduğuna, bu bakışların kötülüğe, zarara, şanssızlığa ve hatta ölüme bile sebep olduğuna inanılır. Nazarlıklar işte bu kem bakışların etkisini azaltan çeşitli nesnelerdir. Böylece onu taşıyanları korur. "Muska" ise sahibini tehlikeli dış faktörlerden korumak için, sihirli ve dini bir güce sahip olduğuna inanılan yazılı bir tılsımdır. Muska motifiyle gerçek muskaya benzetme yapılmış ve korunma ümit edilmiştir.

Şekil 4: Muska motifleri(Erbek,2002)

4- Pıtrak

Fotoğraf 81: Pıtrağın doğadaki görüntüsü **Fotoğraf: 82:** Pıtrağın halıdaki yorumu

Diğer adı dulavrat otudur. Pıtrak, insanların giysilerine ve hayvanların tüyelerine yapışan pamuksu bir bitkidir. Üzerindeki dikenlerin kötü gözü uzaklaştırdığına inanan Anadolu insanı onu bir nevi nazarlık olarak düşünmüştür. Diğer taraftan çiçeklerle dolu anlamına da gelen "Pıtrak gibi" deyimini, bu motifin bolluğun bir sembolü olarak un torbaları üzerinde kullanılmasını açıklar.

Şekil 5:Çeşitli pıtrak motifleri (Erbek,2002)

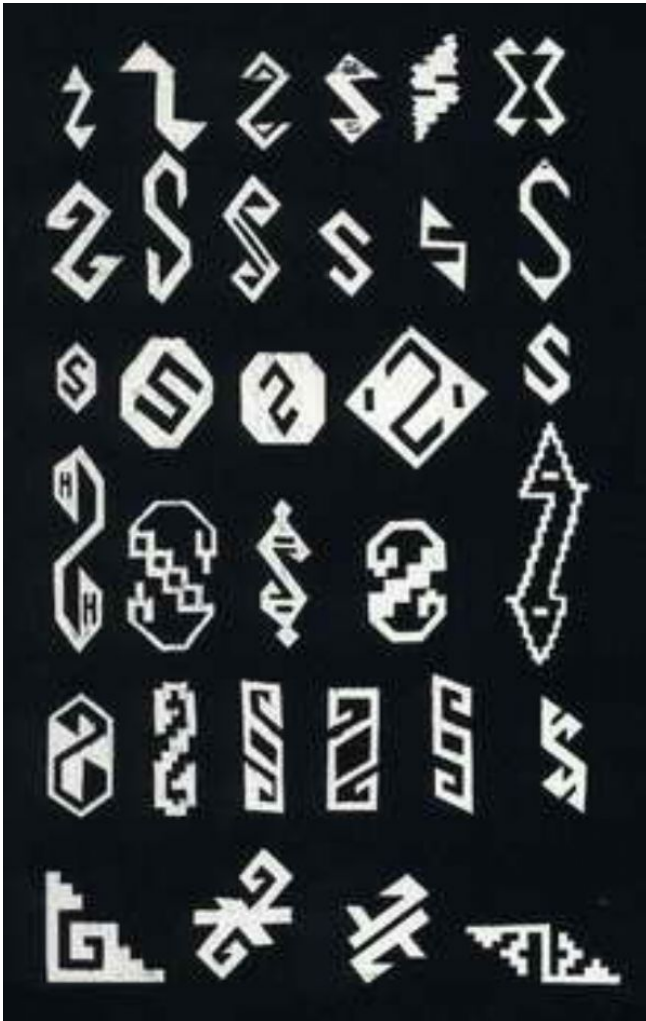
5-Çengel -Çakmak

Fotoğraf 83: Çengel motifi

Kötü gözün etkisini yok etmek amacıyla kullanıldığı gibi zıt ve farklı kavramları, düzlemleri hatta odakları birleştiren hareketleri simgelemektedir. Evlilik ve bereket motifleriyle de bağlantılıdır. Çengel motifi genellikle “S” harfinin geometrik formda düzleme aktarılması şeklinde kullanılmaktadır. Anadolu dokumalarında eğri balık, karabalık, çakmak gibi adlar da almaktadır. Kötü gözün sivri uçlarla kör olması niyetiyle yapılır.

Şekil 6:Çeşitli çengel motifleri(Erbek,2002)

6- Dört yön-Artı motifi

Fotoğraf 84:Dört yön-artı motifi

şekil 7: dört buluğ

Artı motifi insanları tehlikelerden koruması için sık sık kullanılır.4 yönü gösteren haç dört yönden gelebilecek tehlikelere kalkan görevi görür. Artı motifinin uğurlu yön bildirdiğine, kötü bakışların etkisini yok ettiğine inanılmaktadır.

Eski Türklerde dört buluğ , dört bucak imi “ Dünyanın Dört köşeli ve Dört taraflı (yönlü) olduğunu simgeler. Bazı durumlarda dört ayrı yöne dağılan kolları simgeler (Tekçe,1993:99).

Bu dört buluğ düşüncesinden doğan artı- haç motifi nazarı bölüp dört yöne dağıtıp etkisini azaltmak amaçlı yapılmıştır.

Nazara karşı kullanılan bir motifse yatay ve düşey iki çizginin kesişmesinden oluşan haçtır. Anadolu’da haçın kötü gözü dört ayrı parçaya bölerek etkisini azaltacağına inanılır. Anadolu’da haç motifi Hıristiyanlıktan çok daha eskilere uzanır. Çatalhöyük duvar resimlerinde haça rastlanmaktadır(Erbek,1986:27).

Haç motifinin ilk örneğini bulunan en eski halı olarak kabul edilen M.Ö 5000 yılına tarihlenen pazırık halısında görmekteyiz.

Fotoğraf 85:Pazırık halısı

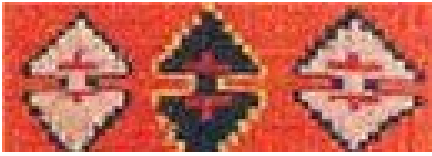

Fotoğraf 86: Tört Buluğ, Sekiz Bucak

Fotoğraf 82’de görülen 20. yy başlarında dokunmuş Çanakkale / Ezine halısında “Tört Buluğ, Sekiz Bucak” motifi

7- Bukağı

Hayvanların kaçmasını önlemek için ön ayaklarına bağlanan bir tür kelepçe olan bukağı halıda, aile birliğinin devamını, sevgililerin birbirine bağlılıklarını simgelemesinin yanında ayrıca sivri uçlarıyla kötü gözü kör etme anlamı yüklenerek korunma sağlanması düşünülmüştür.

Fotoğraf 87: bukağı motifi

Şekil 8:Bukağı motifleri(Erbek,2002)

4.3.2 Takılarda Kullanılan Nazar Sembolleri

1 -El motifi(Fadime Ana eli)

Fotoğraf 88:takıda el motifi

Fatma'nın Eli sembolünün tasavvuftaki adı Pençe-i âl-i abâ'dır. Kur'an-ı Kerim'in Ahzâb suresinin 33. ayetinin açıklamasına göre, Hz. Muhammed bir gün yanına gelen Hz. Ali'yi, kızı Hz. Fatıma'yı ve torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i giydiği abanın altında toplamış ve sağ elini kaldırıp dua etmiştir. Ardından Cebrail de zuhur edip abanın altına girmiştir. Hz. Muhammed'le birlikte sayıları beş olduğundan pençe yani el şeklinde tasvir edilmişlerdir. Kimi yörelerde "Meryem Ana Eli" olarak da nitelenen Hamsa'nın, bilhassa doğumu kolaylaştırdığına inanılır.

Hamsa, kem bakan gözle, kem göze maruz kalan kişi arasında bir tür set oluşturur (www.turkpaylasim.com, 2009).

Güç, koruma ve kutsamayı ifade eden el, Tüm dünyanın en eski ve en tanınmış simgelerinden biridir. Ayrıca, beş parmağın İslamiyet'in beş şartına denk düşmesi de önemlidir. Beş parmağı açılmış el resminin nazara karşı bir koruma aracı olarak kullanılması, dünyanın çeşitli yerlerinde görülen yaygın bir gelenektir. Türkiye'nin birçok yöresinde de köy evlerinin duvarlarında el resimlerine rastlanmaktadır.

Bununla

’’elemtere fiş kem gözlere şiş’’

‘beş parmağım gözüne’’sözleriyle de anlam kazandığı üzere, kötülük getirmesi ihtimali olan gözleri oyma tehdidi ile korkutmak ve eli nazara uğrayacak kişi ile zarar verecek kişinin bakışı arasına koyarak bir engel oluşturmak istenmiştir, göze yöneltilen sivri şeylerle kötü bakışlara karşı çıkılacağı düşünülmektedir(Boratav,2003:112).

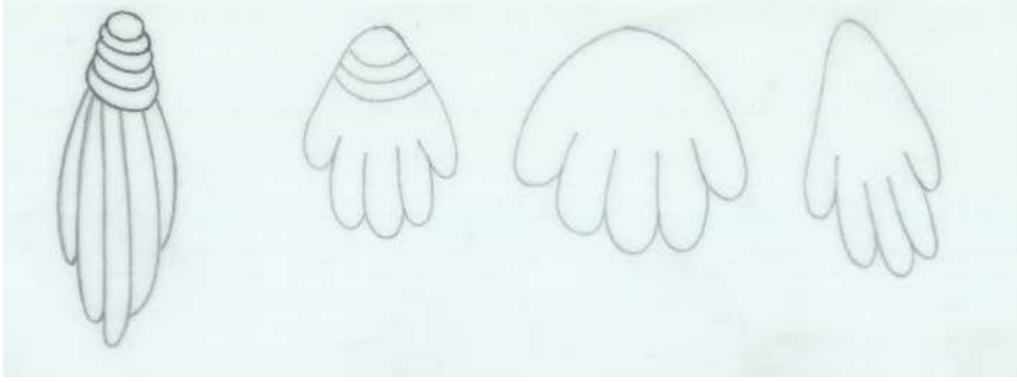
Şekil 9: Ortası göz ve balık motifleriyle süslenmiş el

Genellikle el motifi göz motifi ile birleştirilerek kullanılır ve el motifinin ortasında göz motifi de bulunur.

Ortadoğu ve Güney Asya folklorunda el, kem göz ve nazara karşı koruyucu bir muska olarak kabul edilmektedir. Metal plakalardan parmakları bitişik, açık bir avuç şeklinde yapılan nazarlıkların ortalarına bazen bir gözü simgeleyen bir taş yerleştirilip büyüsel simgenin gücü arttırılmaktadır. Konya ve Çatalhöyük duvar resimlerinde görülen ortasına göz işlenmiş el motifleri, bu inancın kökeninin çok eskilere uzandığının göstergesidir.

Antik takılarda ve günümüz kuyumculuğunda el motifi pek görülme de Anadolu Türk Folklorik takılarında el motifi çok kullanılmış ve farklı anlamlar yüklenmiştir.

Çok şematik olarak bazen bir elin 5 parmağı bazen 5 çizgi,5 nokta olarak gösterilen bu motife ‘Fatma Ana Eli’ denilmektedir(Türe,2007:46-47).

Çizim 2: takılarda kullanılan el motifleri

2- Göz motifi

Fotoğraf 89: nazar boncuklu göz motifi

Fotoğraf 90: 3 nokta göz motifi

Kötülükleri yok eden ve nazara karşı en çok kullanılan simgelerden biride göz dür. Bakış en büyük silahtır ve bakışa bakışla karşılık verilerek korunma sağlanabilir inancı geçmişten günümüze en önemli simgenin göz olmasına neden olmuştur. Çeşitli nazar amaçlı kullanılan değerli taşlarla yapılan takılarda bile taşın ve yerleştirildiği yuvaların göz şeklinde yapılması çifte koruma sağlamaktadır. Göz motifini çağrıştırmak için genellikle üçgen kullanılmaktadır.

Fotoğraf 91: badem motifi

3-Badem motifi

Badem motifi takılarda nazardan korunma amaçlı kullanılmaktadır. Bu motiflerin üzerine kabartma olarak el motifleri de eklenerek çifte koruma sağlanmaktadır. Göz motifinin stilize şeklidir.

4-Dört yön- Artı motifi

Fotoğraf 92: takıda 4 yön

4 yönü gösteren artı motifi de takılarda nazardan korunma amaçlı kullanılan motiflerdendir. Artı şeklindeki tılsımların gözün ilk bakışını çektiği yani en tehlikeli olan ilk bakışı çekerek 4 yöne dağıtıp etkisini yok ettiği düşünülmektedir. Takılarda çizgisel, çizgi etraflarında 4 nokta olarak da betimlenir.

4 sayısı dört temel yön ile alakalıdır. Böylece etrafımızın dört parçaya ayrıldığını kabul edebiliriz. Aynen “dünyanın dört bucağı” deyiminde olduğu gibi. Dört sayısı aynı zamanda dört elementi de (Ateş-Hava-Toprak_su) sembolize eder. Böylece dört, dünyanın yapı taşı olarak da yer alır(<http://www.hermetics.org/Sayilar.html>).

Eski geleneklerini İslamiyet ile uzlaştıran sürdüren göçebe topluluklarda özellikle Türkler ve Bedevilerde kare ve eşkenar dörtgen motifleri koruyucu muskalar olarak kullanılmaktadır. Takıların ana formunu oluşturan daire, kare ve eşkenar dörtgenler yatay ve dikey köşegenlerle bölünüp eşit kollu haç motifleri yaratılarak büyüsel etkileri daha da arttırılmıştır(Türe,2007:59).

5- At nalı

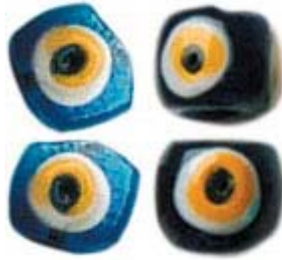
At nalı Hristiyanlıktan çok önce, Yunanlılar ve Romalılar tarafından da uğurlu sayılıyor ve demirin kötü ruhları uzaklaştıracağına inanılıyordu. At nalının hilâle benzeyen biçimi de şans ve bereket sembolü olarak kabul ediliyordu. Bu sembolün evleri ya da insanları kem gözlerden, beladan, hatta ihanetlerden koruyabilmesi için iki ucunun yukarıya dönük olarak asılması gerektiğine inanılır. Aksi takdirde, şans ve bereket yere akar, toprağa karışıp gideceği düşünülmektedir.

Nazarlık olarak kullanılan nal, şekil bakımından kimi zaman kaşlarla beraber bir göze benzetilir Dolayısıyla kem gözlerin bakışını kendi üzerine çekerek nazarı önlediğine inanılır(Çelik, 1974:183).

Fotoğraf 93: at nalı

6-Mavi boncuk- nazar boncuğu

Fotoğraf 94:Nazar boncukları

Fotoğraf 95:Nazar boncuklu maşallah

Anadolu coğrafyasında yaygın olan ve muhtemelen şaman dönemiyle ilgisi bulunan nazar koruyucularından en önemlisidir. Açık mavi gözlü ve keskin bakışlı kimselerin, nazarın ana kaynağı olduğuna inanıldığı için, göz biçimindeki mavi boncuk koruyucu olarak kabul edilmiştir. Halk arasındaki yaygın inanca göre, bedende taşınan bu boncuklar, nazar değmesi sonucu çatlamakta veya kırılmaktadır.

Eski çağlarda Orta Asya’da göklerin tanrısı olan Tengri Ülgen’in göklerde oturarak halkını kötülüklerden koruduğuna inanılmıştır. İşte bundan dolayı insanlar göğün rengi olan maviyi kutsal saymışlar saygı göstermişlerdir. Bir rivayete göre de Cengiz Han babasının mavi kupasından su içermiş. Mavi renk daha sonraları Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de önemini sürdürmüştür mavi renkli ve üzeri dualı çinilerle yapılarını süslemişlerdir(Işık 2006).

Nazara karşı kullanılan nazar boncuklarının doğum yeri Anadolu’dur. Nazar boncuğu inancı İslamiyet öncesi Türk inanışlarından kalmadır, İslamiyet’in nazar boncuğuna karşı olmasına rağmen geleneklerden dolayı kullanılmaya devam etmiş hatta ironi olara nazar boncuklu dualı nazarlıklar, takılar yapılmıştır.

Genelde nazar boncukları göz şeklinde olur. Göze aynı zamanda boncuk da denilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında kişinin dünyaya açılan penceresi gözdür ve göz her türlü, iyi ve kötü düşüncelerin ilk çıkış noktası olarak kabul edilir. Bu yüzden bakışlardan, kötü gözlerden korunmak amacıyla emici özelliği olduğuna inanılan mavi renkli taşlar eskiden beri kullanıla gelmiştir. Ve son halini günümüzdeki çeşit çeşit nazar boncukları olarak almıştır. Şu an gerek inanç gerek gelenek, gerekse de süs eşyası olarak pek çok kişi nazar boncuğunu günlük yaşantısında çok sık kullandığı yerlerde bulundurmaktadır(www.nazarboncugu.com,2007).

Nazar boncuğu yapım aşamaları

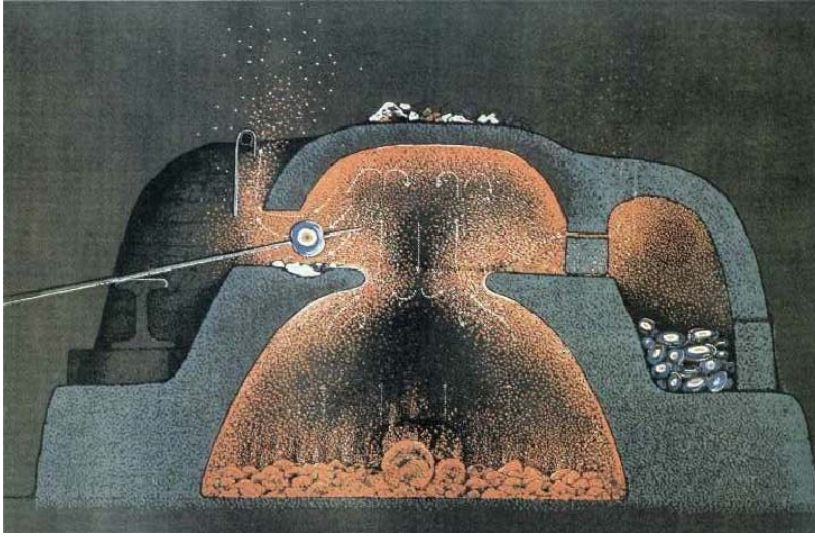
Fotoğraf 96:Boncuk ocağı

Fotoğraf 97:ateşte eriyen cam

Fotoğraf 98: Boncuğa şekil verilmesi **Fotoğraf 99:**boncukların fırında kademeli soğutulması

Fotoğraf 100:Boncuk ocağının kesiti

Nazar Boncuğu bugün sadece Türkiye'de, İzmir'e bağlı Görece ve Kuru dere köylerinde, bu işe gönül vermiş son bir kaç usta tarafından yapılmaktadır. Bu ustalar, evrensel bir inancın sihirli nesnelerini, şaşırtıcı bir cam işleme tekniğiyle üretmektedirler.

Bu sanat, binlerce yıllık süreç içinde, çok az değişime uğramıştır. 3000 yıllık Antik Akdeniz Cam Sanatı tüm incelikleriyle Anadolu nazar boncuğu fırınlarında yaşamaktadır.

Bugün, bu geleneği yaşatan az sayıdaki boncuk ustasının kökeni, 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğunun dağılmaya başlamasıyla, İzmir ve çevresine yerleşen Arap asıllı cam ustalarına dayanmaktadır. Anadolu'da unutulmaya yüz tutmuş olan cam işleme tekniği, bu tarihten sonra göz sembolüyle birleşerek yeniden hayat bulmuştur(www.nazarboncugu.com,2009).

7-Hamaylı

Genellikle üçgen şeklinde yapılmaktadır, üçgen aynı zamanda gözü de simgelemektedir.

Başlangıçta sadece tılsım amacıyla yazılmış olan yazıların korunması için yapılan muska ve hamaylı mahfazaları, zaman içinde hanımların güzel görünmek için ve daha sonraları ise içine bir şeyler yazdırdıkları takılar halini almıştır (Kuşoğlu,1998:59).

Üzerinde çeşitli ayet veya duaların yazılı olduğu kâğıtları muhafaza eden takıların silindirik biçiminde olanlarına hamaylı, üçgen biçiminde olanlarına da muska denilir (Demirbağ, 1996: 74).

Orta Anadolu'da 'hamaylı' adı verilen, muska, Basra boncuğu ve gözboncuklarından oluşan nazarlıkların bir bölümüne üçgen biçiminde bir bez içine üzerlik ve çörekotu da koyulur. Hamaylı taşıyan çocukların kemgöz olarak düşünülen tehlikeden korunduğuna inanılır. Sadece Anadolu'da değil, Akdeniz ülkelerinde, Arabistan ve Hindistan'da da üçgen biçimi tılsım ve muska olarak kullanılır. Anadolu Türk kadınları nazara karşı Hamail kolye takar ve bunun bolluk bereket getireceğine inanırdı. İslam öncesi bir inanış olan bu gelenek hala etkisini sürdürmektedir. Üçgen yapılı kolyenin sarkaçları 3.5.7.9.12 gibi kutsal kabul edilen sayılarla düzenlenmişti.(Koşay,1956:86).

Foto 101: çeşitli hamaylılar

4.4 EL SANATI ÜRÜNLERİNDE EN FAZLA KULLANILAN NAZAR MOTİFLERİ

Araştırma kapsamında incelenen Türk dokuması halı, kilim ve takıların motif özellikleri incelenmiş motif adları, kullanım yoğunlukları ayrı tablolar halinde verilmiştir.

Araştırma kapsamında incelemeye alınan halılardan 15 tanesinde bulunan nazar motiflerinin dökümü tablo'1 de verilmiştir. N: ürün sayısı f:frekans anlamında kullanılmıştır.

Tablo.1: Halılarda Kullanılan Nazar Motifleri Dağılımı

Motif adı	f	%
Göz	9	60
Çengel	4	27
Muska	6	40
Pıtrak	4	27
dört yön	4	27

N:15

Tablo.1 incelendiğinde araştırma kapsamında 15 halıdan tespit edilen nazar motiflerinden 9 tanesi göz motifi, 6 tanesi muska motifi, 4 tanesi pıtrak motifi, 4 tanesi çengel motifi, 4 tanesi dört yön ve 1 tanesi de tarak motifinden oluşmaktadır. Bu motifler birlikte kullanıldığı gibi tek başına da kullanılabilir.

İncelenen ürünlerin

% 27 4 yön motifi,% 27 pıtrak motifi,% 27 çengel motifi,% 40 muska motifi, **% 60 göz** motifinden oluştuğu anlaşılmaktadır.

İncelenen halılarda en fazla kullanılan motifin göz motifi olduğu görülmektedir. Halılarda en az kullanılan motiflerinse çengel, pıtrak ve 4 yön-haç motifleri olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında incelemeye alınan kilimlerden 15 tanesinde bulunan nazar motiflerinin dökümü Tablo.2 de verilmiştir.

Tablo.2 Kilimlerde Kullanılan Nazar Motifleri Dağılımı

Motif adı	f	%
Göz	6	40
Çengel	7	46
Tarak	5	33
Bukağı	6	40
Pıtrak	1	7
Nazarlık ve muska	9	60
El	1	7

N:15

Tablo.2 incelendiğinde kilimlerde tespit edilen nazar motiflerinden 6 tanesi göz motifi, 7 tanesi çengel motifi, 1 tanesi pıtrak motifi, 5 tanesi tarak motifi, 6 tanesi bukağı motifi, 9 tanesi nazarlık ve muska motifi ve 1 tanesi de el motifinden oluşmaktadır.

İncelenen ürünlerin

% 6 pıtrak motifi,% 6 el motifinden,% 33 tarak motifi,% 46 çengel motifi,% 40 göz motifi,
% 40 bukağı motifi,% **60 nazarlık - muska motifinden** oluşmaktadır.

İncelenen kilimlerde en fazla kullanılan motifin nazarlık -muska motifi olduğu en az kullanılan motifinde el ve pıtrak motifleri olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında incelemeye alınan halılar ve kilimlerde bulunan nazar motiflerinin birlikte dökümü tablo'3de verilmiştir.

Tablo 3:Halı Ve Kilimlerde Nazar Motiflerinin Ortak Kullanımının Dağılımı

Sayı	Motif adı	Halı		Kilim	
		f	%	f	%
1	Göz	9	60	6	40
2	Çengel	4	27	7	46
3	Muska - nazarlık	6	40	9	60
4	Pıtrak	4	27	1	7
5	Tarak	-	-	5	33
6	El	-	-	1	7
7	Bukağı	-	-	6	40
8	Dört yön	4	27	-	-

Halı N:15**Kilim N:15**

Tablo 3 incelendiğinde araştırma kapsamında karşılaştırmalı olarak sunulan tabloda, kilimlerde ve halılarda tespit edilen 8 adet nazar motiflerinden göz, çengel muska-nazarlık ve pıtrak motifinin her iki tür üründe de görüldüğü, el, bukağı ve tarak motifininse sadece kilimlerde görüldüğü anlaşılmaktadır. Sadece halılarda görülen motifinse 4 yön motifi olduğu anlaşılmaktadır.

Halıda % 27 kilimde % 46 çengel, Halıda %27 kilimde %7 pıtrak motifi

Halıda %60 kilimde %40 Göz motifi,

Halıda %40 kilimde %60 muska- nazarlık motifi

Sadece kilimde %7 el,Sadece kilimde %33 tarak,Sadece kilimde %40 bukağı

Sadece halıda %27, dört yön motifinden oluşmaktadır.

İncelenen ürünlerde en fazla kullanılan ortak motifin göz ve muska- nazarlık motifi olduğu görülmektedir.

4.4.1 Halı Ve Kilimlerdeki Nazar Anlamlı Motiflerin Özellikleri

Araştırma kapsamında incelemeye alınan halılar da bulunan nazar motiflerinin yoğunluğunun dökümü tablo'4de verilmiştir.

Tablo.4:Halılarda Kullanılan Nazar Motifleri Yoğunlukları Ve Birlikte Kullanım Oranları Dağılımı

Halı	Kullanılan nazar motifleri	f	%
1	Göz	1	7
2	Muska-çengel	2	13
3	Bukağı	1	7
4	Pıtrak-göz-dört yön	3	20
5	Göz -dört yön	2	13
6	Göz-muska	2	13
7	Göz- pıtrak	2	13
8	Bukağı-dört yön-göz- çengel	4	27
9	Muska-pıtrak	2	13
10	Muska-dört yön-göz	3	20
11	Göz	1	7
12	Çengel-dört yön	2	13
13	Muska	1	7
14	Muska-pıtrak-göz	3	20
15	Çakmak-muska	2	13

N:15

Tablo.4’te incelenen halılarda nazar motiflerinin birlikte kullanım oranı en fazla % 27 ile 4 motifin birlikte kullanıldığı 1 örnektir. Bunu takiben % 20 ile 3 motifin birlikte kullanıldığı 3 örnek tespit edilmiştir. % 13 ile en az 2 motifin kullanıldığı 6 örnek bulunmaktadır. % 7 ile tek başına kullanılan nazar motifi sayısıysa 4 dür.

Tablo 4 den anlaşıldığı üzere halılarda diğer motiflerin yanında nazar motiflerinden en az 1 tanesinin kullanıldığı görülmektedir.

Bu değerlendirmelerden anlaşılmaktadır ki araştırma kapsamındaki halılarda tespit edilen nazar motiflerinden göz motifinin 15 halıdan 9’unda görüldüğü ve göz motifinin tüm motiflerle birlikte kullanılabildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca göz, bukağı ve muska motifleri halılarda tek başlarına motif olarak kullanılabilmektedir.

Araştırma kapsamında incelemeye alınan kilimlerde bulunan nazar motiflerinin yoğunluğunun dökümü tablo 5’de verilmiştir.

Tablo.5:Kilimlerde Kullanılan Nazar Motifleri Yoğunlukları Ve Birlikte Kullanım Oranları Dağılımı

Kilim	Kullanılan nazar motifleri	f	%
1	Çengel-bukağı-nazarlık	3	20
2	Çengel-bukağı-göz	3	20
3	Çengel-bukağı-tarak	3	20
4	Tarak-muska	2	13
5	Çengel-göz-nazarlık-el	4	27
6	Çengel-göz-muska	3	20
7	Nazarlık-bukağı	2	13
8	Nazarlık-göz-pıtrak	3	20
9	Muska-göz	2	13
10	Tarak	1	7
11	Çengel-bukağı	2	13
12	Tarak-nazarlık	2	13
13	Çengel-nazarlık-bukağı-tarak-göz	5	33
14	dört yön	1	7
15	Tarak	1	7

N:15

Tablo.5’te incelenen kilimlerde nazar motiflerinin birlikte kullanım oranı en fazla **% 33 ile 5 motifin** kullanıldığı görülmektedir. Bunu takiben % 27 ile 4 motifin birlikte kullanıldığı 1 örnek, % 20 ile 3 motifin birlikte kullanıldığı 5 örnek tespit edilmiştir. % 13 ile En az 2 motifin kullanıldığı 5 örnek bulunmaktadır. % 7 ile tek başına kullanılan nazar motifi sayısıysa 3’dür.

Tablo 5’den anlaşıldığı üzere Kilimlerde sadece nazar motifleri kullanılarak yapılan örnekler oldukça az sayıda bulunmaktadır. Kilimlerde tespit edilen nazar motiflerinden dört yön ve tarak motiflerinin tek başına tüm kilimde uygulandığı anlaşılmaktadır.

Kilimlerde diğer motiflerin yanında en az 1 motifin nazar amaçlı korunma için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

4.4.2. Takılardaki Nazar Anlamalı Motiflerin Özellikleri

Araştırma kapsamında incelemeye alınan takılarda bulunan nazar motiflerinin özellikleri Tablo.6 da verilmiştir.

Tablo.6.Takılarda Kullanılan Nazar Motif Ve Sembolleri Dağılımı

Motif adları	f	%
Badem	13	86
dört yön	2	13
Hamaylı- Muska	3	20
El	5	33
Göz	4	27
Akik taşı	2	13
Nazar boncuğu	2	13
Türkuaz taş	1	7
Oltu taşı	1	7

N:15

Tablo 6 incelendiğinde takılarda tespit edilen nazar motiflerinden 13 tanesi badem motifi, 5 tanesi el motifi, 4 tanesi göz motifi, 3 tanesi hamaylı-muska motifi, 2 tanesi dört yön motifi, 2 tanesi akik taşı sembolü, 2 tanesi nazar boncuğu sembolü, 1 tanesi türkuaz taşı sembolü ve 1 tanesi de oltu taşı sembolünden oluşmaktadır.

İncelenen ürünlerin % 6'sında nazar sembolü olarak türkuaz taşı, % 6'sında oltu taşı, % 13'ünde 4 yön motifi, akik taşı ve nazar boncuğu, % 20'sinde muska motifi, % 26'sında göz motifi, % 33'ünde el motifi ve **% 86'sında badem motifi** kullanılmıştır,

Tablo 6 incelendiğinde araştırma kapsamında takılarda tespit edilen motiflerden en fazla kullanılan motifin badem olduğu, el az kullanılan motifin dört yön olduğu, yarı değerli taşlardan en fazla kullanılan nazar sembolünün akik taşı olduğu en az kullanılanın ise türkuaz ve oltu taşı olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında incelemeye alınan takılar da bulunan nazar motiflerinin yoğunluğunun dökümü tablo7'de verilmiştir.

Tablo.7 Takılarda Kullanılan Motif Yoğunlukları Ve Birlikte Kullanım Oranları Dağılımı

	Nazar motifleri	f	%
1	Badem-göz	2	13
2	Badem-el -4 yön- hamaylı	4	27
3	Badem-4 yön	2	13
4	Badem-el göz-akik taşı	4	27
5	Hamaylı-badem	2	13
6	Badem-göz	2	13
7	El-badem-türkuaz taşı	3	20
8	Nazar boncuğu	1	7
9	Nazar boncuğu	1	7
10	El-badem	2	13
11	Badem	1	7
12	Badem	1	7
13	Hamaylı-badem-göz	3	20
14	Oltu taşı-badem-el	3	20
15	Akik taşı- badem	2	13

N:15 Tablo.

Tablo 7’de incelenen takılarda nazar motiflerinin birlikte kullanım oranı **en fazla % 27** ile 4 motifin birlikte kullanıldığı 1 örnektir. Bunu takiben % 20 ile 3 motifin birlikte kullanıldığı 3 örnek tespit edilmiştir. % 13 ile en az 2 motifin kullanıldığı 5 örnek bulunmaktadır. % 7 ile tek başına kullanılan nazar motifi sayısıysa 4 dür.

Tablo 7’den anlaşıldığı üzere nazar boncuğu tek başına nazar sembolü olarak kullanılmış ve incelenen ürünlerde iki motifin birlikte daha fazla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

4.5 EL SANATI ÜRÜNLERİNDE(HALI-KİLİM-TAKI) ORTAK BULUNAN NAZAR MOTİFLERİ

Araştırma kapsamında incelemeye alınan halı kilim ve takılarda ortak bulunan nazar motiflerinin dökümü Tablo.8 de verilmiştir.

Tablo.8 Halı Kilim Ve Takılarda Ortak Bulunan Motiflerin Dağılımı

Motif	Halılarda		Kilimlerde		Takılarda	
	f	%	f	%	f	%
Göz	9	60	6	40	4	26
El	-	-	1	7	5	33
Muska(takıda; hamaylı)	6	40	9	60	3	20
4 yön	4	27	-	-	2	13
Çengel	4	27	7	46	-	-
Pıtrak	4	27	-	-	-	-
Bukağı	-	-	6	40	-	-
At nalı	-	-	-	-	-	-
Tarak (dokumada el)	-	-	1	7	5	33
Badem	-	-	-	-	13	86
Akik taşı	-	-	-	-	2	13
Nazar boncuğu	-	-	-	-	2	13
Türkuaz taş	-	-	-	-	1	7
Oltu taş	-	-	-	-	1	7

Halı N:15

Kilim N:15

Takı N:15

Tablo 8 incelendiğinde araştırma kapsamında karşılaştırmalı olarak sunulan tabloda takılarda ve dokumalarda kullanılan ortak motiflerin göz ve muska olduğu görülmektedir. Göz motifi halılarda, % 60, kilimlerde %40, takılarda %26 iken muska motifi ise halılarda %40, kilimlerde %60, takılarda ise %20 olarak tespit edilmiştir. Muskanın takılarda kullanılan biçimine hamaylı adı verilmektedir. Sadece takılarda kullanılan motif at nalı, sadece dokumalarda kullanılan motifler ise çengel, pıtrak ve

bukağıdır. Takılarda kullanılan at nalı motifi araştırma kapsamında incelenen ürünlerde tespit edilememiştir.

Araştırma sonucuna göre incelenen ürünlerdeki ortak nazar motifleri göz ve muska olarak tespit edilmiştir.

4.6 GÜNÜMÜZDE NAZAR MOTİFLERİNİN KULLANILMASI

Günümüzde en fazla kullanılan nazar simgesi nazar boncuğudur. Nazar boncuğu takıdan, tekstile, reklâm panolarından, kullanım eşyalarına kadar geniş bir alanda kullanılmaktadır.

Nazar motiflerinin anlamları günümüzde unutulmaya başlanmış olsa bile nazar boncuğuna duyulan ilgi günden güne artmaktadır.

Nazar motiflerinin modern takılarda kullanılmasına örnekler

Fotoğraf 102: mercan kolye(Armada'da takı mağazası)

Nazar amaçlı üçgen formda parçalar kullanılarak göz simgesi çağrıştırılmaya çalışılmış mercan kolyedir. Üçgen formların uç kısımlarında 3 nokta ile göz motifi yapılmıştır.

Fotoğraf 103: pırlantalı nazar boncuklu kolyeler

(Ariş pırlanta mağazası)

Nazar formundan faydalanılarak yapılmış altın ve pırlantalı kolyeler. Eski mısır'ın simgesi Amon- Ra gözü, Fadime ana eli motifi ve göz simgesi nazar boncuklarıyla beraber kullanılmıştır.

Fotoğraf 104: nazar boncuklu takılar

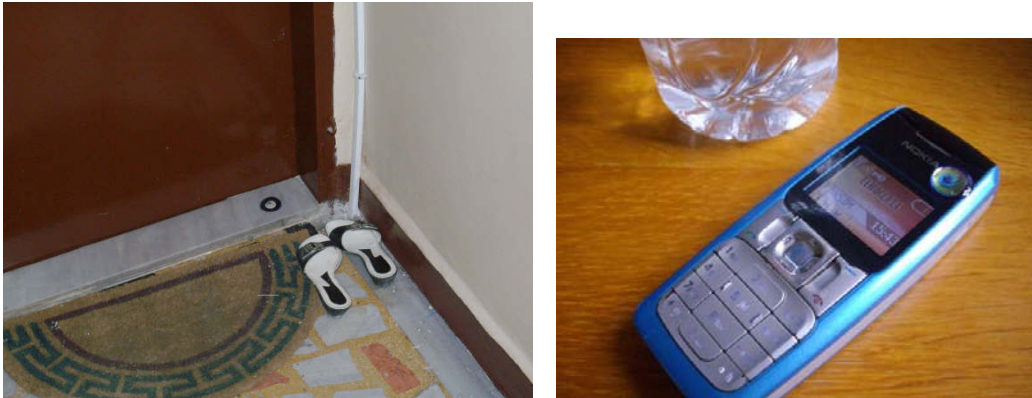
Fotoğraf 105: nazar boncuklu ürünler

Nazar boncuğunun gündelik hayatta kullanılmasına örnekler

Fotoğraf 106:tekstilde nazar

Nazar sembolü nazar boncuğunun ev tekstilinde kullanılmasına örnekler

Fotoğraf 107:kapıda nazar

Fotoğraf 108:nazar boncuklu telefon

Günümüzde ister moda amaçlı ister inanç amaçlı olsun nazar boncuğunun her alanda kullanıldığı görülmektedir.

4.7 NAZAR KONUSU VE MOTİFLERİNİN TOPLUMDAKİ TANINMA VE İNANÇ DURUMU

Günümüzde nazar konusunun yeterince tanınıp tanınmadığının araştırılması ve nazar motiflerinin toplumumuzda ne derece bilindiğinin tespit edilmesi amacıyla bir anket düzenlenmiştir.

Anket toplam 50 kişiye uygulanmıştır bunun 30 kişi orta yaşlı yetişkinler, 10 kişi üniversite öğrencisi, 10 kişide takı satıcısıdır. Takı satıcılarına uygulanan anket 3 soru ile diğer anketten farklı yapılmıştır.

Anket sonuçları aşağıdaki alt başlıklar altında tablolarla yorumlanarak açıklanmıştır.

4.7.1. Nazara İnanma Ve Bilgi Durumu

Toplumumuzda nazara inanma ve ne olduğunu bilme konusunda yapılan ankete göre oluşturulan dağılım tablo 9 -10-11’de verilmiştir.

Tablo 9. Nazara İnanma Durumunun Dağılımı

Nazara inanır mısınız?	Orta yaş Yetişkinler		Öğrenciler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Evet	28	93	8	80	36	90
Hayır	2	7	2	20	4	10
Toplam	30	100	10	100	40	100

N:40

Tablo 9 incelendiğinde nazara inanma durumuna ankete katılanlar içinde Orta yaş grubundan %93 öğrenci grubundan ise %80 nazara inandığını, Toplamda ankete katılanların **%90’ı nazara inandığını** ifade etmişlerdir.

Bu sonuca göre ankete katılan bireylerin büyük çoğunluğunun nazara inandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 10 Nazarın Ne Olduğunu Bilme Durumunun Dağılımı

Nazarın ne olduğunu biliyor musunuz?	Orta yaş Yetişkinler		Öğrenciler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Evet	24	80	8	80	32	80
Hayır	-	-	-	-	-	-
Kısmen	6	20	2	20	8	20
Toplam	30	100	10	100	10	100

N:40

Tablo 10 incelendiğinde nazarın ne olduğunu bilme durumu ile ilgili ankete katılanlar içinde Orta yaş ve öğrencilerden %20’lik kısım kısmen bildiğini, **%80’lik kısım nazarın ne olduğunu bildiğini** ifade etmiştir. Hayır, bilmiyorum diyen çıkmamıştır.

Bu sonuca göre ankete katılan bireylerin büyük çoğunluğunun nazarın ne olduğunu bildiği söylenebilir.

Tablo 11 İslamiyet’in Nazara Bakışını Bilme Durumunun Dağılımı.

İslamiyet’in nazara bakışını biliyor musunuz?	Orta yaş Yetişkinler		Öğrenciler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Evet	13	43	6	60	19	48
Hayır	6	20	3	30	9	22
Kısmen	11	37	1	10	12	30
Toplam	30	100	10	100	40	100

N:40

Tablo 11 incelendiğinde İslamiyet’in nazara bakışını bilme durumuna ankete katılanlar arasında Orta yaş grubu %43’le bildiğini, öğrenciler ise %60’la bildiğini ifade etmiştir.

Ankete katılan bireylerin toplamında %48’lik kısım İslamiyet’in nazar hakkındaki görüşünü bildiğini ifade etmiş, %22 lik kısım bilmediğini ifade etmiş, %30’luk kısım

ise kısmen bildiğini ifade etmiştir. Toplamda **%52’lik kısım tam olarak bilmemektedir.**

Bu sonuca göre İslamiyet’in nazar inancı hakkındaki görüşlerini ankete katılan bireylerin büyük çoğunluğunun tam olarak bilmediği ifade edilebilir.

4.7.2 Nazardan Korunma Amaçlı Yapılan Uygulamalar

Günümüz toplumunda nazardan korunma amaçlı nelerin yapıldığının dağılımı tablo 12 ve tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 12 Nazardan Korunmak İçin Yapılan Uygulamaların Dağılımı

Korunmak için neler yaparsınız	Orta yaş Yetişkinler		Öğrenciler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Dua okurum	21	70	7	70	28	70
Nazarlık takarım	15	50	8	80	23	57,5
Kurşun döktürürüm	2	6	1	10	3	7,5
Muska takarım	1	3	-	-	1	2,5
Hiç bir şey yapmam	2	6	2	20	4	10

N:40 *Ankette birden fazla seçenek işaretlendiğinden frekans toplamı N’den yüksektir. Bu nedenle %’de oranı 40 N üzerinden alınmıştır.

Tablo 12 incelendiğinde ankete katılan bireylerin nazardan korunmak için % 57,5 oranla nazarlık taktıkları bunu takiben **%70 oranla en fazla dua okudukları** belirlenmiştir. Diğer şıklar dikkate değer yüzdelikler de olmadığı için alınmamıştır.

Anket uygulandığı sırasında nazardan korunmak için dua okurum diyen bireylerin İslamiyet’in nazar inancı hakkında bilgi sahibi oldukları gözlenmiştir.

Bu sonuca göre ankete katılan bireylerin büyük çoğunluğunun hem dua okumayı hem de nazarlık takmayı kabul ettiği görülmektedir.

Tablo 13 Nazar Boncuğu Kullanım Amacına İlişkin Dağılım

Ne amaçla kullanırsınız?	Orta yaş Yetişkinler		Öğrenciler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Süs amaçlı	5	16	1	10	6	15
Korunma	2	7	2	20	4	10
Her ikisi de	14	47	6	60	20	50
Kullanmam	9	30	1	10	10	25

N:40

Ankette birden fazla seçenek işaretlendiğinden frekans toplamı N'den yüksektir. Bu nedenle %'de oranı 40 N üzerinden alınmıştır.

Tablo 13 incelendiğinde ankete katılan bireylerin nazar boncuğunu kullanma amaçlarının %15'i nazar boncuğunu süs amaçlı kullandığını ifade etmiş, %10'u korunma amaçlı kullandığını ifade etmiş, %25'i kullanmadığını belirtmiş, **%50'si ise hem koruma hem süs amaçlı** kullandığını belirtmiştir.

Bu değerlendirmelere göre günümüzde nazar boncuğu hem korunma, hem de süs amaçlı kullanılmaktadır.

4.7.3 Motiflerin Ve Sembollerin Tanınma Durumu

Toplumda Nazar motiflerinin ve sembollerinin tanınma durumunun dağılımı tablo 14 tablo 15 ve tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 14 Nazar Motiflerinin Tanınmasına İlişkin Dağılım

Nazar motiflerini tanıyor musunuz?	Orta yaş yetişkinler		Öğrenciler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Evet	1	3	-	-	1	2
Hayır	15	50	8	80	23	58
Biraz	14	47	2	20	16	40
Toplam	30	100	10	100	40	100

N:40

Tablo 14 incelendiğinde nazar motiflerini tanıma durumu ile ilgili ankete katılan bireylerden %2’lik grup bildiklerini ifade etmiş, %40’lik grup tereddütte kalıp biraz demiş, **%58’lik grup nazar motiflerini bilmediklerini** ifade etmişlerdir.

Bu sonuca göre ankete katılan bireylerin büyük çoğunluğunun nazar motiflerini tanımadığı tespit edilmiştir.

Tablo 15 Hangi Motiflerin Tanındığına İlişkin Dağılımı

Hangi motifleri tanıyorsunuz	Orta yaş Yetişkinler		Öğrenciler		Her iki grup toplamı	
	f	%	f	%	f	%
1. 	6	20	-	-	6	15
2. 	-	-	-	-	-	-
3. 	3	10	-	-	3	7.5
4. 	2	6	-	-	2	5
5. 	-	-	-	-	-	-
6. 	5	17	2	20	7	17
7. 	-	-	-	-	-	-
8. 	30	100	10	100	40	100
9. 	14	46	8	80	22	73
10. 	12	40	5	50	17	56
11. üzerlik	13	43	4	40	17	56

N:40* Ankette birden fazla seçenek işaretlendiğinden frekans toplamı N’den yüksektir.

Bu nedenle %’de oranı 40 N üzerinden alınmıştır.

Tablo 15 incelendiğinde nazar motiflerinin tanınma durumunda görülmüştür ki dokuma motiflerinden 2-5-7 numaralı motifler her iki grup içinde tanınmamaktadır. 1-3-4 numaralı motifler öğrenciler tarafından tanınmamaktadır. 6 numaralı motif ise her iki grup içinde %17’lik kısım tarafından bilinmektedir. 9. motif %73, 10. ve 11.motif

%56'lık kısım tarafından bilinmektedir. 8. motif olan **nazar boncuğu** ise **% 100** olarak ankete katılanlar arasında en fazla bilinen motiftir.

Anket sonucuna göre nazar boncuğunun günümüzde ne fazla bilinen nazar sembollerinden olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 16 Süs Taşlarının Nazara Karşı Kullanılma Durumunun Dağılımı.

Süs taşları	Orta yaş yetişkinler		Öğrenciler		Her iki grup	
	f	%	f	%	f	%
Türkuaz	12	40	2	20	14	35
akik	18	60	5	50	23	57,5
aytaşı	1	3	-		1	2,5
oniks	-	-	-	-	-	-
kehribar	5	16	1	10	6	15
oltu	-	-	-	-	-	-
mercan	13	43	-	-	13	32,5
kaplangözü	1	3	-		1	2,5
Lapis lazuli	-	-	-	-	-	-
kalsedon	-	-	-	-	-	-

N:40 *Ankette birden fazla seçenek işaretlendiğinden frekans toplamı N'den yüksektir.

Bu nedenle %'de oranı 40 N üzerinden alınmıştır.

Tablo 16 incelendiğinde süs taşlarını tanıma durumu ile ilgili ankete katılan bireyler tarafından cevaplandırılmayan oniks, oltu, lapis lazuli ve kalsedon taşları nazar simgeleri olarak bilinmemektedir.

Aytaşı ve kaplangözü % 2,5 ile en az bilinen süs taşlarındandır. Kehribar %15 bilinmekte, mercan %32,5 bilinmektedir, **akik ise %57,5 ile en fazla bilinen nazar sembollerindendir.**

Anket sonucuna göre Akik taşının nazara karşı kullanılan süs taşları içinde en bilineni olduğu tespit edilmiştir.

4.7.4 Takı Satıcılarının Nazarla İlgili Görüşleri

Toplumumuzda nazar motifli takılara yönelimin olup olmadığını anlamak amacıyla takı satıcılarına 3 soruluk anket uygulanmıştır.

Takı satın alan kişilerin nazar motif ve sembollerine ne derece yöneldiğinin dağılımı tablo 17 tablo 18 ve tablo 19’da verilmektedir.

Tablo 17. Takı Satın Alan Kişilerde Nazar Motifli Takılara Yönelime İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Nazar motifli takılara yönelim var mı?	f	%
Evet	7	70
Hayır	-	-
Bazen	3	30
Toplam	10	100

N:10

Tablo 17 incelendiğinde takı satıcıları takı satın alan kişilerin nazar motifli takılara yönelim durumuna ilişkin soruya; %30 bazen, **%70 evet** cevabı vermiştir, hayır diyen olmamıştır.

Anket sonucuna göre takı sahiplerinden alınan bilgiler ışığında, günümüzde takı satın alınırken öncelikle nazar motifli takılara yönelimin olduğu görüşünün benimsendiği tespit edilmiştir.

Tablo 18 Takı Satın Alan Kişilerde Nazar Boncuklu Takılara Yönelime İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Nazar boncuklu takılara yönelim var mı?	f	%
Evet	10	100
Hayır	-	-
Bazen	-	-
Toplam	10	100

N:10

Tablo18 incelendiğinde takı satıcılarına sorulan nazar boncuklu takılara yönelim durumuna **%100 evet** cevabı verilmiştir.

Anket sonucuna göre günümüzde nazar boncuklu takılara yönelimin oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 19 Takı Satın Alan Kişilerde Süs Taşlarının Anlamlarının Bilindiğine İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Süs taşlarının anlamını bilerek alan var mı?	f	%
Evet	8	80
Hayır	-	-
Bazen	2	20
Toplam	10	100

N:10

Tablo 19 incelendiğinde takı satıcılarına sorulan süs taşlarının anlamlarını bilerek alma durumuna ilişkin soruya %20 bazen, **%80 evet** cevabı verilmiştir. Hayır diyen olmamıştır.

Anket sonucuna göre günümüzde takı satın alan kişilerin özellikle süs taşlarının anlamını bilip ona göre satın almakta oldukları tespit edilmiştir.

BÖLÜM 5

1.1 SONUÇ

Dokumalarda ve takılarda nazar motifleri konusu araştırma konusu olarak seçilmiş ve bu araştırmada incelenen ürünlerden nazar motifli olanlar ayrılarak halılardan 11, kilimlerden 15 ve takılardan da 13 ürün belirlenmiş, bilgi formlarıyla katalog haline getirilmiştir.

Tespit edilen El sanatları ürünlerinden halı, kilim ve takılarda kullanılan nazar motifleri genelde aynı anlamları içeren hemen hemen aynı formlarda yapılan motiflerden oluşmaktadır.

Hem takılarda hem de dokumalarda kullanılan motiflerin başında göz motifi gelmektedir.

Göz motifinden üretilen motifler muska, haç ve bademdir.

İncelenen kilimlerde en fazla kullanılan motifin göz motifi olduğu el az kullanılan motifinde el motifi olduğu görülmektedir.

Kilimlerde tespit edilen nazar motiflerinden 4 yön-haç ve tarak motiflerinin tek başına tüm kilimde uygulanarak kullanılabildiği anlaşılmaktadır.

Kilimlerde diğer motiflerin yanında en az 1 motifin nazar amaçlı korunma için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Birlikte en fazla 5 motifin kullanılabildiği görülmektedir.

Kilimlerde sadece nazar motifleri kullanılarak yapılan örnekler diğer motiflerle birlikte nazar motiflerinin de kullanıldığı örneklerden az sayıda bulunmaktadır.

İncelenen halılarda en fazla kullanılan motifin göz motifi olduğu görülmektedir. Halılarda tespit edilen nazar motiflerinden göz ve çengel motifinin tüm motiflerle birlikte kullanılabildiği anlaşılmaktadır.

İncelenen halılarda nazar motiflerinden en fazla 4 motifin birlikte kullanıldığı 1 örnek bulunmaktadır. 3 motifin birlikte kullanıldığı 3 örnek bulunmasına rağmen en az 2 motifin kullanıldığı 6 örnek bulunmaktadır. Tek başına kullanılan nazar motifi sayısıysa 4 dür.

Halılarda diğer motiflerin yanında nazar motiflerinden en az 1 tanesinin kullanıldığı görülmektedir. Göz, bukağı ve muska motifleri halılarda tek başlarına kullanılabilmektedir.

Kilimlerde ve halılarda tespit edilen nazar motiflerinden göz, muska ve çengel motifinin her iki tür üründe de görüldüğü, el, bukağı ve tarak motifininse sadece

kilimlerde görüldüğü anlaşılmaktadır.4 yön ve pıtrak motifininse sadece halılarda görüldüğü anlaşılmaktadır.

Takılarda en fazla kullanılan motifin badem motifi olduğu, en az kullanılan motifin dört yön motifi olduğu, en fazla kullanılan nazar sembolünün akik taşı olduğu en az kullanılan sembollerinse türkuaz ve oltu taşı olduğu görülmektedir, tek başına kullanılan nazar simgesinin nazar boncuğu olduğu, en fazla 4 motif ve simgenin birlikte kullanıldığı, göz motifinin badem motifiyle ve el motifiyle daha fazla kullanıldığı görülmektedir.

Dokumalarda ve Takılarda kullanılan ortak motifler göz, tarak(el) ve muskadır. Muskanın takılarda kullanılan biçimine hamaylı adı verilmektedir. Sadece takılarda kullanılan motif at nalı, sadece dokumalarda kullanılan motiflerse çengel, pıtrak ve bukağıdır. At nalı motifi incelenen ürünlerde tespit edilememiştir.

Günümüzde ister moda amaçlı ister inanç amaçlı olsun nazar boncuğunun her alanda kullanıldığı görülmektedir.

Yapılan ankette görülmüştür ki; Nazar konusuna toplumun büyük çoğunluğu inanmaktadır. Büyük çoğunluk nazar motiflerini tanımamaktadır. Nazar boncuğu günümüzde en fazla bilinen nazar sembollerindendir, nazar boncuğu hem korunma hem süs amaçlı kullanılmaktadır. Akik taşı nazara karşı kullanılan süs taşları içinde en bilinenidir. Günümüzde takı satın alınırken öncelikle nazar motifli takılara yönelimin olduğu, özellikle süs taşlarının anlamını bilip ona göre satın almakta oldukları görülmektedir.

Batıl inançlar içinde en yaygın olan nazar, her toplumda ve her devirde varlığını korumuştur. Dünyada çeşitli milletlerin çeşitli dönemlerinde rastlandığı gibi, Türklerde de İslâmiyet öncesi olduğu gibi, İslâmiyet sonrasında da etkisini kaybetmemiştir. Hz. Muhammed'in nazar gerçektir demesi, bu inancın dini yönden de dayanağı olmuştur. Fakat Hz. Muhammed'in nazarı kabul etmesine rağmen, nazardan korunmak için yapılacak çeşitli pratiklerin ve takılacak eşyaların günah olduğunu söylemesi, nazardan korunmak için kullanılan motiflerin ve uygulamaların ortadan kalkmasını sağlayamamıştır. İslamiyet'te nazarın kabul edilmesi ters etki yaparak toplumda nazarlıklara olan inancıda kuvvetlendirmiş ve insanların dua ile birlikte İslamiyet'in ret ettiği ve yasakladığı uygulamaların birlikte kullanılmasına neden olmuştur. Günümüzde de kullanılan yeni doğan bebeklere takılan küçük nazarlıklarda, nazar boncuğuyla birlikte nazar duasının da kullanılması bir ironidir.

İnsanların çaresizliğinin, önüne geçemedikleri, nedenini bilemedikleri durumların oluşturduğu nazar inancı, geçmişten günümüze kadar her yaştan, her cinsiyetten, her eğitim durumundaki insanların inancı içinde az ya da çok yer almaktadır. Kimi zaman hastalığın, ölümün, kazanın, çeşitli canlı cansız varlıkların uğradıkları zararın nedeni bilinse de kişinin suçu kendi üzerinden atmak, sorumluluk almak istememek gibi nedenlerle de olaylar nazar inancına bağlanabilmektedir. İhmal ya da dikkatsizliği kabul etmek yerine nazar olduğunu söylemek olaya hem mistik bir görüntü vermekte hem de suçu olayı gerçeklerden uzaklaştırırken olayın failinden de uzaklaştırmaktadır.

Nazar olgusunun bu derece kuvvetli inanç sisteminde olmasından dolayı bugünün Batı ülkelerinde bile inanılan nazar, yüzlerce yıldır Türklerin de yaşantısında aynı canlılıkta var olmuştur. İnsanın olaylar karşısında somut açıklamalar yapamaması ya da sorumluluğu başka birine aktarması gibi farklı nedenlerle varlığını sürdüren nazar, aynı nedenler geçerliliğini koruduğu sürece 21. yüzyılda olduğu gibi sonraki dönemlerde de eski ve yeni eklenen korunma ve uzaklaştırma pratikleri ile varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bu inanç sonucunda oluşturulan el sanatı ürünleri de inançtan kendini soyutlayamaz, yapılan her üründe korunma amaçlı nazar motifleri de kullanılır. Bu motifler kültürün belirleyici öğelerinin başında gelmektedir motifler yaşatılarak kültürün devamı sağlanmış olmaktadır.

Geçmişten günümüze insanlar kötülükten korumak istedikleri her şeyde nazar motiflerini kullanmaya çalışmışlar ve en basit biçimiyle de nazar boncuklarını kullanmışlardır. El sanatları konusunda üretim yapamayan insan başkasının ürettiği nazar simgelerinden en kolay bulunanı olan nazar boncuğuna yönelmiş ve korumak istediği her şeye nazar boncuğu takmıştır. Yeni doğmuş bebeklerden, bindikleri ata kadar. Şimdiyse evlerinde bulunan elektronik eşyadan, kapılarına, arabalarına hatta cep telefonlarına kadar hep nazar boncuğu asarlar. Nazar motiflerinin anlamları toplum içinde kaybolmaya başlasa bile nazar boncukları önemini sürdürmeye devam etmektedir.

Dokumalarda ve takılarda nazar motifleri araştırmasında tespit edilen ürünlerde görüldü ki nazar motifleri hem süsleme amaçlı hem de korunma amaçlı olarak kullanılmaktadır.

El sanatı ürünlerini kullanmada fayda ile süslenme ayrılmaz iki unsurdur. Bu amaçla kullanılan motifler büyük önem kazanmaktadır. Süsleme yanında korunmak amacı. İnsanlar ilk çağlardan beri sembollerini kullanmışlar, dönemlerinin, kendilerine göre özel ve gizli kalması gereken, bilgilerini bazı semboller aracılığı ile anlatmışlardır. El sanatları ürünleri bizlere bu sembollerin aktarılmasını sağlamışlardır.

Nazar sembollerini de geçmişten günümüze geçerliliğini yitirmeden devam eden en yaygın sembollerin başında gelmiştir ve gelmeye de devam edecektir.

5.2 ÖNERİLER

Nazar inancının toplumumuzda doğru olarak bilinmediği İslam inancıyla batıl inançların birbirine karıştırılarak uygulamalar yapıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle nazar inancının ilahiyat mensupları tarafından halka doğru anlatılması gerekmektedir.

Nazar motiflerinin ve sembollerinin tam olarak bilinmediği tespit edilmiştir. Bu nedenle geleneksel kültürümüzün yaşatılması ve korunması amacıyla motiflerin anlamlarının unutturulmaması, ne amaçla yapıldığının bilinmesi ve sadece birer süsleme unsuru olarak kullanılıp değerinin kaybettirilmemesi çok önemlidir bu da motifleri ve anlamlarını tanıtarak mümkün olabilecektir.

Bunun için öncelikle

—Kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan el sanatlarını yaşatmak için çalışmalar yapmak;

—El sanatı ürünleri koleksiyonlarının oluşturulması

—Koleksiyonlar için uygun koşulların yaratılması; Koleksiyonların bakımı ve korunması için özel eğitim veren üniversitelerde bölümlerin kurulması ya da sayılarının artırılması ve gerekli laboratuvar ve atölyeler kurulması gerekmektedir.

—El sanatlarında nazarla ilgili motifleri ve sembollerini tanıtmak amaçlı kongre, bilgi şöleni(sempozyum), seminer, konferanslar düzenlenmesi gerekmektedir.

Ortak insanlık mirasımız konumundaki el sanatlarının, gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için geleneksel el sanatlarına yapılacak katkılarla dünya insanlık kültürünün zenginleşmesine, yeni üretim kullanım normlarının oluşmasına katkıda bulunulması sağlanmış olur.

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI Orhan(1962)**Anadolu’da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar.** DTCF Dergisi cilt XX sayı 1-2 ankara.

AKPINARLI Feriha (1987) **Ankara İlinde Nazar ve Nazarlıklar.** Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara

ALTINIŞIK Necip(1977) **Bergama’da Nazarla İlgili Uygulamalar** Türk Halk Bilimi Araştırmaları.

ANADOL, C.(1987) **Tarihten Günümüze Kadar Dünyada ve İslamiyet’te Halk İnanışları,** Devlet Yayınları, İstanbul.

ATEŞ Mehmet,(kitapta basım yılı belirtilmemiştir) **Türk Halıları Motiflerin Sembollerin Dili,** Ema Kâğıtçılık Matbaacılık. İstanbul

BAŞÇETİNÇELİK Ayşe.(1998) **Türk Halk Bilimi.** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

BAYRI Mehmet Halit.(1955)**Nazar Ve Nazarlıklar** Türk Halk Bilimi Araştırmaları, Ankara

BORATAV. Pertev Naili (2003)**100 Soruda Türk Folkloru,** Koç yayınları, İstanbul

ÇELİK İsmail (1974) **Nazar Nazarlık ve İlgili Büyüsel İşlemler.** B:Ü:F:K Boğaziçi Üniv. Halk Bilimi Yıllığı. İstanbul

CİN Firdevs 2004 **Ceyhan Yörüklerinde Halk Kültürü Araştırmaları** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.

ÇAĞIMLAR Zekiye(2006)**Adana Halk İnançları İçinde Nazara Bağlı Hastalık, Ölüm Anlatıları Ve Bunlardan Korunmak İçin Uygulanan Yöntemler.**

<http://Turkoloji.Cu.Edu.Tr/> Son erişim2008

ÇIBLAK, Nilgün (2004) **Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar,** Türklük Bilimi Araştırmaları, Adana

DEMİRBAĞ, İlknur (1996). **Türk Geleneksel Giyiminde Takı ve Aksesuarlar.** İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul.

ERBEK Güran(1986)**Anadolu Motifleri** Resim Heykel Müzesi Yayınları, İzmir

ERBEK Mine,(2002) **Çatalhöyük’ten Günümüze Anadolu Motifleri.** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

- ERGÜR Atilla (1997)**Gelenek Görenek ve İnançların Halk sanatına Etkisi.** 5. Milletlerarası Türk Halk Kültürü kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri. Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara
- GÖÇMEN Korkmaz. (2001)/Belgesel/**İnançların Işığında Anadolu İnsanı(Nazar)** www.nazar/korkmazgocmen/htm,son erişim 2008
- HANİ. Gökhan.(2004) **Nazar Her Yönüyle Nazar Tahlili.** Arı Sanat Yayınevi, İstanbul.
- İŞİK A. <http://kto.org.tr/trElemterefis,kemgozleresis>.son erişim2007
- İNAN Abdülkadir.(1963) **Nazarlıklar.** Türk Halk Bilimi Araştırmaları, Ankara
- KARAKAŞ Ayhan.(2005) **Feke Halk Kültürü Araştırmaları** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana
- KIRIMLI Yüksel (2008)**toplum ve tarih** <http://blogcu.com/>son erişim2009
- KIRCA Celal (1986)**Din ve Bilim Açısından Nazar.** Diyanet Dergisi, Ocak-Şubat-Mart 1986, cilt XXII, sayı 1, Ankara.
- KIZILDAĞLI Edip. (1963) **Hatay’da Kullanılan Nazarlık Hamaylı ve Nushalar.** Türk Halk Bilimi Araştırmaları, Ankara
- KOŞAY Hamit Zübeyr.(1956). **Etnoğrafya Müzesindeki Nazarlık, Muska Ve Hamayıllar.** Sayı 1 maarif basım evi Ankara
- KUŞOĞLU, M. Zeki (1998). **Tılsımdan Takıya,** Pimapen Kültürevi, Seçil Ofset Baskı, İstanbul
- OĞUZ Burhan (2001) **Türkiye Halkının Kültür Kökenleri** Anadolu Aydınlanma Vakfı.İstanbul.
- ÖĞEL Bahattin (1991) **Türk Kültür Tarihine Giriş** C.5 Türklerde Giyim ve Süslenme.Ankara
- ÖRNEK Sedat Veyis.(1966)Türk Halk Bilimi. **Etnoğrafya Müzesindeki Nazarlık Muska Ve Hamayıllar.** Türk Etnoğrafya Dergisi Sayı 1,İstanbul
- ÖZBAĞI Tevhide (1989) **Ankara İl Merkezinde Yaşayan Kadınlarda Bulunan Geleneksel Gümüş Takılar Üzerine Bir Araştırma.** Y.Lisans tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara
- ÖZBAĞI Tevhide (1999)**Geleneksel Türk Takıları,** Ankara
- ÖZÖN Mustafa Nihat (1965)**Osmanlıca-Türkçe Sözlük** İstanbul
- PAYZIN, Sevim (1985). **Anadolu Takıları,** Antika Aylık Dergi, Nisan, Sayı:1, İstanbul

- PEKTAŞ A. <http://www.aktif.com/son> erişim2007
- SOKULLU, Özgül (2003). **Antik Dönem Ege Kültüründe Takı Sanatı-İzmir Arkeoloji Müzesi Takı Koleksiyonundan Örnekler**, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tekstil Ana sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- SOYSALDI Aysen <http://site.mynet.com/carpana/HALICILIK/son> erişim:2009
- SOYSALDI Aysen (2007)**Türk Kilimlerinde Dokuma Teknikleri ve Boyama Özellikleri** Erdem Dergisi Cilt 10 sayı 30 halı özel sayısı III
- STRAUSS Claude Levi, (1983) **Din ve Büyü**, Yol Yayınları, İstanbul
- TANSUĞ, Sabiha.(1986). **Geleneksel Köylü Takıları ve Başlıkları**. Türkiye'miz Dergisi,İstanbul
- TANSUĞ, Sabiha (1997)**Anadolu Yaşamında ve Giyiminde Şaman İzleri**, 5.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri ,Ankara
- TEKÇE, E. Fuat (1993) **Pazırık, Altaylardan Bir Halının Öyküsü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara
- TEZCAN, M (1996.) **'Kültürel Antropoloji**, 'Ankara, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.Ankara
- TOSUNBAŞ. Müyesser.(1976).**Çukurova'da Görülen Nazardan Korunma Pratikleri**. Türk Halk Bilimi Araştırmaları,Ankara
- TÜRE Altan.(2004). **Sembollerin Dili**. Goldaş Kültür Yayınları,İstanbul
- ÜÇER Müjgan (1997)**Sivas Yöresinde Nazarlıklar ve Nazarla İlgili İnançlar**.
5. Milletlerarası Halk Kültürü Kongresi,Ankara.
- YALMAN YALGIN Ali Rıza.(1993). **Türkmen Oymakları**. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- YANKI DERGİSİ (1983)Sayı :635 **Nazarın Bilimsel Yönü**.Kayalar Ajans, Ankara
- YAZIR Elmalılı Hamdi (1992) **Hak Dini Kuran Dili** Zaman gazetesi zehraveyn yayınları İstanbul
- WESTERMARCK (1961)**Nazar Değmesi İnancı**, Yeni Matbaa, Ankara.
- <http://www.batilitikatlar.com/avrupa>. son erişim 08.09.2006
- <http://www.hermetics.org/Sayilar.html> son erişim 2009
- <http://www.hurafeler.com/> son erişim 09.10.2007
- <http://www.sanalsozcuk.com/> son erişim 22.05.2007

<http://www.nazarboncuğu.com/> son erişim 2009

[http://www.turkpaylasim.com /](http://www.turkpaylasim.com/)son erişim 2008

<http://www.tefekkurdergisi.com> son erişim 2009

[http://İslamiyet.gov.tr /](http://İslamiyet.gov.tr/) son erişim 2007

[http://www.turkoteck /](http://www.turkoteck) son erişim 2008

<http://www.tarim.gov.tr/> son erişim 2008

EKLER

EK 1: HALI VE KİLİM BİLGİ FORMU

Bilgi formu

Örnek no:

Fotoğraf no:

Envanter Numarası:

Koleksiyonun adresi:

Yöresi:

Müzeye Geldiği Yer:

Yapım dönemi:

Ürünün cinsi:

Ürünün boyutları:

Kullanılan nazar motifi çeşidi:

Nazar konularının uygulanış biçimi

Ek2: TAKI BİLGİ FORMU

Bilgi formu

Örnek no

Fotoğraf no:

Koleksiyonun adresi:

İnceleme tarihi:

Ürünün cinsi:

Ürünün boyutları:

Kullanılan nazar motifi çeşidi:

Nazar konularının uygulanış biçimi:

Ek 3:İZİN BELGESİ

Vakıflar Genel Müdürlüğünden alınan müzede araştırma yapma ve fotoğraf çekimi izin belgesi.

T.C.
BAŞBAKANLIK
Vakıflar Genel Müdürlüğü

Sayı : B.02.1.VGM.0.15.00.501.1/2937
Konu : Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde
Araştırma İzni

9057

12.7 06 /2009

Sayın: Figen Baykal ERTEM
İnönü Bulvarı No:5
Emek/ANKARA

İlgi : Figen Baykal Ertem'in 11/06/2009 tarihli dilekçesi.

İlgi dilekçe ile Gazi Üniversitesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi Figen Baykal Ertem tarafından tez çalışmalarında kullanılmak üzere Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde bulunan ilgi dilekçede envanter numaraları belirtilmiş halı ve kilimlerin fotoğraflarının çekimi için izin talep edilmektedir.

Birim yetkililerine önceden haber verilmesi, yetkililerin belirleyeceği şartlara uyulması, gerekli güvenlik önlemlerinin alınması koşuluyla, uzman personel gözetiminde talep edilen araştırmanın yapılmasında ve ücreti mukabilinde dijital fotoğraf çekilmesinde bir sakınca görülmemektedir.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Enver ALTINTAÇ
Kültür ve Tescil Daire Başkanı

DAĞITIM:
Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü
Figen Baykal Ertem (Ek Konulmadı.)

Atatürk Bulvarı, No:10 P.K.
06600 ULUS/ANKARA

Tel : (0312) 5096060
Fax : (0312) 3244722

internet : www.vgm.gov.tr
e-posta : kultur@vgm.gov.tr

Ek 4:ANKET SORULARI**DOKUMALARDA VE TAKILARDA NAZAR MOTİFLERİ KONULU TEZ
ARAŞTIRMASI İÇİN ANKET****Adınız soyadınız:****Yaşınız:****Eğitim durumunuz:****Mesleğiniz:****Anketör:Figen BAYKAL ERTEM****1-Nazara İnanır Mısınız?**

evet	hayır
------	-------

2-Nazarın Ne Olduğunu Biliyor Musunuz?

evet	hayır	kısmen
------	-------	--------

3.İslamiyet'in Nazar İnancı Hakkındaki Görüşlerini Biliyor Musunuz?

evet	hayır	kısmen
------	-------	--------

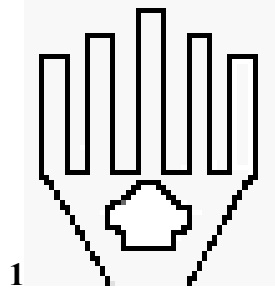
4-Nazardan Korunmak İçin Neler Yaparsınız

Dua okurum	Nazarlık takarım (evde,arabada v.b kullanılanlar dahil)	Kurşun döktürürüm	Muska takarım	Hiç bir şey yapmam
------------	--	----------------------	---------------	-----------------------

5-Nazar Motiflerini Tanıyor Musunuz?

evet	hayır	belki
------	-------	-------

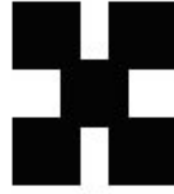
6- Aşağıdaki Motiflerden Sizce Hangileri Nazar Motifi

1
El

2
tarak

3
göz

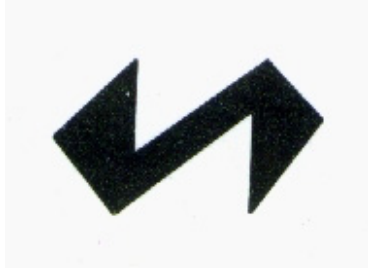
4 Göz

5 tarak

6
göz

7 Çengel

8

9

At nalı

10

Fadime ana eli

11
üzerlik

7.Nazar Boncuğunu Kullanır Mısınız? Ne Amaçla Kullanırsınız?

Süs amaçlı	Korunma amaçlı	Her ikisi de	Kullanmam
------------	----------------	--------------	-----------

8. aşağıdaki süs taşlarından sizce hangileri nazara karşı kullanılmaktadır.

akik	aytaşı	oniks	kehribar	oltu	mercan	kaplangözü	Lapis lazuli	kalsedon	Türkuaz
------	--------	-------	----------	------	--------	------------	--------------	----------	---------

TAKI SATICILARINA UYGULANAN ANKET

1-Takı Satın Alan Kişiler Arasında Özellikle Nazar Motifli Takılara Yönelim Var Mı?

evet	hayır	bazen
------	-------	-------

2-Takı Satın Alanlar Arasında Nazar Boncuklu Takılara Yönelim Ön Planda mı?

evet	hayır	bazen
------	-------	-------

3-Müşterileriniz Arasında Süs Taşlarının Anlamlarını Bilip O Amaçla Satın Alanlar Var mı?

evet	hayır	bazen
------	-------	-------

TEŞEKKÜRLER